T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

MUS‘AB B. UMEYR’İN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE İSLAM TARİHİNDEKİ YERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehmet Salih GÜNDÜZ

ŞANLIURFA – 2013

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

MUS‘AB B. UMEYR’İN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE İSLAM TARİHİNDEKİ YERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehmet Salih GÜNDÜZ

Danışman:
Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

ŞANLIURFA – 2013

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı'nda 105226001 numaralı Mehmet Salih GÜNDÜZ'ün hazırladığı "Mus'ab b. Umeyr'in Hayatı, Kişiliği ve İslam Tarihindeki Yeri" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 11/07/ 2013 tarihinde, saat 11:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

11/07/ 2013

Danışman
Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye
Prof. Dr. Kasım ŞULUL

Üye
Prof . Dr. Hikmet AKDEMİR H. Akdw

Bu Tezin İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü
23.10.2013

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Enstitünüz İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalına bağlı İslam Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum "Mus'ab b. Umeyr'in Hayatı, Kişiliği ve İslam Tarihindeki Yeri" konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

11/07/ 2013

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Mehmet Salih GÜNDÜZ

İmzası

YAZIŞMA ADRESİ:
Haşim ÖZTANIK İlkokulu
Siirt /Merkez

Tlf. Kod. (0 505) 2289275

ÖNSÖZ

Çalışmamızın konusu Mus‘ab b. Umeyr’in biyografisidir. Ulaşabildiğimiz kaynaklar çerçevesinde Mus‘ab b. Umeyr’in doğumundan ölümüne kadar hayat serüvenini, yaptıklarını, olaylar karşısındaki tutumunu sunmaya çalışırken, Mus‘ab b. Umeyr’in kişiliğini ön plana çıkarmaya gayret ettik.

Çalışmamızın amacı esas itibariyle Mus‘ab b. Umeyr’in biyografisini ortaya çıkarmaktır. Bununla birlikte, ilk inanan Müslümanların İslâm’ı yaşamak ve onu yaymak için çekmiş oldukları sıkıntıları ve göstermiş oldukları çabaları Mus‘ab bin Umeyr bağlamında tespit etmeyi de amaçlamaktadır.

İncelediğimiz kaynaklarda Mus‘ab b. Umeyr’in çocukluk yıllarına ait detaylı bilgi bulamadık. Fakat o dönem insanlarının genel yaşamlarını ve değerlerini dikkate alarak yorumlarda bulunduk. Rivayetler çerçevesinde Mus‘ab b. Umeyr’in olaylar karşısında takındığı tutuma göre şahsiyetini ve karakterini ön plana çıkarmaya gayret ettik.

Konu ve kaynak seçiminden başlayarak çalışmamın tüm aşamalarında bana yol gösteren Sayın Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN hocama, araştırmam boyunca fikirlerinden istifade ettiğim Sayın Prof. Dr. Kasım ŞULUL hocama, gerek kaynak temininde gerekse çalışmamı okuyarak katkıda bulunan Sayın Yrd. Doç. Dr. Fadıl AYGAN hocama, özellikle Arapça tercümelerde engin bilgilerinden yararlandığım Sayın Zeki DİLDİRİM hocama ve çalışmamın her aşamasında yardım ve desteğini gördüğüm danışman hocam Sayın Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ’e teşekkür ederim.

Haziran 2013 Mehmet Salih GÜNDÜZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……I

KISALTMALAR……V

TÜRKÇE ÖZET.....VI

ABSTRACT…….....VII

GİRİŞ……..... 1

CAHİLİYE DÖNEMİNDE MEKKE…… …. 1

1. SOSYAL VE DİNİ YAPI……..……..1

2. İDARİ YAPI……..……..... 5

2.1. Dârü'n-Nedve ……..…… 8

2.2. Hicabe ve Sidane……. …9

2.3. Liva……..…. 9

2.4. Rifade……. 10

2.5. Sikaye……..… 11

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE DÖNEMİNDE MUS'AB BİN UMEYR……..….. 12

1. DOĞUMU, İSMİ VE KÜNYESİ……... 12

2. AİLESİ VE NESEBİ……..... 13

3. KARDEŞLERİ…… 15

3.1. Ebu Aziz b. Umeyr……..…… 15

3.2. Ebu'r-Rum b. Umeyr……. 16

3.3. Ebu Haşim b. Utbe……..……. 17

3.4. Ümmü Eban……..……. 19

3.5. Hind bt. Umeyr …….……..…….. 20

3.6. Ebu Yezid b. Umeyr…….…….. 20

3.7. Ubeyd b. Umeyr…….……..... 20

4. EVLİLİĞİ VE ÇOCUKLARI…….……..... 21

4.1. Eşi Hamne bt. Cahş…….……..... 21

4.2. Kızı Zeynep bt. Mus'ab b. Umeyr…….……..... 24

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM DEVRİNDE MUS'AB B. ÜMEYR……..... 25

1. MUS'AB B. UMEYR'İN MÜSLÜMAN OLUŞU…….……..…. 25

2. MUS'AB B. UMEYR'İN HABEŞİSTAN HİCRETİ…….…….. 28

3. BİRİNCİ AKABE BİATI…….…….. 31

4. MUS'AB B. UMEYR'İN MEDİNE'YE ÖĞRETMEN OLARAK GÖNDERİLİŞİ…….……...34

5. MUS'AB B. UMEYR'İN MEDİNE'DEKİ FAALİYETLERİ…….….... 39

5.1. Useyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muaz'ın Müslüman Oluşu…….…… 40

5.2. İslam'da Kılınan İlk Cuma Namazı…….…….……... 45

6. İKİNCİ AKABE BİATI VE MEDİNE'YE HİCRET……. 49

7. MUS'AB B. UMEYR'İN KATILDIĞI GAZVELER……..... 52

7.1. Bedir Gazvesi……..…..... 52

7.1.1. Mus'ab b. Umeyr'in Bedir Savaşında Esir Edilen Kardeşine Karşı Takındığı Tavır…….. 54

7.1.2. Nadr b. Haris'in Boynunun Vurulması…… 55

7.2. Uhud Gazvesi…….…. 57

7.2.1. Mus'ab b. Umeyr'in Şehadeti……..…. 64

7.2.2. Mus'ab b. Umeyr'in Techiz ve Tekfini…… 65

SONUÇ……..…. 67

KAYNAKÇA…… 70

KISALTMALAR

b.	: (İbn) oğlu
bkz.	: Bakınız
bt.	: (Bint) kızı
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
H., h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İSTEM	: İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musiki Dergisi
M, m.	: Miladi
Red.	: Redaktör
(s.a.v.)	: Sallallahu ‘Aleyhi ve Sellem
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
t.y.	: Basım Tarihi Yok
thk.	: Tahkik
tsh.	: Tashih
y.y	: Basım Yeri Yok
yay.	: Yayınları
yay. y.	: Yayınevi Yok

ÖZET

Bu çalışma, ilk Müslümanlardan olan Mus'ab b. Umeyr'in hayatını ve İslamiyet'e olan katkılarını anlatmaktadır. Bu bağlamda onun Müslüman olmadan önceki ve Müslüman olduktan sonraki hayatı incelenmiştir. Aynı zamanda onun Medine'ye olan göçüne de değinilmiştir.

Bu çalışma, Musab b. Umeyr'in kendisinin İslam öncesi muazzam yaşantısını terkedip Müslüman oluşunu ortaya koymaktadır. O Müslümanlık hayatı boyunca birçok zorluklarla karşı karşıya gelmesine rağmen dinini terk etmemiştir ve bu uğurda doğmuş olduğu şehir olan Mekke'den ayrılmıştır. O Medine'ye hicret etmiş ve orada İslam'ın ilk öğretmeni olmuştur. Bununla birlikte bu çalışma, Mus'ab b. Umeyr'in kendi hayatını İslam'a adadığını ve bu uğurda şehit edildiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Cahiliyye, Sahabe, Hicret, Eğitim, Sabır, Mücadele

ABSTRACT

This study explores the life of Musab b. Umayr who was one of the early Muslims and his contribution to Islam. In this respect, his pre and post Islamic life is examined. His migration to Madinah is also studied.

This work has found out that leaving his pre-Islamic glamorous life, he converted to Islam. Although he faced many difficulties in his Islamic life, he did not leave his religion, rather he preferred to leave the city in which he was born namely Macca. He emigrated to Madinah where he became the first teacher of Islam. In addition, it underlines that he dedicated his life to Islam and was killed in a war.

Key words: Period of ignorance, companion of the Prophet Muhammed, migration, education, patience, struggle.

GİRİŞ

CAHİLİYE DÖNEMİNDE MEKKE

1. SOSYAL VE DİNİ YAPI

Cahiliye terimi, Arapça bir ismi fail olan "cahil" kelimesinin ismi mensup şeklidir.[1] Eski sözlüklerde bu kelimeye ilmin zıddı olarak genellikle "bilgisizlik" anlamı verilir.[2] Cahiliye'nin ıstılah manası; İslam öncesi dönemde Mekke şehir devletindeki dini, içtimaî ve siyasi hareketler arasında, İslam dinine aykırı düşen fiillerdir.[3]

Cahiliye terimi, Arapların din ve toplum hayatının bazı yanlış âdet ve geleneklerini ifade eder. Yoksa bu çağda yaşayan Araplar bütünüyle medeniyetten mahrum bir durumda değildiler.[4] Nitekim yarımadada Araplar tarafından geliştirilmiş, kültür ve edebiyatı olan bir cemiyet vardı.[5] Söz konusu dönemde zirvede olan şairler, edipler vardı.[6]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in ashabı, cahiliye kelimesiyle İslâm öncesi yaşadıkları devri kastediyorlardı. Onlar Müslüman olduktan sonra bu dönemle ilgili hatıralarını, inançlarını, tutum ve davranışlarını anlatırken veya Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e o dönemde yaptıkları işlerin İslam'daki hükmünün ne olduğunu sorarken çoğunlukla bu kelimeyi kullanmışlardır.[7]

Cahiliye döneminde Hicaz sakinleri, şehirli ve göçebe olmak üzere iki gruba ayrılır. Göçebelere, "bedevi" denilmektedir. Göçebeler; çöl ve vahalarda

---

[1] Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi,* 3. Basım, İstanbul, İnsan Yay., 2002, s. 79.
[2] Mustafa Fayda, "Câhiliye", *DİA*, c. VII, s. 17.
[3] İhsan Süreyya Sırma, "Asr-ı Saadet Öncesinde Mekke Toplumu", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, Beyan yay., 2006, c. I, s. 75.
[4] Neşet Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara, Mars T ve S.A.Ş. Yay., 1957, s. 86.
[5] Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, Boğaziçi Yay., 1989, c. I, s. 131.
[6] Sırma, I, 75.
[7] Fayda, "Cahiliye", *DİA*, VII, 17.

hayvanlarıyla, çoluk çocuklarıyla otlak arazi peşindedirler.[8] Köy, kasaba ve şehirlerde yerleşik olarak yaşayanlara da "hadari" denilmektedir. Yerleşik hayat yaşayanlar; köy, kasaba ve şehirlerde kendilerine mahsus mahallelerde kerpiçten veya taştan yapılan evlerde oturuyorlardı. Mekke, Medine ve Taif'te oturan kabileler hadaridirler. Medine ve Taif gibi ziraate elverişli yerlerde oturan hadariler genellikle geçimlerini tarımla; Mekke gibi ziraate elverişli olmayan merkezlerde ise ticaretle temin ederlerdi.[9]

Hayat şartlarının ve geçim kaynaklarının farklı olmasına rağmen, gerek bedevilerde ve gerekse hadarilerde sosyal yapının bir tek temeli vardır. O da bağları, gelenekleri ve ahlaki değerleri ile kabiledir. Kabile, aynı atadan geldikleri kabul edilen ve aralarında nesep irtibatı bulunan insan topluluklarına verilen genel isimdir.[10] Nesep, asabiyetin temelini teşkil ettiği için, ister bedevi ister hadari olsun her Arap nesebini korumaya özen gösterir ve ecdadını ezbere bilirdi. Kabile nizamının esası olan asabiyet, bir kimsenin asabesini, yani baba tarafından akrabalarını genelde kabilesini, ister haklı, ister haksız olsun her zaman savunmaya hazır olmasıdır; dış tehlikelere karşı koymak veya saldırı yapmak gerektiğinde bütün kabile üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhudur. Bu ruh kabilenin bütün fertlerini birbirine bağlayan unsurdur. Buna göre herkes tehlike anında kabilesine yardım etmekle mükellefti.[11]

Kendisine seyyid veya şeyh denilen, bazen de emîr, rab ve melik gibi lakaplar da verilen kabile başkanı, eşit hak sahipleri arasında kabile toplantısında seçilirdi. Başkan adayında yaş, cömertlik, kahramanlık, sabır, hilim, tevazu ve etkili konuşma kabiliyeti gibi hasletler aranırdı. Bu hasletler kabilelere göre farklılık arz edebiliyordu. Kabile başkanlığı prensip itibariyle irsî değildi; fakat eski başkanın çocukları kabiliyetleriyle temayüz ederlerse başkanlık onun ailesinde kalmaktaydı. Kabile başkanının görevi emretmekten çok hakemlik yapmaktı. Kabile başkanı, kabile toplantılarını idare eder, diğer kabilelerle ilişkilerde kabilesini temsil eder, kabile üyeleri arasında çıkan ihtilafları çözerdi. İslâm'ın tebliğ ve yayılma sürecinde

[8] Hüseyin Algül, *İslam Tarihi,* , İstanbul, Gonca Yay., 1986, c. I, s. 94.
[9] İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı,* 2. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2004, s. 35.
[10] Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Hz. Muhammed s.a.v. Dönemi)*, 1. Basım, İstanbul, Ensar Yay., 2006, s. 69.
[11] Sarıçam, s. 35-38.

bir kabile ya da aşiretin başkanının İslâm'a girmemek için direnmesi bütün kabile ve aşiret üyelerinin İslam'ı kabule yanaşmasını engellediği gibi kabile başkanının Müslüman olmasıyla diğer bütün kabile üyelerinin de toplu olarak İslam'a girdiklerine dair İslam tarihçileri pek çok örnek vermektedirler.[12] Medine'ye Kur'an öğreticisi olarak gönderilen Mus'ab b. Umeyr'in, Sa'd b. Muaz'a İslam'ı tebliğ etmesi üzerine Sa'd b. Muaz'ın kabilesine mensup olan bütün fertler bir gün içerisinde İslam dinini kabul etmişlerdi. Böylece Müslümanlar Medine'de daha güçlü konuma gelmişlerdi.[13] Mus'ab b.Umeyr, Medine'de İslami tebliğ faaliyetlerini sürdürdüğünde Ebu Kays el-Eslet adındaki kişi ise kavminin Müslüman olmasını engellemiştir.[14]

Kabile hayatında kan davaları, düzeni sağlayacak merkezi gücün bulunmayışı nedeniyle yaygındı. Kan davalarının en büyük sebebi intikam duygusu idi. Arap kabileleri intikam konusunda son derece titiz davranırlardı. Bir adam, başka kabileye mensup birini öldürürse, öldürülenin kabilesi, katilin kabilesinden bir şahsı öldürmeden veya diyet almak suretiyle barış sağlanmadan huzur bulamazdı. Saldıran gruba aynıyla karşılık vermek kutsal bir görev olarak kabul ediliyordu. Saldırıya uğrayan taraf, intikam almadığı sürece zırh çıkarmamaya, başına koku sürmemeye, şarap içmemeye ve eşlerine yaklaşmamaya yemin ederdi. Cahiliye toplumunda kabilesinden biri öldürülen kimse, kolektif sorumluluk düşüncesiyle intikam alıncaya kadar kabilesi ile birlikte çarpışırdı.[15]

Cahiliye döneminde kabilelerin bireyleri: Hürler, esirler ve mevali diye üç ana grupta toplanıyorlardı.[16] Hürler, aile topluluğunun veya kabilenin ortak adını taşıyan aynı haklara sahip kimselerdi. Bunlar her hususta ortak ve eşit bir hayat yaşarlardı. Bunlar arasında kahinler, şairler ve savaşlarda cesaretleriyle ün kazanan kimseler, diğerlerine nazaran üstün görünürlerdi; hak ve yaşayış bakımından ise diğerlerinden bir farkları bulunmazdı. Yalnız Mekke'de Kusay soyundan olanlar

[12] Mehmet Salih Arı, "Cahiliye Toplumundan Medeni Topluma Geçiş Süreci: Yeni bir Sosyal Düzenin Doğuşu ", *İSTEM*, Ek sayı:1, (2008), s. 216.
[13] İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik, *Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l Arabi, 1990, c. II, s. 184; Arı, "Cahiliye Toplumundan Medeni Topluma Geçiş Süreci: Yeni bir Sosyal Düzenin Doğuşu ", *İSTEM*, Ek sayı:1, s. 216.
[14] İbn Hişam, II, 85.
[15] Sarıçam, s. 38-39.
[16] Murat Sarıcık, *İslam Öncesi Dönem Cahiliye Kültürü,* Isparta, Fakülte Yay., 2002, s. 133.

hürlerin üstünde bir sınıf teşkil ediyorlardı. Darü'n-Nedve kurulunu teşkil eden on kişi bu asilzadelerin aile başkanları idiler.

Esirler, hürlerin sahip oldukları şeref ve haklardan mahrumdular. Bu sınıf kölelerle cariyelerden oluşmaktaydı. Cahiliye çağında esirler ve cariyeler mal ve eşya gibi alınıp satılır, miras yoluyla bir kimseden ötekine geçer veya hediye edilir yahut da gelin mehri olarak verilirdi. Cahiliye çağında köle ve cariyelere son derece merhametsizce muamele edilir, onlar hayvanlardan daha aşağı tutulurdu. Bir köle veya cariyeye sahibi, kayıtsız şartsız, istediği gibi muamele edebilirdi.[17]

Mevali, azatlılar demektir. Bunlar kölelikten azatlanmış kimselerdir. Cahiliyede herhangi bir köle azat edildiği zaman, mevla oluyordu.[18] Mevali, esirler ile köleler arasında orta bir sınıftı. Mevlaların bir kaç nevi vardı. Hürlerin altında, esirlerin üstünde sayılan mevali, köleler gibi alınıp satılamazdı. Şu kadar ki mevla, hür bir kız veya kadınla evlenemezdi. Mevla'nın diyeti hür'ün diyetinin yarısı idi; kısaslarda da hürlerin cezasının yarısı ile cezalandırılırlardı.[19]

Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail ve Hz. İsmail'in annesi Hz. Hacer ile birlikte Hicaz bölgesine gelip Kâbe'yi inşa edip, Allah'ın birliğini kendilerine bildirdiği zaman, Hicaz halkı onun şeriatını kabul edip onun sözlerine uydular. Hz. İbrahim'den sonra bu bölgede peygamberlik vazifesi kendisine verilen Hz. İsmail de, babası Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği akideleri onlar arasında yaymağa devam etti. Fakat Hz. İsmail'den sonra uzun zaman geçince gitgide sapıtıp putlara tapar oldular. Bu sapıklık devri İslamiyet'in ortaya çıkışına kadar sürüp gitti.[20]

Sakinlerinin çoğunluğu bu şekilde putperest olan Mekke'de, çok az sayıda Hıristiyan vardı. Bunun dışında, kendilerine "hanif" denen bazı insanlar vardı ki, bunlar putlara tapmayan Allah inancına sahip kimselerdi. Bu insanlar Hz. İbrahim'in dini üzerinde olduklarını iddia eder ve o dini ararlardı.[21]

[17] Çağatay, s. 119-120.
[18] Sarıcık, s. 193.
[19] Çağatay, s. 120.
[20] Çağatay, s. 90-91.
[21] Sırma, I, 85.

2. İDARİ YAPI

Burada idari yapıdan bahsederken Mekke'deki Kureyş idaresini kastediyoruz. Kureyş kabilesi, Adnaniler'in Mudar kolundan olup genellikle kabul edildiğine göre adını Kureyş lakabıyla bilinen Fihr b. Malik'ten alır. Fihr b. Malik bir dönem Beni Kinane'nin liderliğini üstlenerek Himyeriler'e karşı savaşmış ve galip gelmiştir. Rivayete göre, Kabe'yi Mekke'den Yemen'e nakletmek suretiyle insanların hac için kendi topraklarını ziyaret etmek isteyen Himyeriler, Hassan b. Abdukülal kumandasında Mekke yakınlarına kadar ulaşmış, bunun üzerine Kinane, Kureyş ve diğer kabileler Fihr b. Malik liderliğinde bir araya gelerek Himyeriler'le yaptıkları savaşta onları mağlup etmişlerdir. [22]

Kureyş kabilesi, Huzaalılar'ın hâkimiyeti boyunca Mekke çevresinde, akrabaları olan Kinaneoğulları'nın arasında dağınık bir şekilde yaşıyorlardı. Kureyş kabilesine adını veren Fihr b. Malik'in altıncı nesilden torunu olan Kusay[23] b. Kilab, Mekke ve Kabe'nin yönetimini eline geçirdi. Kusay küçük yaşta iken babası vefat etmiş, annesi de Suriyeli bir adamla evlenmişti. Kusay'ın çocukluğu da Suriye'de annesinin yanında geçmişti. Hem Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hem de Mus'ab b. Umeyr'in beşinci göbekten dedesi olan Kusay, Mekke'ye döndü ve Huzaalılar'ın başkanı olan Huleyl b. Hubşiyye'nin kızı Hubba ile evlendi. Bu evlilikten Abduddar, Abduluzza, Abdukusay ve Abdumenaf adlı çocukları dünyaya geldi. Kusay kayın babasının ölümünden sonra, Kabe'nin anahtarlarını eline geçirmek istedi. Ancak Huzaalılar'ın şiddetli muhalefetiyle ile karşılaştı. Sonunda Suriye'de bulunan ana bir kardeşi Rizah'ın da yardımıyla, hac ile ilgili görevleri elinde bulunduran Süfeliler'i ve Kâbe hizmetlerini elinde bulunduran Huzaalılar'ı yenilgiye uğrattı. Bundan sonra Mekke'de Huzaalılar'ın idaresi sona erdi. Böylece Kureyş'in hâkimiyet dönemi başladı.[24] Hicabe, Sikaye, Rifade, Nedve ve Liva gibi görevler hep onun elinde

[22] Casim Avcı, "Kureyş", *DİA*, c. XXVI, s. 442.
[23] Kusay'ın asıl adı Zeyd'dir. Küçük yaşta Şam'a gidip orada yetişmiştir. Ona, kavminin yurduna olan uzaklığından dolayı (uzak anlamına gelen) Kusay adı veridi. (İbnül-Esîr, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. b. Abdulvahid eş- Şeybani el-Cezeri, *el-Kâmil Fi't-Târih*, thk. Ebi'l Fida' Abdullah el- Kadi, 1. Basım, Beyrut, Darü'l Kütübi'l-İlmiyye, 1987, c. I, s. 555).
[24] Sarıçam, s. 29.

toplandı.[25] Kureyş kabilesi Kusay'a, kendilerini bir araya topladığı için Mücemmi' (toplayan) lakabını verdiler.[26]

Kusay Abduddar'ı çok seviyordu. Ama Abduddar zayıf birisiydi.[27] Kusay'ın en büyük oğlu olan Abduddar kardeşlerine göre şeref sahibi olup ün salmamıştı. Kusay yaşlanıp güç ve takatten düşünce, en büyük çocuğu olan Abduddar'a: "Ey oğlum! Allah'a yemin ederim ki kardeşlerin şeref bakımından seni geçtilerse de ben seni onların derecesine yükselteceğim.[28] Bak Kâbe'ye giren her kimseye kapıyı sen açacaksın. Kureyş kabilesinin savaş için çekeceği her bayrağı sen elinle çekeceksin. Mekke'de herkes ancak senin elinden su içecek. Hac mevsiminde herkes ancak senin yemeğini yiyecek. Kureyş kabilesi önemli işlerini ancak senin önünde görüşecek."dedi. Böylece Kusay kendi evi olan Nedve binasını oğlu Abduddar'a verdi. Kureyş kabilesi bütün önemli işlerini bu evde görüşürdü.[29] Kusay ayrıca, Hicabe, Liva, Sikaye ve Rifade görevlerini de büyük oğlu olan Abduddar'a verdi.[30] Böylece Kusay, kavminin idaresine ait ve elinde bulunan her türlü görevi oğlu Abduddar'a vermiş oldu.

Kureyş kabilesi, Kusay'a hiç karşı gelmez, yaptığı hiçbir şeye itiraz etmezdi.[31] Kusay b. Kilab'ın ölümünden sonra Kureyş kabilesi, aralarında hiç bir anlaşmazlık baş göstermeden Kusay'ın oğulları idaresi altında yaşadılar. Ancak sonra Abdumenaf b. Kusay'ın oğulları Abduşşems, Haşim, Muttalib ve Nevfel, Abduddar b. Kusay'ın oğullarının ellerinde bulunan ve vaktiyle Kusay'ın, oğlu Abduddar'a verdiği Hicabe, Liva, Sikaye ve Rifade görevlerini Abduddar oğullarının ellerinden almaya karar verdiler. Bunlar kavimleri arasında Abduddar oğullarından daha üstün ve şerefli oldukları için bu ödevleri yerine getirme hususunda kendilerini Abduddar'ın oğullarından daha layık gördüler. Kabilenin bir kısmı, Abdumenaf oğullarının Kureyş arasındaki üstünlüklerine göre bu ödevleri yerine getirme hususunda Abduddar oğullarından daha layık oldukları fikrini benimsediler. Kabilenin diğer

[25] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 557.
[26] İbn Hişam, I, 144.
[27] el-Belâzuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk. Muhammed Hamidullah, Mısır, Dâru'l-Maarif, t.y., c. I, s. 53.
[28] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 557.
[29] İbn Hişam, I,147-148.
[30] İbn Hişam, I, 148; Belazurî, I, 53; et-Taberî, Ebu ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l-Umem ve'l-Muluk*, thk. Muhammed Ebu Fazl İbrahim, 2. Basım, Mısır, Daru'l-Maarif, t.y., c. II, s. 260.
[31] İbn Hişam, I, 148.

kısmı, Abdduddar'ın oğulları tarafını tutup Kusay'ın bunlara verdiği hakların ellerinden geri alınmaması gerektiğini söylediler.[32]

Abdumenaf oğullarının başında Abduşşems b. Abdumenaf bulunuyordu ki bu zat Abdumenaf oğullarının en yaşlısı idi.[33] Abduddar oğullarının başında ise Amir b. Haşim b. Abdumenaf b. Abduddar bulunuyordu. [34]

Kureyş kabilesinden Beni Esed b. Abduluzza b. Kusay, Beni Zühre b. Kilab, Beni Teym b. Murre b. Ka'b ile Beni Haris b. Fihr b. Malik b. Nadr, Abdumenaf oğullarının tarafını tuttular.[35]

Yine Kureyş kabilesinden Beni Mahzum b. Yakaza b. Murre, Beni Sehm b. Amr b. Husays b. Ka'b, Beni Cumah b. Amr b. Husays b. Kal ile Beni Adiy b. Ka'b, Abduddar oğulları'nın tarafını tuttular.[36] Kureyş kabilesinden Amir b. Luey ile Muharib b. Fihr hiç bir tarafa yanaşmayıp tarafsız kalmayı tercih ettiler.[37]

Bu taraflardan her biri kendi aralarında sonuna kadar birbirlerinden ayrılmamak ve birbirlerini yalnız bırakmamak üzere sıkı bir antlaşma yaptılar. Abdumenaf oğulları kokulu su dolu bir kazan çıkarıp Kâbe'nin yanındaki mescitte müttefiklerinin önüne koydular. Müttefikler ellerini bu suya batırdıktan sonra ant içtiler ve antlaşmayı böylece kurmuş oldular. Sonra antlarını pekiştirmek için ellerini Kâbe'ye sürdüler; bunun için bunlara el-Mutayyebun (koku sürülmüş olanlar) lakabı verildi. Öbür taraftan Abduddar oğulları ile müttefikleri de Kâbe'nin önünde ant içip birbirlerinden ayrılmamak ve yalnız bırakmamak hususunda sıkı bir antlaşma kurdular. Bunun için de bunlara el-Ahlaf (müttefikler) lakabı verildi. Bundan sonra karşılıklı olarak bu taraflardan birinin bir kolu diğerinin bir koluyla savaşmak üzere tayin edildiler.[38]

Bu sırada Kureyş kabilesi savaşa tutuşma kararını vermiş iken ansızın, uzlaşmaya varılması fikri ortaya çıktı. Sikaye ile Rifade görevlerinin Abdümenaf oğullarına verilmesi, Hicabe, Liva ve Nedve görevlerinin Abduddar oğullarının

[32] İbn Hişam, I, 149.
[33] İbn Hişam, I, 149.
[34] İbn Hişam, I, 149; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 558.
[35] İbn Hişam, I, 149; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 558.
[36] İbn Hişam, I, 149-150; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 558.
[37] İbn Hişam, I, 150.
[38] İbn Hişam, I, 150.

elinde kalması şart koşuldu. İki taraf bu şartı kabul edip barış yaptılar ve savaştan vazgeçtiler. Her iki taraf müttefikleriyle yaptıkları antlaşmayı hiç bozmadan devam ettirdiler. İslamiyet meydana çıkıncaya kadar böyle kaldılar. Resulullah (s.a.v.) bu antlaşmalar hakkında şu sözü söylemiştir: "Cahiliye devrinde yapılan herhangi bir antlaşmayı İslamiyet ancak pekiştirir".[39]

Hz. Peygamber (s.a.v.) dönemindeki Kabe ve Mekke idaresi ile ilgili bazı görevleri şöyle sıralayabiliriz:

2.1. Dârü'n-Nedve

Kusay tarafından yaklaşık 440 yılında Kâbe'nin kuzeyine, tavafa başlanan yerin arka tarafına yaptırılan ve kapısı Kabe'ye doğru açılan Dârü'n-nedve, esas itibariyle bir asiller (mele) meclisiydi. Her türlü savaş ve barış kararının alındığı, görüşlerin belirlendiği, nikah merasimi ve ergenlik çağına gelmiş genç kızların gömlek giyme törenlerinin yapıldığı bu meclise Kusayoğulları'ndan başka Mekke'deki Kureyş boylarının kırk yaşından yukarı başkanları katılabilirdi. Kureyş kabilesi, başta ticaret kervanlarının gönderilmesi olmak üzere bütün önemli işlerini burada konuşup kararlaştırırdı.[40] Burada kararlar oy çokluğu ile değil daha ziyade, içlerinden en zekisinin ve en iyi konuşanının, düşüncelerini ve görüşlerini ötekilere inandırması suretiyle alınırdı.[41] Dârü'n-nedve üyeleri Beni Abduddar'dan izin almaksızın buraya giremezlerdi.[42]

Dârü'n-nedve, Kusay'dan sonra Abduddaroğullarında kaldı. Emevîler döneminde İkrime b. Amir b. Haşim b. Abdumenaf b. Abduddar, onu Muaviye b. Ebi Süfyan'a sattı. Hz. Muaviye de onu Mekke'nin "Darul-İmare'si (Hükümet konağı)" yaptı.[43]

---

[39] İbn Hişam, I, 150-151.
[40] Ethem Ruhi Fığlalı, "Darunnedve", *DİA*, c. VIII, s. 556.
[41] Mustafa Zeki Terzi, *Hz. Peygamber ve Hulefa-yi Raşidin Döneminde Askeri Teşkilat*, Samsun, Sönmez Yay., 1990, s. 7.
[42] Yaşar Çelikkol, *Cahiliye Döneminde Mekke (M. 400-600 Yılları Arası Mekke'nin Fiziki, Etnik, Dini ve İdari Yapısı),* Yayımlanmamış Doktara Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 197.
[43] Belazurî, I, 53; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 558.

2.2. Hicabe ve Sidane

Hicabe ve Sidane'yi tek görev kabul edenler olmakla birlikte, fonksiyonlarını göz önüne alıp onu iki farklı görev olarak görenler de vardır. Sidane, mabedin korunması demektir. Hicabe, Kabe'nin kapısındaki gerekli işleri yapmak ve kapıyı açıp kapama görevidir. Kapıyı sadece Kabe'deki görevli açardı. Ondan izinsiz kimse Kabe'ye giremezdi.[44] Bu görevi elinde bulunduran kişi, en yüksek makama erişmiş sayılırdı.[45]

Hicabe görevi, Kusay'ın ölümünden sonra oğlu Abduddar'da kaldı. Ondan sonra Osman b. Abduddar'a geçti. Sonra Abduluzza b. Osman'a geçti. Sonra oğlu Ebu Talha'ya geçti ki onun adı, Abdullah b. Abduluzza'dır. Sonra Talha b. Ebi Talha'ya geçti. Resulullah (s.a.v.) Mekke'yi fethettiğinde anahtarı amcası Hz. Abbas'a vermek istedi. Yüce Allah bunun üzerine (Nisa 4/ 58)[46] emaneti ehline verin ayetini indirdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) anahtarı Osman b. Talha b. Ebi Talha'ya verdi. O, h. 8 Safer ayında (Mayıs-Haziran 629) Müslüman olup Medine'de ikamet etmeye başlayınca Hicabe onun amcasının oğlu Şeybe b. Osman b. Ebi Ebi Talha'da kaldı.[47] Aynı aile bugünkü Suudi yönetiminde bu görevi sürdürmektedir.[48]

2.3. Liva

Kureyş'in bayrağını taşımak imtiyazıdır.[49] Liva savaşa çıkılacağı zaman görevli kişi tarafından çıkarılır, cahiliye adeti olarak belirlenmiş yere dikilir, silahlı kişiler oraya toplanır, harp ilan edilirdi.[50] Liva'yı taşıma imtiyazı Kusay'dan sonra Abduddar oğullarına bırakılmıştı. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Liva'sı hem Uhud savaşında hem de Bedir savaşında Mus'abu'l-Hayr b. Umeyr b. Haşim b. Abdimenaf b. Abdiddar'ın elindeydi. Aynı savaşlarda müşriklerin Liva'sı da Talha b. Ebi Talha b. Abduluzza b. Osman b. Abduddar'ın elindeydi.[51] Mekke'nin fethinden sonra

---

[44] Çelikkol, s. 207.
[45] *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İlmî Müşavir ve Red. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, Çağ Yayınları, 1992, c. I, s. 133.
[46] Allah, size, mutlaka emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir (Nisa 4/ 58).
[47] Belazurî, I, 53.
[48] Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, İstanbul, Beyan Yay., 2009, c. II, s. 707.
[49] Şulul, s. 149.
[50] Çelikkol, s. 207.
[51] Belazurî, I, 53.

Abduddar oğulları Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e: "Ey Allah'ın Resulü! Bu görevi bize bırak." demişlerse de Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Abduddar oğulları'na: "İslam sizin bu durumunuzdan daha geniştir." demiş ve böylece bu görevi kaldırmıştı.[52]

2.4. Rifade

Rifade, Kureyş kabilesinin her sene mallarından Kusay b. Kilab'a verdiği bir vergidir ki Kusay bu toplanan mallarla hacılara yemek hazırlar, fakir ve azığı olmayan kimseler bu yemekten yerlerdi. Kusay bu vergiyi Kureyş kabilesine yüklediği zaman şu sözleri söylemişti: "Ey Kureyşliler! Siz Tanrının komşuları, onun kutlu evinin bakıcıları ve kutlu bölgenin halkısınız. Hacılar ise Allah'ın misafirleri ve kutlu evin ziyaretçileridirler. Bunlar ikram edilmeye en layık misafirdirler. Bunun için yurdumuzdan ayrılıncaya kadar hac günlerinde onlara yemek ve su verin." Kureyşliler Kusay'ın bu teklifini kabul edip dediğini yaptılar. Kureyşliler buna uyarak her yıl Kusay'a mallarından bir vergi verirlerdi; Kusay toplanan bu vergilerle Mina günlerinde halka yemek yedirirdi. [53]

Kusay'ın kurduğu bu gelenek İslami döneme gelinceye kadar devam etti. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Mekke fethinde "Cahiliye döneminden kalan her şeyi lağvettim. Rifade ve Sikaye'yi eskiden olduğu gibi ehline bırakıyorum. " diye buyurdu. Rifade vazifesi İslam'ın zuhurunda Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in amcası Ebu Talib'in elindeydi. [54] Ebu Talib yeteri kadar malı olmadığı için kardeşi Abbas b. Abdulmuttalib b. Abdimenaf'tan borç istedi ve aldığı bu borcu infak etti. Daha sonra bu borcunu ödeyemeyince, borcuna karşılık olmak üzere Rifade görevini kardeşi Abbas'a devretti. O da bu görevi kabul etti. Ondan sonra bu görev, oğlu Abdullah'a geçmiştir.[55] Bu görevin Beni Nevfel'den el-Haris b. Amir'in elinde olduğunu söyleyenler de vardır.[56] Bu gelenek İslam'dan sonra da uzun bir müddet devam etmiş, halifeler ve sultanlar da her hac mevsimde fakir hacılara yemek yedirmişlerdir.[57]

---

[52] Belazurî, I, 55; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 557, 558.
[53] İbn Hişam, I, 148; Taberî, II, 260.
[54] Çelikkol, s. 204.
[55] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 558.
[56] Şulul, s. 149.
[57] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 558; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 134.

2.5. Sikaye

Sikaye, cahiliye döneminde Mekke'ye gelen hacıların su ihtiyacını karşılama göreviydi.[58] Bu görev Mekke'deki genel hizmetlerin yerine getirilmesi hususunda Kureyşliler arasında çıkan kavgadan sonra varılan anlaşma gereğince Abdumenaf oğullarına verilmişti. Abdumenaf'ın ölümünden sonra bu görev Haşim b. Abdumenaf'a geçmiş, Haşim'in ölümünden sonra Abdulmutalib'in eline geçmiş. Abdulmuttalib'in ölümünden sonra da Ebu Talib'in eline geçmiştir.[59] Ebu Talib, küçük kardeşi Abbas'tan borç alıp bu borcu ödeyemediğinden, üzerindeki Sikaye görevini kendi istek ve arzusu ile bu borcuna karşılık Abbas 'a bırakmıştır.[60] Abbas Taif'teki üzüm bağından üzüm getirip Zemzem suyu ile şıra yapar ve süt, bal, sevik ve nebizle içecek yapardı. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) fetih günü, Sikaye'yi kaldırmadı. Bu görev Abbas'ın elinde devam etti.[61]

[58] İbnü'l-Esir, *el-Kamil,* I, 557.
[59] Çağatay, s. 107.
[60] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 558; Çağatay, s. 107.
[61] Çelikkol, s. 205.

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE DÖNEMİNDE MUS‘AB BİN UMEYR

1. DOĞUMU, İSMİ VE KÜNYESİ

Arap toplumunda tarihlendirme geleneğinin yeterince gelişmemesinden ve yazılı kayıt geleneğinin yok denecek kadar az olmasından dolayı, kişilerin doğum tarihlerini tam olarak tespit etmek çok zordur. Bu sebeple insanların doğum tarihleri, ölüm zamanlarındaki yaşlarına göre hesaplanıyordu.

Yaptığımız literatür taramasında Mus‘ab b. Umeyr’in doğum tarihine rastlayamadık. Bununla birlikte Mus‘ab b. Umeyr’in doğum tarihini Uhud Savaşının tarihini esas alarak tespit etmeye çalışacağız. Çünkü incelediğimiz bütün kaynaklarda Mus‘ab b. Umeyr’in Uhud Savaşında şehit edildiği belirtilmiştir. Mus‘ab b. Umeyr Uhud Savaşında şehit edildiği zaman hicretin 32. ayının başıydı[62] ve Şevval ayıydı[63]. Yani hicretin 3. senesiydi. Bu tarih miladi 625 senesine tekabül etmektedir. Klasik İslam tarihi kaynaklarımız Mus‘ab b. Umeyr’in şehit edildiğinde 40 yaşında[64] veya 40 yaşından biraz daha fazla olduğunu belirtmişlerdir.[65] Bu verileri birleştirdiğimizde Mus‘ab b. Umeyr’in hicretten 37 veya 38 sene önce miladi 584 veya 585 senesinde doğduğunu söyleyebiliriz.

Tam ismi Mus‘ab b. Umeyr b. Haşim b. Abdimenaf b. Abdiddar b. Kusay[66] b. Kilab[67] b. Mürre el-Kureşiyyi el-Abderi’dir.[68] Mus‘ab b. Umeyr herhangi bir erkek

---

[62] İbn Sa‘d, Muhammed b. Sa‘d b. Muni’ ez-Zühri, *et-Tabakâtü’l-Kübra,* thk. Ali Muhammed Amr, 1.Basım, Kahire, Mektebetu’l-Hanci, 2001, c. III, s. 113.

[63] el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbü’l-Megazî,* thk. Marsden Jones, 3. Basım, Londra, Oxford University, 1966, c. I, s. 199.

[64] Belazurî, I, 53.

[65] İbn Sa‘d, III, 176; İbn ‘Abdilber, Ebû ‘Umer Yûsuf b. Abdullah b. ‘Abdilber el-Kurtubi en-Nemeri, *el-İsti‘âb fî Ma‘rifeti’l-Ashâb*, thk. Adil Mürşit, 1. Basım, Amman, Dâru’l A’lam, 2002, s. 699; İbnü’l-Esir, îzzeddin İbnü’l-Esir Ebi’l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri, *Üsdü’l-ğabe fi Ma’rifeti’s-Sahabe*, thk. ve tlk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mua’vviz- eş-Şeyh Adil Ahmed Abdu’l-Mevcuz, Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y., c. V, s. 176.

[66] İbn Sa‘d, III, 107; İbn ‘Abdilber, s.698; Belazurî, I, 53; Zehebî, Şemsuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tecridu Esmâi’s-Sahâbe,* Beyrut, Dâru’l-Maârif, t.y., c. II, s. 78.

[67] Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A‘lami’n-Nübela*, thk. Şuayb el-Arnavut- Hüseyin el-Esed, 3.basım, Beyrut, Müessesetü’r-Risale, 1985, c. I, s. 145.

[68] İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, V, 175; İbn Hacer, Ebi Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el- Kenani el- Eskalani el-Mısri, *el-İsâbe fi Temyizi’s-Sahabe*, Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l İlmiyye, t.y., c. VI, s. 101.

çocuğu olmamasına rağmen Ebu Abdullah[69] diye künyelendirilmiştir. Onu Ebu Muhammed[70] diye künyelendirenler de vardır. Mus‘ab b. Umeyr’in lakabı Mus‘abu'l-Hayr’dır.[71]

2. AİLESİ VE NESEBİ

Mus‘ab’ın babası Umeyr b. Haşim’dir.[72] Mus‘ab b. Umeyr’in baba tarafından soyu beş kuşak yukarıda, Kusay b. Kilab’ta Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) dedeleri ile birleşmektedir.[73] Mus‘ab b. Umeyr’in annesi Hunnas bt. Malik b. el-Mudarrib[74] b. Vehb[75] b. Amr b. Huceyr b. Abd b. Ma’is b. Amir b. Lüeyy[76] el-Kureşiyyi el-Amiri’dir.[77] Mus‘ab b. Umeyr’in anne tarafından soyu on kuşak yukarıda, Lüeyy b. Galib’te Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) dedeleri ile birleşmektedir.[78] Böylece Mus‘ab b. Umeyr hem anne hem de baba tarafından Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile aynı soydan gelmektedir.

Mus‘ab b. Umeyr, Kureyş kabilesinin Abdi, İbâdi ve Abderi[79] nispetleriyle anılan Abduddar oğullarına mensuptu. Daha önce zikrettiğimiz gibi, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in beşinci kuşaktan dedesi olan Kusay, vefat etmeden önce kavminin idaresi ile ilgili olan Darunnedve, Hicabe, Liva, Rifade ve Sikaye gibi elindeki bütün görevleri, Mus‘ab b. Umeyr’in dördüncü kuşaktan dedesi olan oğlu Abduddar’a bırakmıştı. Kusay’ın vefatından sonra bu görevler Abduddar oğulları’nın elinde kaldı. Ancak sonra Abdumenaf b. Kusay’ın oğulları Abduşems, Haşim, Muttalib ve Nevfel, Abduddar b. Kusay’ın oğullarının ellerinde bulunan ve vaktiyle Kusay'ın, oğlu Abduddar’a verdiği Hicabe, Liva, Sikaye ve Rifade görevlerini Abduddar oğullarının ellerinden almaya karar verdiler. Abdimenaf oğulları ve

---

[69] İbn ‘Abdilber, s. 698; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, V, 175; es-Süheylî, Ebil Kasım Abdurrahman b. Abdillah b. Ahmed b. Ebil Hasan el-Hes’emi es-Süheylî, *er-Ravdü’l-Ünf fî Serhi’s- Sîretin-Nebeviyye li İbn Hisâm*, thk. Abdurrahman el-Vekîl, Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y., c. II, s. 252.
[70] İbn Sa‘d, III, 107; Belazurî, I, 203.
[71] İbn Sa‘d, III, 107; Zübeyrî, Ebu Abdullah b. Mus’ab b. Abdillah b. Mus’ab, *Kitabu Nesebi Kureyş*, tsh.ve tlk. İleyfi Berûfensâl, 3. Basım, Kahire, Dâru’l-Ma‘ârif, t.y., s. 254; Belazurî, I, 53; Hayreddin Zirikli, *el-A’lam Kamusu’t-Teracim Li Eşhuri’r- Rical ve’n-Nisa’ Mine’l-Arab ve’l Musta’ribine ve’l Musteşrikin,* 25. Basım, Beyrut, Daru’l-İlmi’l-Malayin, 2002, c. VII, s. 248.
[72] İbn ‘Abdilber, s. 698.
[73] İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, V, 175; Zehebî, I, 145.
[74] Zübeyrî’de “ Mudarrib” yerine “ Mutarrif ” diye geçmektedir. Bkz. Zübeyrî, s. 254.
[75] Zübeyrî’de “ Vehb” yerine “ Vuheyb “ diye geçmektedir. Bkz. Zübeyrî, s. 254.
[76] İbn Sa‘d, III, 108.
[77] İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, VI, 311.
[78] İbn Sa‘d, , III, 108.
[79] A. Lütfi Kazancı, “ Abduddar (Beni Abduddar)”, *DİA*, c. I, s. 177.

Abduddar oğulları birbirleriyle savaşmaya karar vermiş iken ansızın, uzlaşmaya varılması fikri ortaya çıktı. Sikaye ile Rifade görevlerinin Abdümenaf oğullarına verilmesi, Hicabe, Liva ve Darunnedve görevlerinin Abduddar oğullarının elinde kalması şart koşuldu. İki taraf bu şartı kabul edip barış yaptılar ve savaştan vazgeçtiler. Her iki taraf müttefikleriyle yaptıkları antlaşmayı hiç bozmadan devam ettirdiler. İslami döneme kadar böyle kaldılar.

Bunlardan anlaşılacağı üzere bu kabile, cahiliye devrinde etkili bir statüye sahipti ve Haşim oğulları ile aralarında da öteden beri husumet vardı. Bu sebeple Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğine Mekke'de şiddetle muhalefet etmeleriyle tanınmışlardı. Bu kabilenin bazı simaları halka eski Rum ve Acem masalları anlatarak güya Hz. Peygamber (sav)'in okuduğu Kuran-ı Kerim ayetlerini[80] etkisiz hale getirmek istiyorlardı.[81] Müslümanlara karşı yürütülen boykot hareketinde kararlaştırılan metni bu kabileden Mansur b. İkrime'nin yazdığı bilinmektedir.[82] Kureyş kabilesinin sancağını taşıyan Abduddar oğulları, Uhud savaşında Ebu Süfyan'ın ve onun karısı Hind'in kışkırtmaları sonucu, birbiri ardınca savaş meydanına çıkmış ve çoğu öldürülmüştür.[83] İşte Mus'ab b. Umeyr, böyle bir sülâlenin içinde yetişip büyümüştü.

Mus'ab b. Umeyr orta boylu, güzel yüzlü, nazik, ince ve çok tatlı bir adamdı.[84] Mus'ab b. Umeyr'in annesi ve babası onu çok severdi[85] ve onun bir dediğini iki etmezlerdi.[86] O hiçbir Mekkeli gencin ailesinden görmediği müsamahayı ailesinden görürdü.[87] Mus'ab b. Umeyr'in annesi Hunnas çok zengin bir kadındı[88] ve oğlu Mus'ab'a çok bağlıydı.[89] Bundan dolayı annesi, ona en güzel, en lüks, en şık

[80] İnsanlardan öylesi vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve o yolu eğlenceye almak için, eğlencelik asılsız ve faydasız sözleri satın alır. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır (Lokman 31/6).
[81] Hüseyin Algül, "Mus'ab bin Umeyr (r.a.)", *Yeni Ümit Dergisi*, S. 31, (1996), s. 38.
[82] Kazancı, " Abduddar (Beni Abduddar), *DİA*, I, 177.
[83] Belazurî, I, 53-54-55; Kazancı, I, 177.
[84] İbn Sa'd, III, 113.
[85] İbn 'Abdilber, s. 699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.
[86] İhsan Atasoy, Mehmet Paksu, Cemal Uşşak, Zeki Sarıtoprak, *Sahabeler Ansiklopedisi (İki Cilt Bir Arada)*, İstanbul, Nesil Yay., 2010, s. 440.
[87] Halid Muhammed Halid, *Ümmetin Yıldızları 60 Seçkin Sahabe*, çev. Abdulkerim Akbaba tsh. ve Red. Osman Arpaçukuru, İstanbul, Vakit Gazetesi Yay., 2006, s. 28.
[88] İbn Sa'd, III, 108; Şah Muhyiddin Ahmed Nedvi, Sait Sahip Ensari, *Asr-ı Saadet Ashab-ı Kiram,* haz. Eşref Edip, İstanbul, Sebiliürreşad Yay., 1963, c. II, s. 373.
[89] Süheylî, II, 252.

elbiseleri giydiriyor, Hadrami[90] ayakkabıları alıyor[91] ve ona en iyi, en güzel kokuları sürüyordu.[92] Akranları arasında en çok para belki de onun cebinde bulunurdu. Mus'ab b. Umeyr uyuduğu zaman başucunda sürekli Ka'b[93] ve Heys[94] bulunurdu ve o uyandığında bunları yerdi.[95] Ailesinin göz bebeği olan Mus'ab; çok zengin, müreffeh ve gösterişli bir hayat yaşıyordu. İleride beyan edeceğimiz gibi Peygamber efendimiz (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'i perişan vaziyette gördüğü bir gün onu zikrediyor ve onun bütün bu hallerini beyan ederek şöyle diyordu: "Mekke'de Mus'ab b. Umeyr'den daha bakımlı, ondan daha çok nimet ve refah içinde olan başka kimseyi görmedim."[96]

3. KARDEŞLERİ

3.1. Ebu Aziz b. Umeyr

Ebu Aziz b. Umeyr b. Haşim b. Abdimenaf b. Abdiddar b. Kusay b. Kilab b. Mürre el-Kureşiyyi el-Abderi, Mus'ab b. Umeyr'in anne-baba bir kardeşidir.[97] Ebu Aziz'in asıl ismi Zürare'dir.[98] Ancak o künyesi olan Ebu Aziz ile meşhur olmuştur.[99]

Ebu Aziz b. Umeyr'in Müslüman olup olmadığıyla alakalı klasik İslam tarihçileri arasında farklı görüşler bulunmaktadır.[100] Halife b. Hayyat Beni Abdiddar'dan olan sahabelerin isimlerini zikrederken Ebu Aziz b. Umeyr'i de onlar arasında zikretmiştir.[101] Ebu Nuaym ise Ebu Aziz b. Umeyr'in Müslüman olup olmadığını bilmediğini belirtmektedir.[102] İncelediğimiz kaynakların çoğunluğunda Ebu Aziz b. Umeyr'in kâfir olarak Uhud savaşına katıldığı ve bu savaşta müşriklerin

---

[90] Hadramevt'e nispeten Hadrami ayakkabıları söylenmiştir (Süheylî, II, 252, 6. Dipnot naklen). Kanaatimizce o dönemde en güzel ayakkabılar Hadremevt'te yapılıyordu ve en meşhur ayakkabılar oranın ayakkabılarıydı.
[91] İbn Sa'd, III, 108; İbn 'Abdilber, s. 699; Süheylî, II, 252.
[92] İbn 'Abdilber, s.699; Süheylî, II, 252; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.
[93] Bir tür içecek.
[94] Hurma ve ayrandan yapılan bir çorba.
[95] Süheylî, II, 252.
[96] İbn Sa'd, III, 108; İbn 'Abdilber, s.699; İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğabe, V, 176. Muhammed Yusuf Kandehlevî, *Hayatü's-Sahabe Hz. Peygamber ve Ashabının Yaşadığı İslamiyet,* çev. CengizYağcı-Mehmet Karabulut, İstanbul, Huzur Yay., 2004, c. I, s. 303.
[97] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 209.
[98] Zübeyrî, s.254; İbn 'Abdilber, s.699; *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 209.
[99] İbn Hacer, III, 9.
[100] Ebu Aziz b. Umeyr'in Müslüman olup olmadığıyla alakalı klasik İslam tarihçileri arasındaki farklı görüşler ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 209-210.
[101] İbn 'Abdilber, s. 839.
[102] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 209.

sancağını taşıdığı ve sancak onun elindeyken bu savaşta kâfir olarak öldürüldüğü bildirilmektedir.[103] Fakat İbn İshak (ö. 151/768), *Sire*'sinde Beni Abdiddar'dan Uhud savaşında öldürülen müşriklerin isimlerini sıralarken, Ebu Aziz b. Umeyr'in ismini onlar arasında zikretmemiştir. İbn İshak, onun yerine başka bir kardeşinin ismini zikretmiştir.[104] Ancak kanaatimize göre Uhud savaşında müşrik olarak öldürülen kişi Ebu Aziz b. Umeyr'dir. Çünkü incelediğimiz rivayetlerde İbn İshak'ın aktardığı rivayet dışındaki bütün rivayetlerde Uhud savaşında müşrik olarak öldürülen kişinin Ebu Aziz b. Umeyr olduğu aktarılmaktadır.

Ebu Aziz b. Umeyr Bedir savaşına da kâfir olarak katılmış ve o savaşta müşriklerin sancağını taşımıştır.[105] Ayrıca Ebu Aziz b. Umeyr Bedir savaşında esir düşmüş[106] ve daha sonra annesinin göndermiş olduğu 4000 dirhem fidye karşılığında serbest bırakılmıştır.[107]

Ebu Aziz b. Umeyr, öldükten sonra arkasından birçok çocuk bırakmıştır. Amr b. Vehbe onlardan biriydi. Endülüs'te değerli bir şahsiyet olarak kabul edilen Amr b. Vehbe'ye Ebu Ca'fer el-Mansur tarafından bir sicil ve bir sancak gönderildi. Endülüs'ün Sarakusta şehrinde ikamet eden Amr, Yusuf b. Abdurrahman el-Fihr tarafından öldürüldü. Onun da arkasında öldükten sonra Sarakusta'da Kurbulan adında bir köyde birçok çocuk kalmıştır. [108]

3.2. Ebu'r-Rum b. Umeyr

Ebu'r-Rum b. Umeyr b. Haşim b. Abdumenaf b. Abduddar b. Kusay[109] el-Abderi,[110] Mus'ab b. Umeyr'in baba bir kardeşidir.[111] Ebu'r-Rum b. Umeyr'in

[103] İbnü'l-Kelbî, Hişam Ebu'l-Munzir b. Muhammed b. es-Saib b. el-Kelbi, *Cemheretu'n Neseb*, thk. Suheyl Zekkar, 2. Basım, Dımaşk, Daru'l-Yakzati'l-Arabiyye, 1939, c. I, s. 74; Zübeyrî, s. 254.
[104] İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr, *Siretü İbn İshak*, thk. Ahmed Ferid el-Müzeydiyyi, 1.basım, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004, s. 356.
[105] İbnü'l-Kelbî, I, 74; Zübeyrî, s. 254.
[106] İbnü'l-Kelbî, I, 74; Zübeyrî, s. 254; İbn Hazm; Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelusî, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, thk. ve tlk. Abdusselam Muhammed Harun, 5. Basım, Kahire, Dâru'l-Maârif, 1707, s. 126.
[107] İbn Hişam, II, 287.
[108] İbn Hazm, s.126.
[109] İbn Sa'd, IV, 114.
[110] Zehebî, *Tecrid*, II, 166.
[111] İbn Sa'd, IV, 114; Zehebî, *Tecrid*, II, 166.

isminin Mansur olduğu söylenmektedir.[112] Ebu'r-Rum b. Umeyr'in annesi Rum asıllı bir kadındır[113] ve annesinin künyesi Ummu Velid'dir.[114]

Ebu'r-Rum b. Umeyr, Mekke'de ilk dönemlerde Müslüman olan sahabeler arasındaydı. İkinci Habeşistan hicretine katılanlar arasında Ebu'r-Rum b. Umeyr'in ismi de vardır.[115] Ebu Zennad babasından rivayet ederek dedi ki[116]: "Ebu'r-Rum b. Umeyr, Habeşistan'a hicret edenlerden birisi değildi. Çünkü eğer Ebu'r-Rum b. Umeyr Habeşistan'a hicret edenlerden birisi olsaydı Bedir savaşından önce Habeşistan'dan dönen sahabelerle birlikte o da Bedir savaşına katılırdı. Fakat o Uhud savaşına katılmıştır. "[117] Ebu Ömer ise dedi ki: "Ebu'r-Rum b. Umeyr, Habeş bölgesine hicret etti ve Medine'ye geldi. O Habeş ardına hicret edenlerden biriydi. Ebu'r-Rum b. Umeyr, Bedir savaşından önce Müslüman oldu fakat onun Bedir savaşına katılması mümkün olmadı. O zaman Ebu'r-Rum b. Umeyr gibi Bedir savaşına katılması mümkün olmayan bir grupda vardı."[118] Ebu'r-Rum b. Umeyr Hz. Ömer'in halifeliği zamanında[119] Yermük savaşında şehit edilmiştir.[120] O vefat ettikten sonra onun nesli devam etmemiştir.[121]

3.3. Ebu Haşim b. Utbe

Ebu Haşim b. Utbe b. Rebia[122] b. Abduşşems b. Abdumenaf b. Kusay[123] el-Kureşi el-Abşemi'nin[124] annesi Hunnas bt. Malik b. Mudarrib b. Vehb b. Amr b. Huceyr b. Abd b. Ma'is b. Amir b. Lüeyy[125] el-Kureşi el-Amiri'dir.[126] Ebu Haşim b. Utbe, anne tarafından Mus'ab b. Umeyr ve Ebu Aziz b. Umeyr'in kardeşidir.[127] Ebu

---

[112] Zehebî, *Tecrid*, II, 166.
[113] İbn Sa'd, IV, 114; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 109.
[114] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 109.
[115] İbnü'l-Kelbî, I, 74; İbn Sa'd, IV, 114; Zübeyrî, s. 254; İbn Hazm, s.126; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 109; Zehebî, *Tecrid*, II, 166.
[116] Bu rivayet İbnü'l-Esir'de direk Ebu Zennad'dan rivayet edilerek aktarılmıştır. Bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 109.
[117] İbn Sa'd, IV, 114; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 109.
[118] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 109.
[119] İbn 'Abdilber, s. 805.
[120] Zübeyrî, s. 254; İbn Hazm, s.126; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 109; Zehebî, *Tecrid*, II, 166.
[121] İbn Sa'd, IV, 114.
[122] İsfehâni, *Ma'rife*, VI, 3046.
[123] İbn Sa'd, IV, 41.
[124] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 311.
[125] İbn Sa'd, IV, 41.
[126] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 311.
[127] İbn Sa'd, IV, 41.

Haşim b. Utbe, baba tarafından ise Ebu Huzeyfe'nin kardeşidir.[128] Ayrıca Ebu Haşim b. Utbe, Muaviye b. Ebi Süfyan'ın dayısıdır.[129]

Ebu Haşim b. Utbe'nin ismi Şeybe'dir.[130] Onun isminin Haşim,[131] Huşeym veya Muheşşem[132] olduğu da söylenmiştir. Ebu Haşim b. Utbe'nin Şeybe b. Rebia'nın kızından Abdullah adında bir oğlu vardı. Onlar Abdullah'ı bir Ümmüveled'e teslim etmiştiler. Ebu Haşim b. Utbe'nin Has'em'den olan Fatime bt. Abdişşarik b. Süfyan b. Kumeyr b. Rabiye'den; Nu'man, Rebia ve Ummu Haşim adında üç çocuğu vardı. Ummu Haşim'in ismi Habbe'ydi. Habbe Yezid b. Muaviye b. Ebi Süfyan'a çocuk doğurmuştu. Ayrıca Ebu Haşim b. Utbe'nin Beni Zekvan'dan olan bir kadından iki kız çocuğu daha olmuştur. Bu kız çocuklarından birinin ismi Atike'ydi.[133]

Ebu Haşim b. Utbe, Mekke'nin fethinde Müslüman olmuştur. Daha sonra Şam'a gidip oraya yerleşmiş ve vefat edinceye kadar da Şam'da ikamet etmiş[134] olan Ebu Haşim b. Utbe, Hz. Osman'ın hilafeti döneminde vefat etmiştir.[135] Ebu Haşim b. Utbe, sahabilerin zahit ve salih olanlarındandı.[136] Kendisinden Ebu Kulsum ed-Devsi, Semre b. Sehm ve Ebu Vail rivayette bulunmuştur.[137]

Küheyl b. Harmele en-Nemeri, Ebu Hureyre'den rivayetle şöyle dedi: "Ebu Hureyre Dımaşk'a yöneldi ve orada Ebu Kulsum ed-Devsi'nin evine indi. Onlar orta namaz'dan (salatül-vüsta) bahsediyorlardı. Ebu Hureyre dedi ki: Sizin Resulullah (s.a.v.)'in evinin önünde ihtilaf ettiğiniz gibi biz de ihtilaf ettik. Biz ihtilaf ettiğimiz zaman salih adam olan Ebu Haşim b. Utbe b. Rebia b. Abdişşems de aramızdaydı ve şöyle dedi: 'Ben bunu sizin için öğreneceğim.' deyip, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e geldi. Ebu Haşim b. Utbe, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e karşı cesurdu. O

[128] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 311.
[129] İsfahânî, *Ma'rife*, VI, 3046; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 311.
[130] İsfahânî, *Ma'rife*, VI, 3046; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 311.
[131] İsfahânî, *Ma'rife*, VI, 3046.
[132] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 311.
[133] İbn Sa'd, IV, 41.
[134] İbn Sa'd, IV, 41.
[135] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe,* VI, 311.
[136] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 311.
[137] İsfahânî, *Ma'rife*, VI, 3046.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den içeri girmek için izin istedi. Daha sonra yanımıza gelip orta namazın ikindi namazı olduğunu haber verdi."[138]

Ebu Haşim b. Utbe veba hastalığına yakalanmıştı. Hz. Muaviye onu ziyaret etmek amacıyla yanına geldi. Ebu Haşim b. Utbe ağlıyordu. Hz. Muaviye ona dedi ki: "Ey dayıcığım! Seni ağlatan nedir? Hastalığın vermiş olduğu acının seni rahatsız etmesi mi yoksa dünyaya olan hırsın mı?" Ebu Haşim b. Utbe dedi ki: " ikisi de değil. Ancak ben Resulullah (s.a.v.)'e bir ahd verdim ve bu ahde sadık kalmak istiyordum fakat ben bu ahde sadık kalamadım. Resulullah (s.a.v.) bana şöyle dedi: ' Umulur ki birçok mal elde edersin ve daha sonra elde ettiğin malı kavmin arasında dağıtırsın. Çünkü Allah yolunda sana maldan, bir hizmetçi ve bir merkep yeter.' Ben Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in söylediği gibi birçok mal elde ettim fakat onun (s.a.v.) dediğini yapamadım ve bugün kendimi çok mal toplamış görüyorum. İşte bundan dolayı ağlıyorum."[139]

3.4. Ümmü Eban

Ümmü Eban bt. Utbe b Rebia b. Abdişşems b. Abdimenaf[140] el-Kureşiyye el-Abşemiyye;[141] anne bir Mus'ab b. Umeyr'in kız kardeşidir.[142] Ümmü Eban, Abduşşems el-Abşemiyye'nin annesi[143] ve Hz. Muaviye'nin de teyzesidir.[144]

Ümmü Eban, kocası Eban b. Said b. el-As ile birlikte Şam'da ikamet ediyordu.[145] Ancak Ümmü Eban, kocası Eban b. Said b. el-As'ın Rumlarla yapılan[146] Ecnadeyn savaşında[147] şehit edilmesinden sonra Medine'ye geldi. O Medine'ye geldikten sonra Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Zübeyr ve Hz. Talha kendisiyle evlenmek istediler. Ümmü Eban kendisine yapılan bütün bu evlilik tekliflerini reddetti. Sadece

[138] İbn Sa'd, IV, 41.
[139] İsfahânî, *Ma'rife*, VI, 3046; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 311.
[140] İbn 'Abdilber, s.945.
[141] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 287.
[142] Zübeyrî, s.254.
[143] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 287.
[144] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 287; İbn Hacer, VII, 210.
[145] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 287.
[146] İbn Hacer, VII, 210.
[147] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 287.

Talha b. Ubeydullah'ın teklifini kabul edip onunla evlendi.[148] Onun Talha b. Ubeydullah'tan İshak isminde bir oğlu daha olduğu rivayet edilmektedir.[149]

3.5. Hind bt. Umeyr

Mus'ab b. Umeyr ve Ebu Aziz b. Umeyr'in anne-baba bir kardeşidir ve Şeybe b. Osman'ın annesidir.[150] Künyesi Ümmü Cemil[151] olan Hind bt. Umeyr hakkında daha fazla bilgi tespit edemedik.

3.7. Ebu Yezid b. Umeyr

İbn İshak *Sire'sinde* Beni Abdiddar'dan Uhud savaşında öldürülen müşrikleri sıralarken, Ebu Yezid b. Umeyr b. Haşim b. Abdimenaf b. Abdiddar'ı da zikretmiş ve onun Kuzman tarafından öldürüldüğünü belirtmiştir.[152] Ebu Yezid b. Umeyr'in Uhud savaşında öldürüldüğünde müşriklerin sancağının onda olduğunu söyleyenler vardır. Bu savaşta öldürülen kişinin Ebu Yezid b. Umeyr olmadığı, öldürülen kişinin onun kardeşi Ebu Aziz b. Umeyr olduğunu söyleyenler de vardır.[153] Bizim de kanaatimiz daha önce zikrettiğimiz gibi Uhud savaşında öldürülen kişinin Ebu Aziz b. Umeyr olduğu yönündedir.

3.8. Ubeyd b. Umeyr

Vahidi *Esbabu'n-Nuzul* adlı eserinde, Mücadele suresinin 22. ayetinin açıklamasında Mus'ab b. Umeyr'in Ubeyd isminde bir kardeşinin daha olduğunu ve bu kardeşinin Uhud savaşında Mus'ab b. Umeyr tarafından öldürüldüğünü ifade etmiştir.[154] Fakat bu bilgi, bunun dışında başka bir kaynakta yer almadığından şüpheyle karşılanmalıdır.

---

[148] İbn 'Abdilber, s. 945; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 287; İbn Hacer, VII, 210.
[149] İbn Hacer, VII, 210.
[150] İbn 'Abdilber, s.839.
[151] İbn Hacer, III, 218.
[152] İbn İshak, s.356.
[153] Belazurî, I, 54.
[154] el-Vahidî, Ebi'l Hasan Ali b. Ahmed en-Neysâbûrî, *Esbâbu'n-Nüzûl ve biha meşşe en-Nasiv ve Mensuh,* Beyrut, yay. y., t.y., s. 310.

4. Evliliği ve Çocukları

4.1. Eşi Hamne bt. Cahş

Hamne bt. Cahş b. Riyab b. Ya'mer b. Sabire b. Murre b. Kesir b. Ğanm b. Dudan b. Esed b. Hüzeyme[155] el-Esediyye,[156] nübüvvetten 16 sene önce m. 594 senesinde Mekke'de dünyaya geldi. Hamne ismi, kelime olarak, Taif bölgesinde yetiştirilen bir tür üzüm anlamına gelmektedir. Fizik olarak çok güzel bir hanım olan Hamne bt. Cahş, o dönem Mekke'nin en yakışıklı gençlerinden biri olan[157] Mus'ab b. Umeyr ile evlendi.[158] İncelediğimiz kaynaklarda Mus'ab b. Umeyr'in Hamne bt. Cahş ile hangi tarihte evlendiğini tespit edemedik. Hamne bt. Cahş'ın Mus'ab b. Umeyr ile olan evliliğinden sadece Zeynep adında bir kız çocuğu olmuştur.[159]

Hamne bt. Cahş'ın annesi, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in halası Ümeyme bt. Abdulmuttalib b. Haşim b. Abdimenaf b. Kusay'dır.[160] Böylece tüm Haşimoğulları Hamne bt. Cahş'ın dayıları olmaktadır. Hamne'nin babası Cahş b. Riyab, Harb b. Ümeyye b. Abduşşems ile dostluk anlaşması imzalamıştı.[161] Cahş b. Riyab'ın Hamne dışında iki kızı daha vardı. Bu kızlardan bir tanesi Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in eşi olan Müminlerin annesi Zeynep bt. Cahş'tır.[162] Bu durumda Hamne bt. Cahş, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in halasının kızı olması dışında Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in baldızı da olmaktadır. Aynı zamanda Mus'ab b. Umeyr de bu durumda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile bacanak olmaktadır.

Cahş b. Riyab'ın bir diğer kızı Ümmü Habibe'dir. Bazı kaynaklarda Hamne ile Ümmü Habibe aynı hanım zannedilip Hamne'nin künyesinin Ümmü Habibe

---

[155] İbn Sa'd, III, 108.
[156] İbn 'Abdilber, s. 884; İbn Hacer, VIII, 53.
[157] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.
[158] İbn Sa'd, X, 229; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71; İbn Hacer, VIII, 53; el-Makdisi, Cemaleddin Yusuf b. Hasan b. Abdulhadi, *eş-Şeceretun-Nebeviyye Fi Nesebi Hayri'l-Beriyye (s.a.v.),* şerh ve tlk. Ahmet Selahaddin, 1.Basım, Kahire, Daru Hira', 1997, s. 135.
[159] İbn Sa'd, III, 108; İbn Habib, Ebi Ca'fer Muhammed b. Habib b. Ümeyye b. Amr el-Haşimi el-Bağdadi, *Kitabü'l-Muhabber*, tsh. İlze Lichtenstadter, y.y., Dâru'l-Afaki'l-Cedide, t.y., s. 103; İbn 'Abdilber, s. 884.
[160] İbn Sa'd, X, 229; İbn Hacer, VIII, 53; el-Makdisi, s.135; Mehmet Aykaç, "Hamne bint Cahş", *DİA*, XV, 497.
[161] İbn Sa'd, X, 229; Aykaç, "Hamne bint Cahş", *DİA, XV,* 497.
[162] İbn Habib, s. 103; İsfahânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Mihran el-İsfahânî, *Ma'rifetüs-Sahabe,* thk. Adil b. Yusuf el-Aziz, 1. Basım, Riyad, Dâru'l-Vatani li'n-neşr, 1998, c. VI, s. 3293; İbn 'Abdilber, s. 884.

olduğu söylenmiştir.[163] Buna bağlı olarak da Ümmü Habibe ile evlenmiş olan Abdurrahman b. Avf'tan "Hamne'nin kocası" diye bahsedilmiştir.[164] İbnül-Esir *Üsdü'l-Ğabe* adlı eserinde bu durumla alakalı farklı görüşleri sıralarken İbn Mende'nin Hamne'yi Habibe yaptığını, Ebu Nuaym'ın Ümmü Habibe'yi Hamne'ye künye yaptığını ve Ebu Amir'in ise bunların farklı iki kişi olduğunu söylediğini aktarmaktadır. Daha sonra bu durumla alakalı daha başka görüşleri de irdeleyen İbnü'l-Esir, Hamne ile Ümmü Habibe'nin farklı iki kişi olduğu sonucuna varmaktadır.[165]

Metanetli bir hanım olan Hamne bt. Cahş, Uhud savaşında hem dayısı Hz. Hamza b. Abdulmuttalib'i hem kardeşi Abdullah b. Cahş'ı hem de kocası Mus'abu'l-Hayr b. Umeyr'i kaybetmiştir.[166] Hamne bt. Cahş, kocası Mus'ab b. Umeyr'in şehit edilişinden sonra Talha b. Ubeydullah ile evlendi.[167] Hamne bt. Cahş'ın Talha b. Ubeydullah'tan iki oğlu olmuştur. Bunlar, Muhammed b. Talha ve İmran b. Talha'dır.[168] Hamne bt. Cahş'a en fazla ilgi gösteren çocuğu Muhammed b. Talha'ydı.[169] Muhammed b. Talha'nın lakabı, çok secde eden anlamında "Seccad"dı.[170] O, "Seccad" lakabını zahid ve abid bir kimse olduğu için almıştır. Muhammed b. Talha Cemel savaşına babası ile birlikte katılmış ve bu savaşta öldürülmüştür. Hamne bt. Cahş'ın diğer oğlu İmran b. Talha, Fazl b. Abbas'ın kızı Ümmü Gülsüm ile evlenmiştir. Her iki kardeşin de nesli devam etmemiştir.[171]

Hamne bt. Cahş Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de oğlu İmran b. Talha rivayette bulunmuştur. İmran b. Talha annesi Hamne bt. Cahş'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Ben çok şiddetli büyük bir hayız görüyordum. Bu durumu Resulullah (s.a.v.)'e haber verip ondan (s.a.v.) fetva istemek için onun (s.a.v.) yanına geldim. Onu (s.a.v.) kız kardeşim Zeynep'in evinde buldum. Dedim ki: 'Ya Resulallah! Ben çok şiddetli büyük bir hayız görüyorum.

---

[163] İsfahânî, *Ma'rife*, VI, 3293.
[164] Zehebî, *Siyer*, II, 215; Aykaç, "Hamne bint Cahş", *DİA*, XV, 497.
[165] Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 72.
[166] İbn Habib, s. 402-403.
[167] Vâkidî, s. 292; İbn Habib, s. 103-104; İbn 'Abdilber, s. 884; İsfahânî, *Ma'rife*, VI, 3293; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71; İbn Hacer, VIII, 53.
[168] İbn Sa'd, X, 230; İbn Habib, s. 103-104; İbn 'Abdilber, s. 884; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71; Zehebî, *Siyer*, II, 215; İbn Hacer, VIII, 53.
[169] Vâkidî, s. 292.
[170] İbn Sa'd, X, 230; İbn Habib, s. 104; İbn Hacer, VIII, 54.
[171] Aykaç, "Hamne bint Cahş", *DİA*, XV, 497.

Sen bana bunun için ne emredersin? Çünkü bu hayız beni namazımdan ve orucumdan menetti.' Resulullah (s.a.v.) dedi ki: 'Pamuk kullan. Çünkü Pamuk kanı giderir.' Hamne dedi ki: ' O bunu önleyemez. Çünkü o daha fazladır.' Resulullah (s.a.v.) dedi ki: 'O halde bağla.' Hamne dedi ki: ' O da bunu önleyemez. Çünkü ondan da daha fazladır.' Resulullah (s.a.v.) dedi ki: ' O halde bir parça bez kullan.' Hamne dedi ki: 'Ondan da daha fazladır. Çünkü benimki damlalar halinde değil, dökülürcesine geliyor.' Resulullah (s.a.v.) dedi ki: 'O halde ben sana iki şey emredeceğim. Bu iki şeyden istediğini yaparsın[172]…' ve hadisi zikretti.[173]

Hamne bt. Cahş, İfk hadisesinde Hz. Aişe validemiz aleyhinde ileri-geri konuşanlar arasındaydı.[174] Hamne bt. Cahş, bunu kız kardeşi olan Zeynep validemizin konumunu Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in nazarında yükseltmek için yapmıştı.[175] Fakat Zeynep validemiz bu konuyla ilgili Hz. Aişe validemiz hakkında hiçbir şey söylememişti.[176] Hamne bt. Cahş'a İfk hadisesinde Hz. Aişe validemiz aleyhinde konuştuğu için hadd-i kazf cezası uygulandığı nakledilmiştir.[177] Bir görüşe göre de İfk hadisesinde kimseye hadd-i kazf cezası uygulanmamıştır.[178]

Hamne bt. Cahş, Mekke'den Medine'ye ilk hicret eden[179] ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e biat eden kadınlardan biriydi.[180] Çok cesur bir hanım olan Hamne bt. Cahş b. Riyab, Uhud savaşına katılmıştır. Bu savaşta susamış olan sahabe efendilerimize su vermiş,[181] onlardan yaralı olanları taşımış[182] ve onların yaralarını tedavi etmiştir.[183] Uhud savaşında bunları yapan Hamne bt. Cahş'a Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hayber'de 30 vesk[184] yiyecek vermiştir.[185]

---

[172] Tirmizi, Ebi İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *el-Câmi'u's-Sahîh Sunenu't-Tirmizi*, thk. ve şerh Ahmet Muhammed Şakir, y.y., yay. y., t.y. , c. I, s. 221-222-223-224-225; İsfehâni, *Ma'rife*, VI, 3293; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 72.
[173] Bu hadisin devamı için bkz. Tirmizi, I, 223-334-225.
[174] İbn 'Abdilber, s. 884; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71.
[175] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71; Aykaç, "Hamne bint Cahş", *DİA*, XV, 497.
[176] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71.
[177] İbn 'Abdilber, s. 884; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71; Aykaç, "Hamne bint Cahş", *DİA*, XV, 497.
[178] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71.
[179] İsfehâni, *Ma'rife*, VI, 3293.
[180] İbn Hacer, VIII, 53.
[181] İbn Sa'd, X, 230; İsfahânî, *Ma'rife*, VI, 3293.
[182] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71.
[183] İbn Sa'd, X, 230; İsfehâni, *Ma'rife*, VI, 3293; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VII, 71.
[184] Bir fıkıh terimi olan vesk, Küfeliler'e göre 200 kg'lık bir ağırlık ölçüsü, 60 Sa' tutarındaki ağırlık. At, araba, gemi ve benzerlerinin yükü demektir. Irak ekolüne göre 1 vesk= 60, Sa'-6400 dirhemdir. 62400 X 3.200736 = 1.99725926400 gram eder. Bu da yaklaşık 200 kg olur. (Hamdi Döndüren,

4.2. Kızı Zeynep bt. Mus‘ab b. Umeyr

Zeynep bt. Mus‘ab b. Umeyr b. Haşim b. Abdimenaf b. Abdiddar el-Kureşi el-Abderi,[186] Mus‘ab b. Umeyr’in tek çocuğudur.[187] Mus‘ab b. Umeyr’in soyu kızı Zeynep’ten devam etmiştir.[188] Zeynep bt. Mus‘ab. Umeyr’in annesi Hamne bt. Cahş’tır. O anne bir Muhammed b. Talha b. Ubeydullah ve İmran b. Talha Ubeydullah’ın kız kardeşi olmaktadır.[189]

Kadın sahabilerden olan Zeynep bt. Mus‘ab b. Umeyr, Ümmü Seleme validemizin kardeşi olan[190] Abdullah b. Abdullah b. Ebi Ümeyye b. Muğire b. Abdullah b. Ömer el-Mahzumi[191] ile evlendi.[192] Zeynep bt. Mus‘ab b. Umeyr’in ondan Muhammed ve Mus‘ab adında oğulları[193] ve Karibe[194] adında bir kız çocuğu olmuştur. Karibe, Ömer b. Abdurrahman b. el-Haris b. Haşim ile evlenmiştir. Karibe ona Hafsa adında bir kız çocuğu doğurmuştur.[195] Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in vefatından sonra uzun bir süre yaşayan[196] Zeynep bt. Mus‘ab b. Umeyr’in ne zaman vefat ettiğini ise tespit edemedik.

“Vesk”, *Şâmîl İslam Ansiklopedisi*, ilmi red. Ahmed Ağırakça-Hamdi Döndüren-Ömer Tellioğlu, tsh. Mehmet Ayaydın-Mehmet Arda-Asaf Erhan Demir, c. VIII, s. 232).

[185] İbn Sa‘d, X, 230; İbn Hacer, VIII, 54.

[186] İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe,* VII, 135.

[187] İbn Sa‘d, III, 108.

[188] İbn Hazm, s. 126; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, VII, 135; İbn Hacer, VIII, 98.

[189] İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, VII, 135.

[190] İbn Hacer, VIII, 98.

[191] İbn Hazm, s. 126.

[192] İbn Sa‘d, III, 108; İbn Habib, s. 103; İbn Hazm, s. 126; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, VII, 135; İbn Hacer, VIII, 98.

[193] İbn Sa‘d, III, 108; İbn Habib, s. 103.

[194] İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, VII, 135.

[195] İbn Habib, s. 103.

[196] İbn Hacer, VIII, 98.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM DEVRİNDE MUS‘AB B. UMEYR

1. MUS‘AB B. UMEYR’İN MÜSLÜMAN OLUŞU

Birinci bölümde Mus‘ab b. Umeyr’in İslam’a düşman bir sülalenin içinde yetiştiğine, anne ve babasının biricik evladı olduğuna, ailesinin ona en güzel, en pahalı, en lüks elbise ve ayakkabıları giydirdiğine, en üstün vasıflı kokular sürdüğüne, akranları arasında en çok paranın belki de onun cebinde bulunduğuna ve son derece müreffeh bir hayatın içinde yaşayan, yakışıklı bir Mekke genci olduğuna değinmiştik. Fakat Mus‘ab b. Umeyr, emsallerine göre çok temiz bir kalbe sahipti. Fıtraten tevhide meyyaldi[197] ve şirkten nefret ediyordu.[198] Bu yüzden olmalı ki, sülâle ve aile yönlendirmesinin tam aksine İslâm dinine ilk girenler arasında yerini aldı ve sahabilerin seçkinlerinden ve en faziletlilerinden biri oldu.[199]

Mekke döneminde ve Peygamberliğin ilk yıllarında Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in Daru’l-Erkam’daki (Erkamın evi) faaliyetleri önemli bir merhale teşkil eder. Nitekim kaynaklarda sahabilerin Müslüman oluşları, Resullullah (s.a.v.)’in “Daru’l-Erkam’a girmesinden önce” , “Daru’l-Erkam’da iken” ve “Daru’l-Erkam’a girdikten sonra” şeklinde tarihlendirilmiştir.[200] İslam tarihinde “Daru’l-İslam” diye anılan Daru’l-Erkam, Ashab-ı Kiramdan henüz on yedi veya on sekiz yaşlarında iken İslam’ı kabul eden Erkam b. Ebu’l Erkam’ın eviydi. Erkam b. Ebi’l Erkam’ın evi, tebliğ faaliyetleri için son derece elverişli idi. Mekke’de Safa tepesinin yanında bulunan bu ev, Kâbe’nin arsası ve Harem’i içinde yer alıyordu. Hac ve umre maksadıyla dışarıdan gelenlerle burada dikkat çekmeden temas kurma imkânı vardı.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Kureyş müşriklerinden sakınarak Daru’l-Erkam’da gizlenir ve ashabını da gizlice burada toplardı. Daha sonra onlara burada Kur’an-ı Kerim okur ve öğretirdi. Müslümanlar burada onlara topluca namazda kılarlardı. Diğer yandan insanları burada İslam’a davet ediyordu. Bu evdeki

[197] Algül, *İslam Tarihi*, I, 211.
[198] Nedvî-Ensarî, II, 374.
[199] İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, V, 75; İbn Hacer, VI, 101.
[200] Sarıçam, s. 87.

faaliyetler sonucu birçok kimse İslam dinini kabul etmiştir.[201] Bu evdeki faaliyetler sonucu İslam dinini kabul edenlerden biri de Mus'ab b. Umeyrdir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Erkam b. Ebu'l Erkam'ın evinde iken Mus'ab b. Umeyr'i İslam dinine davet etti.[202] Bu haber Mus'ab b. Umeyr'e ulaşınca, Mus'ab b. Umeyr, Erkam b. Ebu'l Erkam'ın evinde olan Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yanına gitti ve onun (s.a.v.) bu davetini orada tasdik edip hemen Müslüman oldu.[203] Böylece Mus'ab b. Umeyr'in Müslüman olduğu dönem için, Resulullah (s.a.v.) "Daru'l-Erkam'da iken" Müslüman olmuştur diyebiliriz.

Mus'ab b. Umeyr, annesinin ve kavminin kendisinin Müslüman olduğunu öğrenmeleri halinde çeşitli sıkıntılarla yüz yüze geleceğini bildiği için Müslüman olduğunu annesinden ve kavminden gizledi. Müslüman oluşundan sonra Mus'ab b. Umeyr, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yanına gizlice gidip geliyordu ve namazlarını da gizlice kılıyordu. Ancak Osman b. Talha el-Abderi, Mus'ab b. Umeyr'i namaz kılarken gördü ve bu durumu onun annesine ve kavmine bildirdi. Bu süreçten sonra Mus'ab b. Umeyr için zor bir dönem başladı. Onu yakaladılar ve hapsettiler. Onun bu mahpusluk durumu birinci Habeşistan hicretine kadar devam etti.[204] Bu arada ailesi onun Müslümanlarla buluşup görüşmesini engellediler, İslâm'dan uzaklaşması, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e tâbi olmaktan vazgeçmesi için çeşitli maddî ve psikolojik müeyyideler uyguladılar; ona türlü baskılar yaptılar. Ebeveyn şefkati ile ailenin eski inancına döndürebileceklerini düşündüler, fakat bir sonuç alamadılar. Bütün güzel elbiselerini, ayakkabılarını aldılar, parasına el koydular, onu tam bir yoksulluğa iterek bu yeni hayata dayanamayacağı ümidi ile kendilerine dönmesini beklediler. Fakat umduklarını bulamadılar.[205]

İbn İshak, Salih b. Keysan'dan rivayeten Sa'd b. Malik'in şöyle söylediğini aktarır: "Biz hicretten önce şiddetli bir yaşama mücadelesi veriyorduk. Hicret ettikten sonra şiddetli bir açlıkla karşı karşıya kaldık. Bu iki durum bize çok ağır geldi fakat biz bu iki duruma da dayanabiliyorduk. Fakat Mus'ab b. Umeyr ise

[201] Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi: Peygamberler Peygamberi Hazret-i Muhammed Aleyhisselam ve İslamiyet Mekke Devri,* 2. Basım, İzmir, Işık Yay., 2009, c. I-II, s. 230-231; Sarıçam, s. 87.
[202] İbn Sa'd, III, 108; İbn 'Abdilber, s. 699.
[203] İbn Sa'd, III, 108; İbn 'Abdilber, s. 699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 75; İbn Hacer, VI, 101.
[204] İbn Sa'd, III, 108; İbn 'Abdilber, s. 699; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 75; İbn Hacer, VI, 101; Hüseyin Algül, "Mus'ab b. Umeyr", *DİA*, c. XXVI, s. 226.
[205] Nedvî-Ensarî, II, 374; Algül, "Mus'ab bin Umeyr", *Yeni Ümit Dergisi*, s. 39.

aramızda ebeveyninin yanında en refah içerisinde olanıydı. Bize isabet eden zorluk ona da isabet edince o bu duruma dayanamadı. Çünkü ben onu öyle bir halde gördüm ki yılanın derisinin soyulup düşmesi gibi onunda derisi soyulup düşüyordu ve yürüyemiyordu. Biz onun çok zorluk çektiğini bildiğimiz için onu boynumuza alıp taşıyorduk."[206]

İbn İshak, Hz. Ali'nin şöyle söylediğini aktarır: "Ben bir avuç hurma karşılığında bir Yahudi'nin duvarını suladım. Daha sonra mescide geldim. Mus'ab b. Umeyr de yamalı bir cübbe içerisinde mescide geldi. Halbu ki o, Müslüman olmadan önce müreffeh bir hayat yaşayan birisiydi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'i o halde görünce, onun geçmişte yaşamış olduğu müreffeh hayatını düşünerek onun şimdiki haline ağladı. Sonra Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bize dedi ki: 'Sizin bugünkü durumunuz mu daha hayırlıdır? Yoksa her birinizin önüne bir sofra konulup bir sofra kaldırıldığı veya evinizi, Kâbe'nin süslendiği gibi süsleyebildiğiniz zamanki durumunuz mu daha hayırlıdır?' Biz dedik ki: 'O gün bugünkü durumumuzdan daha hayırlı oluruz. Çünkü biz o gün iş için zahmet çekmeyeceğiz. Böylece ibadet etmek için vaktimiz de olacak.' Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bize dedi ki: 'Hayır, sizin bugünkü durumunuz o günkü durumunuzdan daha hayırlıdır.'[207]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), birgün Ashabıyla sohbet ederken Mus'ab b. Umeyr yanlarına geldi. Üzerinde siyah beyaz çizgili olan bir parça elbise vardı. Onu birbirine bir hayvan derisiyle birleştirmişti. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Ashab'ı onu o halde görünce, ona acıyarak başlarını öne eğdiler. Çünkü onların yanında onun bu durumunu değiştirebilecek hiçbir şey yoktu. Mus'ab b. Umeyr selam verdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onun selamını aldı ve onu çok güzel överek şöyle buyurdu: "Dünyayı bütün ahalisiyle değiştirebilen Allah'a hamd olsun. Şu genç adamı görüyor musunuz? Önceden annesinin ve babasının en sevgili varlığı idi. Allah ve Resulünün sevgisi, anne ve babasının sevgisine galebe çaldı. O da Allah'ı ve Resulünü anne ve babasına tercih etti."[208]

---

[206] Zehebî, *Siyer*, I, 148.
[207] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176-177; Zehebî, *Siyer*, I, 148.
[208] İbn Sa'd, III, 108-109.

Mus‘ab b. Umeyr, çok güzel bir ahlaka sahipti. Mus‘ab b. Umeyr’in ahlakıyla ilgili Abdullah b. Amir b. Rebia bize babasından şu rivayeti nakleder: “Mus‘ab b. Umeyr, Müslüman olduğu günden Uhud’da şehit edildiği güne kadar benim arkadaşım ve dostumdu. Allah ona rahmet eylesin! Habeşistan ülkesine yapılan her iki hicrette de bizimle birlikteydi. Ordu içinde benim arkadaşımdı. Kavmi arasında Mus‘ab b. Umeyr’den daha güzel ahlaklı ve ondan daha uyumlu kimseyi görmedim.”[209]

2. MUS‘AB B. UMEYR’İN HABEŞİSTAN HİCRETİ

Sözlükte “terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek” anlamına gelen hecr (hicran) mastarından isim olan hicret, “kişinin herhangi bir şeyden bedenen, lisânen veya kalben ayrılıp uzaklaşması” demektir. Ancak kelime daha çok “bir yerin terk edilerek başka bir yere göç edilmesi” anlamında kullanılır. Terim olarak genelde gayrimüslim ülkeden (darülharp) İslam ülkelerine göç etmeyi, özelde ise Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in ve Mekkeli Müslümanların Medine’ye göçünü ifade eder. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve kendisine inananlar da daha önceki peygamberler ve ümmetlerin akıbetine maruz kaldılar. Mekke müşrikleri Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e karşı İslamiyet’i tebliğe başladığı andan itibaren olumsuz bir tavır takındılar. Bu tavır sadece İslam’ı reddetmekten ibaret kalmadı; Peygamber Efendimiz (s.a.v.), alaya alındı, ona inananlara baskı uygulandı ve bu baskılar İslamiyet’in Mekke’de yayılmaya başlaması üzerine eziyet ve işkenceye dönüştü. Hatta Ammâr b. Yasir’in babası Yasir ve annesi Sümeyye işkence ile öldürüldü.[210]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) yüce Allah’ın koruması altında olduğundan ve Mekke’de onu (s.a.v.) amcası Ebu Talib himaye ettiğinden dolayı genel olarak o (s.a.v.) sağlık ve afiyet içerisinde idi. Buna rağmen ashabına isabet eden bela ve musibetleri görüp bunları önleyecek gücü de kendinde bulamıyordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) kavmi içinde, amcası Ebu Talib’in kendisini koruduğu gibi, ashabını da koruyacak kimselerin bulunmadığını görünce onlara Habeşistan’a hicret etmelerini emretti ve onlara: “Yüce Allah, çektiğiniz sıkıntılardan kurtulmanız için bir yol gösterinceye kadar Habeşistan'a göç etseniz iyi olur. Zira orada, yanındakilerden hiç birine zulüm yapılmayan bir hükümdar vardır. Onun adil idaresi

[209] İbn Sa‘d, III, 109; Kandehlevî, III, 106.
[210] Ahmet Önkal, “Hicret” , *DİA*, c. XVII, s. 458-459.

altında yaşayın ve orayı kendinize yurt edinin. Üstelik o ülke bir doğruluk ülkesidir" dedi. Bunun üzerine, sahabilerden bazıları zulümden kurtulmak için ve dinleri uğruna Allah'a sığınmak amacıyla Habeşistan'a hicret ettiler. Böylelikle bu olay, İslam tarihinde ilk hicret oldu.[211] Ayrıca bu ilk hicret olayında Habeşistan ülkesinin tercih edilmesindeki diğer faktörler arasında Habeşistan Necaşisi Ashame'nin semavi bir dine mensup olması, onun Arapça bilmesi ile ulaşım kolaylığı ve muhacirlerin mali sıkıntılarını daha rahat şekilde giderebilmeleri imkânını da sayabiliriz.[212]

Habeşistan'a yapılan bu ilk hicret hareketi, Peygamberliğin beşinci yılının Receb ayında (615) vuku bulmuştur.[213] Bu ilk hicrette on bir erkek dört kadın toplam on beş kişi yer alıyordu.[214] Bu muhacirler kimisi binekli kimisi de yaya olarak gizlice Kızıldeniz kenarına, Şuaybe limanına kadar gittiler. Bunlar tam limana geldikleri sırada Yüce Allah'ın yardımıyla iki tane ticaret gemisi orada hazır bulunuyordu. Muhacirler yarım dinar ücret karşılığında bu ticaret gemileriyle sağ salim bir şekilde Habeşistan topraklarına ayakbastılar. Kureyş müşrikleri muhacirleri yakalamak için peşlerinden adam gönderdiler. Fakat bu adamlar limana vardıklarında muhacirler oradan ayrılmışlardı. Muhacir Müslümanlar Habeşistan'da huzur ve güven içinde yaşamaya başladılar.[215] İşte Habeşistan ülkesine yapılan bu ilk hicret hareketinin içinde Beni Abdiddar'dan Mus'ab b. Umeyr b. Haşim b. Abdimenaf b. Abdiddar b. Kusay'da yer alıyordu.[216]

Peygamberliğin beşinci yılının Receb ayında Habeşistan'a hicret etmek için yola çıkan muhacirler, Şaban ve Ramazan aylarında orada kaldılar ve Şevval ayında oradan ayrılarak Mekke'ye geri döndüler.[217] Muhacirlerin Mekke'ye Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yanına dönmelerinin sebebi Mekkeli müşriklerin Müslüman olup Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e tabi olduklarıyla ilgili yalan haberdi. Bu yalan

---

[211] İbn İshak, s. 214; İbn Hişam, I, 349; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 596; Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tarihu'l-İslami ve Vefeyati'l-Meşahiri ve'l-A'lam es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, y.y., Daru'l-Kitabi'l-Azli, t.y., c. II, s. 184.
[212] Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII, 459.
[213] İbn Sa'd, I, 173; İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşiyyi ed-Dımeşki, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türki, Birinci Basım, y.y., Hicr Yay., 1997, c. IV, s. 165; Şulul, s. 309.
[214] İbn Sa'd, I, 173; İbn Kesir, IV, 165; A.Himmet Berki, Osman Keskioğlu, *Hatemü'l-Enbiya Hazret-i Muhammed (s.a.v.) ve Hayatı,* tsh. Altan Çap-Mehmet Ali Soy, 24. Basım, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2006, s. 91.
[215] İbn Sa'd, I, 173; Sarıçam, s.101.
[216] İbn İshak, s.216; İbn hişam, I, 350; İbn Sa'd, I, 173; İbn 'Abdilber, s. 698; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 175; İbn Kesir, IV,165.
[217] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 596; Şulul, s. 319.

haber üzerine Mekke'ye dönen muhacirler, Mekke'ye yaklaştıklarında meselenin iç yüzünü öğrendiler, fakat Habeşistan'a tekrar geri dönmek onlara ağır geldi. Topluca Mekke'ye girmekten korktular. Bundan dolayı beklediler ve her biri Mekkelilerden birinin koruması altında şehre girdi.[218]

İşte Habeşistan'dan dönen bu muhacirler arasında Mus'ab b. Umeyr de yer almaktaydı.[219] Mus'ab Umeyr, Mekke'ye Nadr b. Haris b. Kelde'nin koruması altında girdi. Mus'ab Umeyr'in Mekke'ye kardeşi Ebu Aziz b. Umeyr'in koruması altında girdiğini söyleyenler de mevcuttur.[220] Mus'ab Umeyr, Habeşistan hicretinden döndüğünde sıkıntıdan onun durumu tamamen değişmişti ve bu nazlı delikanlının yerini, kalbi İslam ve imanla dopdolu iradesi kuvvetli, metin bir genç almıştı. Bundan dolayı annesi Hunnas bt. Malik oğlundaki bu kararlılık ve metaneti görünce, üzerindeki baskısını biraz hafifletmek zorunda kaldı ve onu hapsetmekten vazgeçti.[221]

Müslümanların Habeşistan ülkesine hicretleri iki merhalede gerçekleşmiştir. Bunlar, "Habeşistan'a birinci hicret" ve "Habeşistan'a ikinci hicret" diye bilinmektedir.[222] Habeşistan'a yapılan birinci hicretten yukarıda bahsettik. Birinci hicretten sonra Mekke'de kalan Müslümanlara türlü eziyet ve işkenceler devam ediyordu.[223] Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in arkadaşlarına yapılan baskılar artıp fitne büyünce,[224] Peygamber Efendimiz (s.a.v.), arkadaşlarının ikinci kez Habeşistan'a hicret etmelerine müsaade etti.[225] Böylece ikinci Habeşistan hicreti gerçekleşmiş oldu. Ca'fer b. Ebi Talib'in başkanlığında gerçekleşen[226] ikinci Habeşistan hicretine seksen üç erkek[227], Kureyş'ten on bir kadın ve Kureyş'ten olmayan yedi kadın olmak üzere toplam yüz bir kişi katılmıştır.[228] Habeşistan'a

[218] İbn İshak, s. 218.
[219] İbn Sa'd, III, 108.
[220] Belazurî, I, 227.
[221] İbn Sa'd, III, 108; Mehmet Emin Ay, "Mus'ab b. Umeyr", *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, c. V, s. 346.
[222] *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 212.
[223] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 598.
[224] İbn İshak, s. 247.
[225] İbn Sa'd, I, 176.
[226] Zehebî, *Tarih*, II, 185; İbn Kesir, IV, 166.
[227] Bazı kaynaklarda ikinci Habeşistan hicretine katılan erkeklerin sayısı seksen iki kişi olarak verilmiştir. Bunun nedeni, Ammar b. Yasir'in ikinci Habeşistan hicretine katılıp katılmadığının şüpheli olmasıdır. Onun ismini ekleyenler hicret eden erkeklerin sayısını 83 kişi, etmeyenler ise 82 kişi olarak belirtmişlerdir (Bkz. İbn Kesir, IV, 166).
[228] İbn Sa'd, I, 176.

yapılan ikinci hicret de, Peygamberliğin beşinci yılında gerçekleşmiştir.[229] İşte Mus'ab b. Umeyr Habeşistan'a yapılan bu ikinci hicrete de katılmıştır.[230] Böylece Mus'ab b. Umeyr Habeşistan'a yapılan her iki hicrete de katılmış oldu.

3. BİRİNCİ AKABE BİATI

İslam dininin Medine'de tanınmasında, yayılmasında ve hatta buraya hicrete zemin hazırlanmasında Akabe Biatlarının önemli rolü olmuştur. Bu biatlere Akabe biatleri denmesinin nedeni, biatlerin Akabe'de gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.[231] Akabe, Mekke'de Mescid-i Haram'a yaklaşık olarak 3 km uzaklıkta, Mina hudutları içinde ve etrafı tepelerle çevrili küçük ve kuytu bir vadidir.[232] Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu mevkide, 620, 621 ve 622 yıllarında üç yıl üst üste hac mevsiminde Medinelilerle görüşmüştür. Bu görüşmelerden birincisi sadece mülakat, ikinci ve üçüncüsü ise biat şeklinde gerçekleşmiştir.[233]

Hac mevsiminde ensardan bir grup hac yapmak için Mekke'ye gelmişlerdi. Bu gelen kişiler; Beni Malik b. Neccar'dan Muaz b. Afra Es'ad b. Zürare, Beni Zureyk'den Rafi' b. Malik ve Zekvan b. Kays, Beni Ğanm'den Ubade b. Samit ve Ebu Abdurrahman b. Sa'lebe, Beni Abdileşhel'den Ebu'l Heysem b. et-Teyyihan ve Beni Amr b. Avf'dan Sa'ade'ydi.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onların yanına gelip Yüce Allah'ın kendisini Peygamber olarak seçtiğini, yücelttiğini onlara haber verdi. Onlara Kur'an okudu. Onlar onun (s.a.v.) sözünü işitince ikna oldular ve onun (s.a.v.) davetine icabet ettiler.[234] Bunlar ülkelerinde Yahudilerle birlikteydiler ve putperesttiler. Kendileriyle Yahudiler arasında bir anlaşmazlık olduğu zaman Yahudiler onlara: "Şu sıralar yakın bir zamanda bir Peygamber gönderilecek biz ona uyacağız ve onunla birlik olup Ad ve Semud kavimlerinin öldürüldüğü gibi biz de sizi öldüreceğiz." derlerdi.[235] Bunlar

---

[229] Köksal, I-II, 380.
[230] İbn İshak, s. 256; İbn Hişam, II, 20.
[231] Halebî, Ebi'l-Ferec Nureddin Ali b. İbrahim b. Ahmed el-Halebî eş-Şafii, *Siretu'l-Halebîyye ve Huve'l-Kitabu'l-Müsemma İnsanu'l-Uyun fi Sireti'l-Emini'l-Me'mun,* thk. Abdullah Muhammed el-Halyuli, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971, c. II, s. 12.
[232] Ahmet Önkal, "Akabe Biatları", *DİA*, c. II, s. 211; Şulul, s. 363.
[233] Sarıçam, s. 110.
[234] İbn Sa'd, I, 186; İsfahânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Mihran el-İsfahânî, *Delailu'n-Nubuvve,* thk. Muhammed Revvas Kal'arci-'Abdilberr Abbas, 2. Basım, Beyrut, Daru'n-Nifas, 1986, c. I, s. 306.
[235] İbnü'l-Esir, *el-Kamil,* I, 610.

Peygamberi Yahudilerden sıfatlarıyla tanıdıkları ve onun daveti hakkında da haberdar oldukları için hemen onu (s.a.v.) tasdik edip ona (s.a.v.) iman ettiler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onlara: "Siz, Rabbimin elçilik vazifesini halka tebliğ edinceye, yerine getirinceye kadar beni koruyacak, bana yardımcı olacak mısınız?" diye sordu[236] ve kendileriyle Mekke'ye gitmek istedi.[237] Onlar Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e dediler ki: "Siz Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki kan davasını biliyorsunuz. Biz de orada senin davetinin teyidini istiyoruz. Vallahi senin için çalışacağız. Seninle ne yapmamız gerektiği konusunda şimdi istişare ediyoruz. Biz kavmimize dönüp orada senin durumunu anlatıp onları Allah ve Resulüne davet edene kadar Allah'ın ismi üzerinde dur. Umulur ki Allah aramıza barış koysun ve işimizi toparlasın. Çünkü bugün biz birbirimize uzağız ve kızgınız. Eğer sen bize gelsen ve biz barışmazsak sana getireceğimiz bir cemaat olmaz. Fakat biz sana söz veriyoruz. Gelecek sene bunu gerçekleştireceğiz.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), buna razı oldu. Onlar da kavimlerine geri döndüler. Orada insanları gizlice İslam dinine davet ettiler. Onlara Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve Yüce Allah'ın ona gönderdiği din hakkında bilgi verdiler. Onları bu dine Kur'an ile çağırdılar. Bu tebliğ faaliyetleri sonucunda Ensar evlerinden içinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in anılmadığı, İslamiyet'in açıklanmadığı çok az bir ev kaldı.[238] İşte buna birinci akabe görüşmesi denir.[239]

Bir sonraki sene olduğunda Ensar'dan on iki kişi hac kafilesine katılmıştı. Bunlar yine Akabe'de Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile karşılaştılar.[240] İşte birinci Akabe biatı budur. Bunlar Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e "Kadınlar Biatı" (Bey'atü'n-Nisa) diye bilinen ifadelerle biatte bulundular.[241] Bunun sebebinin bu biatte savaşın şart koşulmaması olduğu ifade edilmiştir.[242]

Akabe'de Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e biat eden on iki kişi'nin isimleri şöyledir:

1. Es'ad b. Zürare

[236] İbn Sa'd, I, 176.
[237] Köksal, I-II, 535.
[238] İsfahânî, *Delail*, s. 306-307.
[239] Sarıçam, s.111.
[240] İbn Hişam, II, 79; İbn Sa'd, I, 187; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 611.
[241] İbn Hişam, II, 79; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 611.
[242] Şulul, s. 368.

2. Avf b. Haris

3. Muaz b. Haris

4. Zekvan b. Abdi Kays

5. Rafi' b. Malik

6. Ubade b. Samit

7. Yezid b. Sa'lebe Ebu Abdurrahman

8. Abbas b. Ubade b. Nadle

9. Ukbe b. Amir b. Nabi'

10. Kutbe b. Amir b. Hadide

11. Ebu'l Heysem b. et-Teyyihan

12. Uveym b. Saide.[243]

Söz konusu Medinelilerin ilk on kişisi Hazrec kabilesine mensuptular. Kalan diğer iki kişi ise Evs kabilesine mensuptular.[244]

Akabe'de bu on iki Medinelinin ettikleri yeminin metni elimizdedir. Şöyle ki: "Gerek rahat ve huzurlu iken gerekse sıkıntılı anlarımızda, gerek sevinçli gerekse üzüntülü durumlarımızda Seni dinleyip sana itaat edeceğiz! Seni kendi nefislerimize tercih edeceğiz. Emretme yetkisini elinde bulunduran kim olursa olsun ona itiraz ve muhalefette bulunmayacağız. Allah yolunda, hiç kimsenin bizi aşağılamasından ve ayıplamasından korkmayacağız. Hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayacağız, hırsızlık etmeyeceğiz, zinaya yaklaşmayacağız, çocuklarımızı asla öldürmeyeceğiz, birbirimize asla iftira etmeyeceğiz ve senin hiçbir iyi hareketinde sana karşı gelmeyeceğiz."[245]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), yemin töreninden sonra Medinelilere: "Eğer yemininize bağlı kalırsanız, Mükâfatınız cennet olacaktır. Eğer herhangi bir hususta

[243] İbn Sa'd, I, 187.
[244] İbn Sa'd, I, 187.
[245] Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. I, s.140'dan naklen.

yemininizi bozarsanız, sizi dilerse cezalandıracak olan, dilerse de bağışlayacak olan Yüce Allah'tır." dedi.[246]

4. MUS'AB B. UMEYR'İN MEDİNE'YE ÖĞRETMEN OLARAK GÖNDERİLİŞİ

Kaynaklarımızda Mus'ab b. Umeyr'in Medine'ye gönderilişi ile ilgili birbirinden farklı rivayetler mevcuttur. Bu rivayetler şunlardır:

İbn İshak'a göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.), birinci Akabe biatında kendisine biat eden 12 kişi ayrıldıktan sonra[247] onlarla birlikte Mus'ab b. Umeyr b. Haşim b. Abdimenaf b. Abdiddar b. Kusay'ı göndermiştir.[248] Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Mus'ab b. Umeyr'e, Medinelilere Kur'an okumasını, onlara İslamiyet'i öğretmesini, onları dinde fakih yapmasını ve bilgilendirmesini emretti."[249]

İbn İshak yukarıdaki rivayetinden farklı olarak şu rivayeti de aktarmıştır: "Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'i, Medinelilerin Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e, kendilerine birilerinin gönderilmesi için mektup yazmasından sonra onlara göndermiştir.[250] Medineliler Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e mektupta şunu yazmışlardı: "Şüphesiz İslamiyet bizim içimizde açığa çıkmıştır. Bize Kur'an okuması, bizi İslam'da fakih yapması, bizi bilgilendirmesi, bize senin sünnetini, şeriatını öğretmesi ve bize namazlarımızda imamlık yapması için arkadaşlarından birini gönder." Bu mektup üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.), onlara Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi.[251]

İbn Sa'd uzun bir rivayet zincirinden sonra ravilerin şöyle söylediğini aktarır: "On iki kişi olan birinci Akabe ehli ayrılınca, İslamiyet Ensarın diyarında yayıldı. Bunun üzerine Medineli Ensar, bir adamı Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e gönderdiler ve ona (s.a.v.) bir mektup yazdılar: Bize, bizi din hakkında

---

[246] İbn Hişam, II, 81-82; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, c. I, s.140.
[247] İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğabe, V, 175.
[248] İbn Hişam, II, 82; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 175; Şâmî, İmam Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf es-Salihi eş-Şâmî, *Subulü'l-Huda ve'r-Reşad fi Sireti Hayri'l-İbad,* thk. Abdulaziz Abdulhak Hilmi, Kahire, yay. y., 1997, c. III, s. 271.
[249] İbn Hişam, II, 82; Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. El-Hüseyin, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvali Sahibi'ş-şeria*, tlk. Abdü'l-Mu'tî Kal'acî, 1.Basım, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988, c. II, s. 438; Şâmî, III, 271.
[250] Şâmî, III, 271; Halebî, II, 12.
[251] Beyhakî, II, 437; Halebî, II, 12.

bilgilendirecek, bizi dinde fakih yapacak ve bize Kur'an'ı okuyacak birini gönder. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), onlara Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi."[252]

Belazurî (ö. 279/892), Mus'ab b. Umeyr'in Medine'ye gönderilişini şöyle aktarmıştır: "Birinci Akabe ehli, Medine'ye gitmek için ayrıldılar ve Müslüman olmak için hazır olan bir kavme geldiler. Onları İslam'a çağırdılar, ta ki İslamiyet onların içinde yayıldı. Bunun üzerine Medineli Müslümanların ileri gelenleri Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e bir mektup yazdılar ve ondan (s.a.v.) kendilerini din hakkında bilgilendirecek, onları dinde fakih yapacak ve onlara Kur'an'ı öğretecek birini göndermelerini istediler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onlara, Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi."[253]

İsfahânî (ö. 430/1038), *Delailu'n-Nubuvve* adlı eserinde bu durumu şöyle aktarmıştır: "Ensar evlerinden içinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in anılmadığı, İslamiyet'in açıklanmadığı çok az bir ev kaldıktan sonra Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e gönderdiler ve dediler ki: Bize tarafınızdan insanları Allah'ın kitabına çağıracak bir adam gönder. Çünkü o, tabi olunmaya daha yakındır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), onlara Beni Abdiddar'ın kardeşi Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi."[254] Burada, Medineli Ensar'ın Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e gönderdikleri şeyin bir mektup mu olduğu ya da bir şahıs mı olduğu İsfehâni tarafından belirtilmemiştir.

Halebî (ö. 1044/1634), *Siret'*inde bu durumu şöyle aktarmıştır: "Medineli Ensar, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e, kendilerine insanları Allah'ın kitabına çağıracak, onları dinde fakih yapacak ve onlara Kur'an'ı öğretecek birini göndermeleri için Muaz b. Afra' ve Rafi' b. Malik'i gönderdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Medinelilere Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi."[255]

İbn Seyyidinnâs (ö. 734/1333) *Uyûnü'l-Eser* adlı eserinde ve Halebi, *Siret'*inde bu durum ile ilgili rivayeti şöyle aktarmıştır: "Medineli Ensar kendi şehirlerine dönmek için ayrıldıklarında Peygamber Efendimiz (s.a.v.), onlarla birlikte İbn Ümmü Mektum ve Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi.[256] İbn Ümmü Mektum ve

[252] İbn Sa'd, III, 109-110.
[253] Belazurî, I, 239.
[254] İsfahânî, *Delail*, s. 307.
[255] Halebî, II, 12.
[256] İbn Ümmü Mektum'un annesinin ismi Atike'dir. Onun kendi ismi ise Amr'dır. Onun isminin Abdullah olduğu da söylenmiştir. O Müminlerin annesi olan Hz. Hatice bt. Hüveylid'in dayısının

Mus‘ab b. Umeyr, Medineli Ensar ile birlikte döndükten sonra onlara İslamiyet’i ve Kur’an’ı öğretiyorlardı. Orada Müslüman olmak isteyenleri İslam dini hakkında bilgilendiriyorlardı. Müslüman olmayanları ise İslamiyet’e çağırıyorlardı.”[257]

İbn ‘Abdilber (ö. 463/1071), Mus‘ab b. Umeyr’in Medine’ye gönderilişi ile ilgili şunu aktarmıştır: “Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus‘ab b. Umeyr’i Medineye hicretten önce ikinci Akabeden sonra[258] Medinelilere Kur’an öğretmek ve onları dinde bilgilendirmek için gönderdi.”[259]

Bu rivayetlerin tümünü birlikte incelediğimizde beş farklı sonuca ulaştık. Bunları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Mus‘ab b. Umeyr’i, birinci Akabe biatından sonra Akabe ehli ile birlikte Medine’ye gönderdi.

2. Birinci Akabe biatına katılanların Medine’ye dönmesinden sonra Medinelilerin Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e mektup yazmaları üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus‘ab b. Umeyr’i Medine’ye göndermiştir.

3. Birinci Akabe biatına katılanların Medine’ye dönmesinden sonra Medinelilerin Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e mektup yazmaları üzerine değil Medinelilerin ona (s.a.v.) birilerini elçi olarak göndermeleri üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus‘ab b. Umeyr’i Medine’ye göndermiştir.

4. Medineli Ensar kendi şehirlerine dönmek için Akabe’den ayrıldıklarında Peygamber Efendimiz (s.a.v.), onlarla birlikte sadece Mus‘ab b. Umeyr’i değil İbn Ümmü Mektum’u da onlarla birlikte gönderdi.

5. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus‘ab b. Umeyr’i Medine’ye, birinci Akabe biatından sonra değil hicretten önce ikinci Akabe biatından sonra gönderdi.

---

oğludur. Şa’bi dedi ki: “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) on üç gazve yaptı. Bu gazveler içinde bir tane yoktur ki Peygamber Efendimiz (s.a.v.), İbn Ümmü Mektum’u Medine’ye vekil bırakmış olmasın. İbn Ümmü Mektum, onlara bu vekâlette namaz kıldırıyordu.” (Bkz. Halebî, II,11).

[257] İbn Seyyidinnâs, Ebü’l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Seyyidinnâs el-Ya’murî, *Uyûnü’l-Eser fî Fünûni’l-Megazi ve’s-Şemâil ve’s-Siyer*, thk. Muhammed el-İd el-Hatravi-Muhyiddin Meto, Medine, Mektebetu Daru’l-Tuni, t.y., c. I, 265; Halebî, II,11.

[258] Belazurî, I, 239.

[259] İbn ‘Abdilber, s. 698.

Bütün bu rivayetleri irdelediğimiz zaman bu maddeler arasında bir çelişki var olduğunu söylemek kanaatimizce yanlış olur. Örneğin birinci maddede Mus'ab b. Umeyr'in birinci Akabe biatından sonra Akabe ehli ile birlikte Medine'ye gönderildiğini, ikinci ve üçüncü maddelerde ise birinci Akabe biatına katılanların Medine'ye dönmesinden sonra Medinelilerin Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e mektup yazmaları ya da birilerini elçi olarak göndermeleri üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in, Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye gönderdiğini aktarmıştık. Halebi de *Siret'inde* bu durumu değerlendirirken bu durumun bir çelişki arz etmediğini belirtmiştir. O, Akabe ehlinin Mekke'den ayrıldıktan sonra daha Medine'ye varmadan yolda iken Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e mektup yazmış olabileceğini söylemiştir.[260] Bu durumda onlardan birilerinin Mekke'ye geri dönüp mektubu da Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e gösterip birilerinin kendileriyle birlikte gönderilmesini talep etmiş olabileceklerini söyleyebiliriz. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in gelen kişilerle beraber Mus'ab b. Umeyr'i göndermiş olabilir. Bunların da diğer arkadaşlarına Mus'ab b. Umeyr ile birlikte yolda yetişmiş olabileceğini ve daha sonra hep birlikte Medine'ye gelmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Böylece Mus'ab b. Umeyr, hem birinci Akabe Biatı'ndan sonra Ensar'ın Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e mektup yazmış olmaları üzerine Medine'ye gitmiş oluyor, hem de birinci Akabe Biatı'na katılan kişilerle birlikte Medine'ye gitmiş oluyor. Ayrıca mektubun içeriğinde Medinelilerin Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e bizim diyarımızda şüphesiz İslamiyet açığa çıktı diye yazmaları da bir çelişki arz etmez. Çünkü daha önce zikrettiğimiz gibi İslamiyet, zaten birinci Akabe görüşmesinden sonra birinci Akabe Biatı'ndan önce Medine'de ortaya çıkmıştı.

Halebî'nin naklettiği rivayette Mus'ab b. Umeyr ile birlikte İbn Ümmü Mektum'un da Medine'ye gönderildiğini dördüncü maddede aktarmıştık. Ancak incelediğimiz rivayetlerin çoğunluğunda İbn Ümmü Mektum'un ismi zikredilmiyordu. Bu durum kanaatimizce bir çelişki arz etmemektedir. Çünkü bu rivayetlerde İbn Ümmü Mektum'un isminin zikredilmemiş olması onun Mus'ab b. Umeyr ile Medine'ye gitmediği anlamına gelmez. Nitekim o dönemde insanlar, güvenlik, birbirlerine yardım etme birbirlerinin ihtiyaçlarını giderme gibi birçok nedenden dolayı tek başlarına yolculuk yapmaktansa birlikte yolculuk yapmayı tercih

[260] Halebî, II, 12.

ediyorlardı. İbn Ümmü Mektum'un da âmâ olduğunu göz önünde bulundurursak o dönemde onun böyle bir yolculuğu tek başına yapmasının mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Bu da İbn Ümmü Mektum'un Mus'ab b. Umeyr ile birlikte Medine'ye gitmiş olabilme ihtimalini ortaya çıkarır.

Halebî, Mus'ab b. Umeyr ile İbn Ümmü Mektum'un Medine'ye birlikte gönderilmiş olmasına delil olarak Bera' b. Azib'in şu rivayetini aktarmaktadır: "Resulullah (s.a.v.)'in ashabından bize ilk gelen Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektumdur. Onlar insanlara Kur'an okutuyorlardı."[261] Ancak İsfahâni, *Ma'rifetu's-Sahabe* adlı eserinde Bera' b. Azib'in rivayetini şöyle aktarmaktadır: "Medine'ye bize ilk gelen yani hicrette, Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektumdur. Onlar insanlara Kur'an okutuyorlardı. Sonra Sa'd, Bilal ve Ammar geldi. Daha sonra Ömer b. Hattab yirmi binekli ile beraber geldi."[262] İbn Sa'd da *et-Tabakâtü'l Kübra* adlı eserinde Bera' b. Azib'in Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektum'un Medine'ye hicrette birlikte geldiklerini söylediğini aktarmaktadır.[263]

İbnü'l-Esir (ö. 630/1232) *Üsdü'l-Ğabe* adlı eserinde Bera' b. Azib'in rivayetini şöyle aktarmaktadır: "Muhacirlerden bize ilk gelen Beni Abdiddar'dan Mus'ab b. Ümey'dir. Sonra Amr İbn Ümmü Mektum geldi. Sonra Ammar b. Yasir geldi. Sonra Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Mesud ve Bilal geldi. Sonra Ömer b. Hattab geldi.[264]

Zehebî (ö. 748/1348) *Siyeru A'lami'n-Nubela* adlı eserinde Bera' b. Azib'in rivayetini şöyle aktarmaktadır: "Muhacirlerden bize ilk gelen Mus'ab b. Umeyr'dir. Biz ona dedik ki: 'Resulullah (s.a.v.) ne yaptı?' O bize dedi ki: 'O yerindedir. Onun ashabıda benim arkamdadır.' Sonra bize Beni Fihr'in kardeşi Amr İbn Ümmü Mektum geldi."[265] Halebi'nin, Bera' b. Azib'in rivayetini Mus'ab b. Umeyr ile İbn Ümmü Mektum'un Medine'ye birinci Akabe'den sonra birlikte gönderilişine delil olarak kullandığını söylemiştik. Ancak Bera' b. Azib'in rivayetini yukarıda aktardığımız diğer kaynaklarda incelediğimiz zaman Bera' b. Azib'in bu rivayeti Mus'ab b. Umeyr ile İbn Ümmü Mektum'un Medine'ye hicretleri esnasındaki

[261] Halebî, II, 11.
[262] İsfahânî, Ma'rife, I, 2556.
[263] İbn Sa'd, III, 109.
[264] İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.
[265] Zehebî, *Siyer*, I, 145-146.

birliktelikleri için söylemiş olduğunu anlıyoruz. Sonuç olarak Mus'ab b. Umeyr ile İbn Ümmü Mektum'un birinci Akabe biatından sonra Akabe biatına katılanlarla birlikte Medine'ye gitmiş olabilir diyoruz. Ancak Bera' b. Azib'in rivayetinin bu duruma delil olarak kullanılamayacağı kanaatindeyiz.

İbn 'Abdilber'in naklettiği rivayette Mus'ab b. Umeyr'in birinci Akabe biatından sonra değil hicretten önce ikinci Akabe biatından sonra Medine'ye gönderildiğini beşinci maddede aktarmıştık. Aslında bu rivayet de diğer rivayetlerle bir çelişki arz etmiyor. Çünkü biz bu rivayetten, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in birinci Akabe biatından sonra da Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye göndermediği sonucunu çıkarmıyoruz.

Şöyle ki: Peygamber Efendimiz (s.a.v.), nasıl birinci Akabe biatından sonra Mus'ab b. Umeyr'e Medine'deki Müslümanlara Kur'an okumasını, namaz kıldırmasını ve onları dinde bilgilendirmesini emredip göndermiş ise aynı şekilde ikinci Akabe biatından sonra da kendisinin (s.a.v.) Medine'ye gelmesine kadar Mus'ab b. Umeyr'e Medine'deki Müslümanlara Kur'an okumasını, namaz kıldırmasını ve onları dinde bilgilendirmesini emretmiş olabilir.

5. MUS'AB B. UMEYR'İN MEDİNE'DEKİ FAALİYETLERİ

Mus'ab b. Umeyr, Medine'ye geldiğinde Beni Ğanm içindeki[266] Ebu Umame Es'ad b. Zürare[267] b. Udes'in[268] evinde kaldı. O günlerde Medine'de Müslüman olanların sayısı kırk kişiye ulaşmıştı.[269] Mus'ab b. Umeyr, Müslümanları zaman zaman Es'ad b. Zürare'nin evinde zaman zaman da Zafer oğullarının, Abduleşhel oğulları ile birlikte ikamet ettikleri semtteki evlerinde toplardı.[270] Mus'ab b. Umeyr, orada Medinelileri İslam dinine davet ediyor, onlara Kur'an-ı Kerim okuyor ve öğretiyordu.[271] Ayrıca Mus'ab b. Umeyr onlara namaz kıldırıyordu.[272] Çünkü Evs ve

[266] İsfahânî, *Delail*, s. 307.
[267] İbn Sa'd, III, 110; Beyhakî, II, 437; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.
[268] İbn Hişam, II, 82; Şâmî, III, 271.
[269] Mahmud Es'ad Seydişehrî, *İslam Tarihi Tarih-i Din'i İslam İslamiyet Öncesi Araplar Mekke devri-Medine Devri*, sad. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul, Marifet Yay., 1983, s. 518.
[270] Thomas Walker Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, çev. Hasan Gündüzler, 2. Basım, Ankara, Akçağ Yay., 1982, s. 38; Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi (1-132/622-750) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatı Hulefa-yi Raşidin Dönemi-Emeviler*, çev. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, 4. Basım, İstanbul, Kayıhan Yay., 1999, c. I, s. 127.
[271] İbn Sa'd, III, 110.
[272] İbn Hişam, II, 82.

Hazrec kabileleri, birbirlerine namaz kıldırmaktan hoşlanmıyorlardı.[273] Mus'ab b. Umeyr, Medine'de Kâri'[274] (Kur'an okuyan) ve Mukri'[275] (Kur'an okutan) isimleriyle isimlendirilmişti. O İslam'da bu isimle isimlenen ilk kişidir. [276]

5.1. Useyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muaz'ın Müslüman Oluşu

Es'ad b. Zürare, Mus'ab b. Umeyr ile birlikte Abduleşhel oğulları ve Zafer oğullarının evlerine gitmek için birlikte çıktılar. Sa'd b. Muaz b. Nu'man b. İmru'il Kays b. Zeyd b. Abdileşhel, Es'ad b. Zürare'nin teyzesinin oğluydu. Es'ad b. Zürare, Mus'ab b. Umeyr ile birlikte Zafer oğullarının bostanlarından bir bostana girdiler.[277] Bostanda Mark denilen bir kuyunun başında oturdular. Müslüman olanlardan birkaç kişi onların yanında toplandılar.[278]

Sa'd b. Muaz ve Useyd b. Hudayr[279] o gün için kavimleri olan Abduleşhel oğullarının büyükleriydi ve her ikisi de kavimlerinin dinleri üzerinde müşrik idiler. Bunlar Es'ad b. Zürare'nin Mus'ab b. Umeyr'i oraya getirdiğini ve onların başına bazı kimselerin topladığını işitince, Sa'd b. Muaz, Useyd b. Hudayr'a dedi ki: "Babasız kalasıca! Kalk da bizim zayıflarımızı aldatmak için bizim diyarımıza gelen bu iki adamın yanına git. Onları yaptığı bu işten men et ve bir daha bizim diyarımıza da gelmesinler. Çünkü senin de bildiğin üzere Es'ad b. Zürare benim akrabamdır ve benim yanımda ondan daha değerli kimse yoktur. Eğer o benim teyzemim oğlu olmasaydı ve benim yanımda bu kadar değerli olmasaydı ben giderdim. Bunun üzerine Useyd b. Hudayr, hemen kısa mızrağını aldı ve sonra o ikisine yönelip gitti.[280]

---

[273] İbn Hişam, II, 82; İbn Seyyidinnâs, I, 265; Şâmî, III, 271.
[274] İbn 'Abdilber, s. 698; İbn Seyyidinnâs, I, 265; Şâmî, III, 271.
[275] İbn Hişam, II, 82; İsfahânî, *Delail*, s. 308; Beyhakî, II, 437; İbnü'l-Esir *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.
[276] Süheylî, II, 252; Semhûdî, Nureddin Ali b. Ahmed es-Semhûdî, *Vefaü'l-Vefa bi Ahbari Dari'l-Mustafa*, thk. ve tlk. Muhammed Muhyiddin Abdulmecid, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, t.y., c. I, s. 224; Halebî, II, 12.
[277] İbn Hişam dedi ki: " Zafer'in ismi, Ka'b b. el-Haris b. el-Hazrec b. Amr b. Malik b. el- Evs idi (İbn Hişam, c. II, 83).
[278] İbn Hişam, II, 83; Taberî, II, 357; Süheylî, II, 258; İbn Seyyidinnâs, I, 268; Şâmî, III, 272-273; Halebî, II, 17; Seydişehrî, s. 518; Kandehlevî, I, 199; Köksal, I-II, 587; Algül, *İslam Tarihi*, I, 254.
[279] Useyd b. Hudayr, Cahiliye ve İslamiyet devrinde, babasından sonra kavminin efendisi olup, en akıllılarından ve görüş sahiplerindendi. Araplar içinde yazı yazmayı bilenler pek az bulunurken, o yazardı. İyi yüzme bilir ve iyi ok atardı. Kendilerinde bu hasletler bulunanlara cahiliye devrinde "Kamil" denirdi. Useyd b. Hudayr'da bunların hepsi toplanmış bulunuyordu (Bkz. Köksal, I-II, 587).
[280] İbn Hişam, II, 83; Taberî, II, 357; Süheylî, II, 258-259; İbn Seyyidinnâs, I, 268; Şâmî, III, 273; Halebî; II, 17-18; Seydişehri, s. 518; Kandehlevî, I, 199; Hasan İbrahim Hasan, I, 127; Köksal, I-II, 587; Algül, *İslam Tarihi*, I, 254-255.

Es‘ad b. Zürare, Useyd b. Hudayr’ı görünce Mus‘ab b. Umeyr’e: “Bu gelen kavminin büyüğüdür. Sana gelmiş. Sen ona öyle yap ki kalbi Allah’a imanla dolsun.” dedi. Mus‘ab b. Umeyr, Es‘ad b. Zürare’ye dedi ki: “Eğer otururs a ben onunla konuşurum.” Daha sonra Useyd b. Hudayr, küfrederek gelip onların başlarına dikildi ve şöyle dedi: “Sizi bize getiren ve bizim zayıflarımızı kandıran nedir? Eğer canınızı seviyorsanız bizi terk edin.” Mus‘ab b. Umeyr, Useyd b. Hudayr’a dedi ki: “Oturup söyleyecekleri mi dinler misin? Eğer söyleyeceğim şeylerden hoşlanırsan onları kabul edersin. Eğer söyleyeceğim şeylerden hoşlanmazsan hoşlanmadığın şeyi kabul etmezsin.” Daha sonra Useyd b. Hudayr, Mus‘ab b. Umeyr’e “Vallahi sen insaflı konuştun” dedikten sonra mızrağını yere saplayıp onların yanına oturdu.[281]

Mus‘ab b. Umeyr, Useyd b. Hudayr’a İslamiyet hakkında bir konuşma yaptı ve ona Kur’an-ı Kerim okudu. Useyd b. Hudayr, Mus‘ab b. Umeyr’in sözlerini ve Kur’an-ı Kerim’i dinlediği zaman Mus‘ab b. Umeyr ve Es‘ad b. Zürare: “Vallahi, o daha konuşmaya başlamadan önce onun öyle şevke gelmesinden, yüzündeki parlaklık ve yumuşaklıktan onun Müslüman olacağını anlamıştık.” dediler. Daha sonra Useyd b. Hudayr, Kur’an-ı Kerim hakkında: “Bu Kelam ne acayip, ne güzel bir kelamdır. Siz bu dine girmek istediğiniz zaman ne yapıyorsunuz” dedi. Mus‘ab b. Umeyr ve Es‘ad b. Zürare, Useyd b. Hudayr’a: “Gusledip temizleneceksin, elbiselerini de temizleyeceksin. Sonra Kelime-i şehadet getireceksin. Sonra iki rekât namaz kılacaksın.” dediler.[282]

Useyd b. Hudayr, hemen kalktı. Gusletti. Elbiselerini temizledi. Kelime-i şehadet getirdi. Sonra kalktı iki rekât namaz kıldı. Daha sonra Mus‘ab b. Umeyr ve Es‘ad b. Zürare’ye dedi ki: “Benim arkamda bir adam var ki, eğer o size tabi olursa, onun kavminden hiçbir kimse ona muhalefet etmez ve ondan geri kalmaz. Ben şimdi

[281] İbn Hişam, II, 83-84; Taberî, II, 358; Süheylî, II, 259; İbn Seyyidinnâs, I, 268; Şâmî, III, 273; Halebî; II, 18; Seydişehri, s. 518-519; Abdurrahim Zapsu, *Büyük İslam Tarihi/Hz.Muhammed (s.a.v.) Dönemi,* İstanbul, Risale Yay., 2006, s. 351; Kandehlevî, I, 199; Hasan İbrahim Hasan, I, 127; Köksal, I-II, 587-588; Algül, *İslam Tarihi*, I, 255.

[282] İbn Hişam, II, 84; Taberî, II, 358; Süheylî, II, 259; İbn Seyyidinnâs, I, 268; Şâmî, III, 273; Halebî; II, 18; Seydişehri, s. 519; Zapsu, I, 351-352; Kandehlevî, I, 199-200; Köksal, I-II, 588; Algül, *İslam Tarihi*, I, 255-256.

onu size gönderiyorum. O Sa‘d b. Muaz’dır.” Sonra mızrağını alıp Sa‘d b. Muaz’ın ve onun kavminin yanına gitti. Onlar da toplanmış kendi aralarında oturuyorlardı.[283]

Sa‘d b. Muaz, Useyd b. Hudayr’ı gelirken görünce: “Allah’a yemin ederim ki Useyd, yanımızdan gittiği yüzden farklı bir yüzle yanımıza geliyor.” dedi. Useyd b. Hudayr, gelip onların toplandığı yerde durunca, Sa‘d b. Muaz ona: “Ne yaptın?” diye sordu. Useyd b. Hudayr, Sa‘d b. Muaz’a dedi ki: “O iki adamla konuştum. Allah’a yemin ederim ki, ikisinde de herhangi bir kötülük görmedim. Ben onları davalarından men ederken, ikisi de bana istediğini yaparız dediler. Bana haber verildiğine göre; Harise oğulları, Es‘ad b. Zürare’yi öldürmek için ona gitmişler. Onlar Es‘ad b. Zürare’nin senin teyzenin oğlu olduğunu bildikleri halde, sana verdikleri ahdi bozmak ve sana hakaret için onu öldüreceklermiş.” Sa‘d b. Muaz kızarak acele ile kalktı. Harise oğulları hakkında kendisine bahsedilen durumdan korktuğu için mızrağını eline aldı. Daha sonra Useyd b. Hudayr’a: “Vallahi sende beni tatmin edecek bir şey göremiyorum!” dedikten sonra Mus‘ab b. Umeyr ile Es‘ad b. Zürare’ye doğru gitti.[284]

Sa‘d b. Muaz, Mus‘ab b. Umeyr ve Es‘ad b. Zürare’yi rahat, telaşsız, sakin oturmuş bir şekilde görünce, Useyd b. Hudayr’ın sadece kendisinin onların kendisine söyleyecekleri şeyleri dinlemesi için böyle söylediğini anladı. Sa‘d b. Muaz, küfrederek gelip onların başlarına dikildi. Sonra Es‘ad b. Zürare’ye: “Ey Ebu Umame! Allah’a yemin ederim ki, eğer benimle senin aranda akrabalık bağı olmasaydı, beğenmediğimiz-istemediğimiz bu faaliyeti, bu mahallede gösteremezdiniz.” dedi. Daha önce Es‘ad b. Zürare, Mus‘ab b. Umeyr’e: “Ey Mus‘ab! Allah’a yemin ederim ki, sana öyle büyük bir adam gelmiş ki onun kavmi hep onun arkasındadır. Eğer o sana tabi olursa onun kavminden sana inanmayan iki kişi bile kalmaz.” demişti.[285]

Mus‘ab b. Umeyr, Sa‘d b. Muaz’a: “Oturup söyleyecekleri mi dinler misin? Eğer söyleyeceğim şeylerden hoşlanırsan veya bir şeye rağbetin olursa onları kabul

[283] İbn Hişam, II, 84; Taberî, II, 358; Süheylî, II, 259-260; İbn Seyyidinnâs, I, 268; Şâmî, III, 273; Halebî; II, 18; Seydişehrî, s. 519; Arnold, s. 291; Zapsu, I, 352; Kandehlevî, I,200; Köksal, I-II, 588-589; Algül, *İslam Tarihi*, I, 256.
[284] İbn Hişam, II, 84; Taberî, II, 358; Süheylî, II, 260; İbn Seyyidinnâs, I, 268-269; Şâmî, III, 273-274; Halebî; II, 18; Seydişehrî, s. 519; Kandehlevî, I, 200; Köksal, I-II, 589; Algül, *İslam Tarihi*, I, 256.
[285] İbn Hişam, II, 84; Taberî, II, 358-359; Süheylî, II, 260; İbn Seyyidinnâs, I, 269; Şâmî, III,274; Halebî; II, 18; Kandehlevî, I,200; Köksal, I-II, 589-590; Algül, *İslam Tarihi*, I, 256-257.

edersin. Eğer söyleyeceğim şeylerden hoşlanmazsan senin hoşnutsuzluğunu gideririz ve hoşlanmadığın şeyi de bir daha yapmayız." dedi. Sa'd b. Muaz, Mus'ab b. Umeyr'e: "İnsaflı konuştun." dedikten sonra mızrağını yere saplayıp onların yanında oturdu. Mus'ab b. Umeyr, Sa'd b. Muaz'a İslamiyet'i anlattı ve ona Kur'an-ı Kerim okudu. Sa'd b. Muaz, Mus'ab b. Umeyr'in sözlerini ve Kur'an-ı Kerim'i dinlediği zaman Mus'ab b. Umeyr ve Es'ad b. Zürare: "Vallahi, o daha konuşmaya başlamadan önce onun öyle şevke gelmesinden, yüzündeki parlaklık ve yumuşaklıktan onun Müslüman olacağını anlamıştık." dediler.[286]

Sa'd b. Muaz, daha sonra Mus'ab b. Umeyr ve Es'ad b. Zürare'ye: "Siz bu dine girmek istediğiniz zaman ne yapıyorsunuz?" diye sordu. Mus'ab b. Umeyr ve Es'ad b. Zürare, Sa'd b.Muaz'a: "Gusledip temizleneceksin, elbiselerini de temizleyeceksin. Sonra Kelime-i şehadet getireceksin. Sonra iki rekât namaz kılacaksın." dedi. Sa'd b. Muaz, hemen kalktı. Gusletti. Elbiselerini temizledi. Kelime-i şehadet getirdi. Sonra kalktı iki rekât namaz kıldı. Daha sonra Sa'd b. Muaz mızrağını alıp kavminin toplantı yerine doğru yöneldi. Useyd b. Hudayr da onunla birlikteydi.[287]

Sa'd b. Muaz'ın kavmi olan Abduleşhel oğulları onu gelirken görünce dediler ki: "Allah'a yemin ederiz ki, Sa'd bizim yanımızdan gittiği yüzden başka bir yüzle bize dönüyor. Sa'd b. Muaz, gelip onların toplandığı yerde durunca onlara: "Ey Abduleşhel oğulları! Benim sizin aranızdaki durumumu nasıl biliyorsunuz?" diye sordu. Abduleşhel oğulları ona: "Sen bizim Efendimizsin, görüş olarak da en üstünümüzsün ve kemal yönünden de en iyimizsin." dediler. Bunun üzerine Sa'd b. Muaz onlara: "Sizler Allah'a ve onun Resulüne iman etmediğiniz müddetçe, sizin kadınlarınızla ve erkeklerinizle konuşmak benim üzerime haram olsun." dedi. Mus'ab b. Umeyr ve Es'ad b. Zürare dediler ki: "Vallahi akşam olmadan Abduleşhel oğullarından Müslüman olmayan ne bir erkek ne de bir kadın kaldı.[288]

---

[286] İbn Hişam, II, 84; Taberî, II, 359; Süheylî, II, 260; İbn Seyyidinnâs, I, 269; Şâmî, III,274; Halebî; II, 18; Kandehlevî, I,200-201; Köksal, I-II, 590; Algül, *İslam Tarihi*, I, 257-258.

[287] İbn Hişam, II, 84-85; Taberî, II, 359; Süheylî, II, 260; İbn Seyyidinnâs, I, 269; Şâmî, III,274; Halebî; II, 18-19; Seydişehrî, s. 519; Kandehlevî, I, 201; Algül, *İslam Tarihi*, I, 258

[288] İbn Hişam, II,85; Taberî, II, 359; Süheylî, II, 260; İbn Seyyidinnâs, I, 269; Şâmî, III,274; Halebî; II, 19; Seydişehri, s. 519-520; Zapsu, I, 351-352; Kandehlevî, I, 201; Köksal, I-II, 591; Algül, *İslam Tarihi*, I, 258-259.

Sa‘d b. Muaz Müslüman olunca Mus‘ab b. Umeyr ve Es‘ad b. Zürare, Sa‘d b. Muaz’ın evine geldiler. Mus‘ab b. Umeyr, Sa‘d b. Muaz’ın yanında kaldı. Orada insanları İslamiyet’e davet etti. Ta ki, Ensar’ın evlerinden, içinde erkek ve kadın Müslüman olmayan bir ev kalmadı. Sadece Ümeyye b. Zeyd oğulları, Hatme, Vail ve Vakıf ailelerinin evlerinde Müslüman yoktu. Ki bunlar Evsliler’dir ve Evs b. Harise’dendiler. Bu dört ailenin Müslüman olmasını engelleyen kişi Ebu Kays el-Eslet idi. Ebu Kays el-Eslet, sayfi idi. O bu dört ailenin şairi ve rehberiydi. Onlar onu dinlerlerdi. Ona itaat ederlerdi. O da onları İslamiyet’ten geri durdurdu. Bu dört aile, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Medine’ye hicret edip; Bedir, Uhud ve Hendek savaşları geçtikten sonra Müslüman oldular.[289]

Useyd b. Hudayr ve Sa‘d b. Muaz’ın Müslüman oluşunu, İsfahânî, *Delailu’n-Nubuvve* adlı eserinde Urve b. Zübeyr’den uzunca nakletmiştir. Urve b. Zübeyr, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in Ensar’ı İslam’a davet ettiğini, onların da kabul ederek iman ettiklerini, sonra kendi kavimlerini gizlice İslam’a davet ettiklerini ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’den insanları davet edecek birini göndermesini istediklerini; bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in davetçi olarak Mus‘ab b. Umeyr’i gönderdiğini, Mus‘ab b. Umeyr’in de Es‘ad b. Zürare’nin evine indiğini, orada insanları gizlice çağırmaya başladığını ve İslam’ın orada ifşa olup Müslümanların çoğaldığını anlattıktan sonra rivayete şöyle devam etmiştir: “Es‘ad b. Zürare, Mus‘ab b. Umeyr ile birlikte Mark kuyusu veya onun yakınındaki bir yere karşıdan gelip orada oturdular. Daha sonra o yerin ehlinden olan bir gruba yanlarına gelmesi için haber gönderdiler. Onlar da gizlice çıkıp geldiler. Mus‘ab b. Umeyr onlara İslam’ı anlatırken bu durum Sa‘d b. Muaz’a haber verildi. Sa‘d b. Muaz, mızrağını yanına alıp bir grup ile beraber gelip onların başında durup onlara: ‘Bu yalnız, garip, kovulmuş kişiyi evimize kadar neden getiriyorsun? Zayıflarımızı yanlış fikirlerle kandırıyor ve sizleri kendine çağırıyor. Bundan sonra sizi hiçbir sebeple çevremizde görmek istemiyorum.’ dedi. Bunun üzerine onlar geri döndüler. Daha sonra yine Mark kuyusunun başına veya onun yakınındaki bir yere geldiler. İkinci defa Sa‘d b. Muaz’a onların geldikleri haber verildi. Sa‘d b. Muaz, bu defa da onları tehdit etti fakat bu tehdit öncekinden daha yumuşak bir tehditti. Es‘ad b. Zürare ondaki bu yumuşaklığı görünce ona dedi ki: ‘Ey Halaoğlu! Onun sözünü biraz dinle.

[289] İbn Hişam, II,85; Taberî, II, 359; Süheylî, II, 260-261; İbn Seyyidinnâs, I, 269; Şâmî, III,274-275; Halebî; II, 19; Kandehlevî, I, 201; Köksal, I-II, 591.

Eğer hoşlanmadığın bir şey duyarsan, ondan daha güzel, ondan daha doğru bir şey ile onu reddedersin. Eğer ondan hakkı duyarsan onu kabul et.' Sa'd b. Muaz 'O ne diyor?' diye sordu. Mus'ab b. Umeyr ona 'Hâ Mîm. Apaçık kitaba ant olsun ki, iyice anlayasınız diye biz, onu Arapça bir Kur'an kıldık.' mealindeki ayetleri okudu.[290] Sa'd b. Muaz: 'Ben bildiğimden başka bir şey duymadım' dedi ve geri döndü. Allah onu hidayet etmişti. Fakat kavminin yanına dönünceye kadar Müslüman olduğunu açığa vurmadı. Kavminin yanına varınca Abduleşhel oğullarını İslam'a davet etti ve kendisinin Müslüman olduğunu orada açıkladı. Daha sonra dedi ki 'Büyük, küçük, kadın, erkek, bu konuda kimin bir şüphesi varsa bundan daha doğrusunu getirsin onu kabul edelim. Allah'a yemin ederim öyle bir gelmiş ki, onun uğrunda başlar kopacaktır. Sa'd b. Muaz'ın Müslüman olması ve daveti ile ismi zikredilmeyen birkaç kişinin dışında Abduleşhel oğullarının hepsi Müslüman oldu. Böylece bu kabile Ensar arasında bütün fertleri Müslüman olan ilk kabile oldu. Sonra Neccar oğulları; Mus'ab b. Umeyr, Es'ad b. Zürare'nin yanında olduğu için ona baskı yaptılar ve Mus'ab b. Umeyr'i onun yanından çıkardılar. Bunun üzerine Mus'ab b. Umeyr, Sa'd b. Muaz'ın yanına intikal etti.[291]

5.2. İslam'da Kılınan İlk Cuma Namazı

Cum'a (cumua, cumaa) "toplamak, bir araya getirmek" anlamındaki cem' kökünden isimdir.[292] Araplar, İslamiyet'ten önce cahiliye döneminde haftanın altıncı gününü Arûbe diye adlandırıyorlardı.[293] Arâmice bir kelime olan Arûbe'nin, Süryanice'de olduğu gibi Kureyş ehlinin bazısının söylediğine göre manası rahmettir.[294] Arami dilinde ise "arefe günü" anlamına gelen arûbe, Yahudilerin cumartesi gününe hazırlık yaptıkları ve bunun için Medine'de sabahtan öğleye kadar pazar kurdukları bir gündü.[295]

Arûbe yerine cum'a isminin Araplar arasında ne zaman kullanılmaya başlandığı hakkında iki rivayet mevcuttur. Bu rivayetlerden birincisine göre arûbe

---

[290] Zuhruf 43/1-3.
[291] İsfahânî, *Delail*, s. 307-308; Kandehlevî, I, 201-202.
[292] Hayreddin Karaman, "Cuma", *DİA*, c. VIII, s. 85.
[293] Abdürrezzak, Ebu Bekr Abdürrezzak b. Hemmam b. Nafi' es-San'ani, *el-Musannef* (Ma'mer b. Raşid el-Ezdi'nin *Kitab'ul Cami*'iyle beraber), thk. ve tlk. Habiburrahman el-A'zami, 2. Basım, Beyrut, el-Mektebetu'l-İslami, 1983, c. III, s. 159; Süheylî, II, 254; Mustafa Fayda, "Arube", *DİA*, c. III, s. 422; Karaman, "Cuma", *DİA*, VIII, 85.
[294] Süheylî, II, 254; Fayda, "Arube", *DİA*, III, 422.
[295] Karaman, "Cuma", *DİA*, VIII, 85.

ismini cum'a diye isimlendiren ilk kişi Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sekizinci kuşaktan dedesi Ka'b b. Lüey'dir.[296] Cahiliye döneminde Mekke'de ilk cum'a'yı gerçekleştirenin, hutbeyi okuyanın, hatırlatmalar yapanın, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in gelişini müjdeleyenin ve ona (s.a.v.) tabi olanları öven kişinin Ka'b b. Lüey olduğu söyleniyor. Zübeyr b. Bekkar'dan rivayet edildiğine göre, Kureyşliler o gün Ka'b b. Lüey'in etrafında toplanırlardı. O da onlara hutbe okuyordu ve şöyle diyordu: "Emma ba'd, bilin ve öğrenin yeryüzü Allah için bir beşik şeklindedir. Dağlar çividirler. Gökyüzü de binadır." Sonra onlara sıla-i rahimi emrediyordu. Onları Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile müjdeliyordu ve onlara şöyle diyordu: "Ey Mekkeliler Hareminize dikkat edin. Onu ta'zim edin. Çünkü onun ileride büyük bir durumu olacak. Bu Mekke'den büyük bir peygamber çıkacak.[297]

Bu rivayetlerden ikincisine göre ise, Medine ehli Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Medine'ye hicretinden önce ve cum'a ayeti nazil olmadan önce toplandı. Onlar toplandıkları bu günü cum'a diye isimlendirdiler.[298] Ensar dedi ki: "Yahudilerin öyle bir günü var ki haftada bir gün o günde toplanıyorlar. Siz de gelin kendimize bir gün yapalım. O gün toplanalım, Allah'ı zikredelim, namaz kılalım, Allah'a şükredelim." veya bunun gibi şeyler dediler. Onların şöyle söylediği de aktarılmıştır: "Cumartesi günü Yahudilerin, pazar günü Hıristiyanların, siz de onu arûbe günü yapın. Daha önce cum'a gününü arûbe günü diye adlandırılırdı. Onlar arûbe gününü cum'a günü diye isimlendirdiler.[299] Bugünün cum'a ismini alması özellikle toplantı günü olmasından kaynaklanmaktadır.[300]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Medine'ye hicret etmeden önce Medineli Müslümanların ilk olarak cuma günü toplanıp namaz kıldıklarına dair muhtelif rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetleri iki gruba ayırmak mümkündür:

1. Medine'de ilk cuma namazı, Medineli Müslümanların kendi teşebbüsleri neticesinde[301] Es'ad b. Zürare tarafından kılınmıştır.[302] Bu İbn İshak'ın görüşüdür.[303]

[296] Süheylî, II, 253; Fayda, "Arube", *DİA*, III, 422.
[297] Süheylî, II, 253.
[298] Abdürrezzak, III, 159; Süheylî, II, 254; Fayda, "Arube", *DİA*, III, 422.
[299] Abdürrezzak, III, 159; Süheylî, II, 254.
[300] Karaman, "Cuma", *DİA*, VIII, 85.
[301] Abdürrezzak, III, 159; Süheylî, II, 254.
[302] İbn Sa'd, III, 110; Şâmî, III, 271; İsmail Hakkı Ünal, "Es'ad b. Zürare", *DİA*, c. XI, s. 352.
[303] Semhudi, I, 224.

Hatta ona göre, Es‘ad b. Zürare Mekke’ye gitmiş ve Müslüman olan kimseleri Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e haber vermiş o da bunu sevinçle karşılamıştır.[304]

Yukarıda aktardığımız gibi, Medine halkı, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in Medine’ye hicretinden önce ve cum’a ayeti nazil olmadan önce, Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi haftalık ibadet etme ve toplanma günü belirlemek istemişler ve bunun neticesinde cum’a gününü seçmişlerdi. Medine halkı, toplanma günü olarak cum’a gününü seçtikten sonra Es‘ad b. Zürare’nin yanında toplandılar. Es‘ad b. Zürare, onlara iki rek’at namaz kıldırdı. Daha sonra Es‘ad b. Zürare, bir koyun kesip onlara bir ziyafet verdi. Onlar o koyundan sabah ve akşam yemeği yaptılar. Çünkü o gün onların sayısı azdı.[305]

İlk cum’a namazı ile ilgili İbn İshak, Abdurrahman b. Ka‘b b. Malik’ten bize şu rivayeti aktarmıştır: “ Ben, babam Ka‘b b. Malik kör olduğunda onun yardımcısı oldum. Onun elinden tutuyordum. Ben onunla cum’a’ya çıktığım zaman, ezanı duydu ve Ebu Umame Es‘ad b. Zürare’ye dua etti. Bu durum böyle devam ediyordu. Ne zaman cum’a için ezanı işitse mutlaka ona rahmet getirir ve ona dua ederdi. Bende kendi kendime şöyle söyledim: ‘Vallahi bu durum benim için bir acizliktir. Neden babama, cum’a günü her ezan okunduğunda Ebi Umame Es‘ad b. Zürare’ye dua ettiğini sormuyorum ki?’ Daha sonra bir gün babamla cum’a günü her cum’a günü çıktığımız gibi çıktım. Babam cum’a ezanını işitince yine Ebu Umame Es‘ad b. Zürare’ye rahmet getirip dua etti. Ben babama dedim ki: ‘Niçin sen cum’a için ezan her okunduğunda Ebu Umame Es‘ad b. Zürare’ye dua ediyorsun.’ Bana dedi ki: ‘Ey oğulcuğum! Çünkü o, Medine’de Hezmünnebit’de[306] Beni Beyâza mahallesinde -ki bu mahalleye Nâki’ü’l-hadamât’da denir- orada bize ilk cum’ayı kıldıran kişidir.’ Ben ona dedim ki: ‘Siz o gün kaç kişiydiniz?’ O bana dedi ki: ‘Biz o gün kırk kişiydik.[307]

Zührî’nin bir rivayetine göre Mus‘ab b. Umeyr Medine’ye geldikten sonra, Es‘ad b. Zürare Müslümanlara cum’a namazı kıldırmaya başladı.

---

[304] Makrizî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdilkadir b. Muhammed el-Makrizî, *İmtaü’l-Esma’ bima li’n- Nebiyyi mine’l-Ahvali ve’l Emvali ve’l-Hafedeti ve’l-Metai*, thk. ve tlk. Muhammed Abdulhamid en-Nümeysi, Beyrut, Daru’l-Kutubi’l İlmiyye, t.y., c. I, s. 53.
[305] Abdürrezzak, III, 159; Süheylî, II, 254-255.
[306] Bir dağın adıdır.
[307] İbn Hişam, II, 82-83; Beyhakî, II, 441.

Vâkidî'ye göre de sabit olan rivayet, Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Medine'ye hicret edene kadar Mus'ab b. Umeyr'in insanlara Kur'an-ı Kerim okuyup öğretmesi, Es'ad b. Zürare'nin ise cum'a günleri insanları toplayıp onlara namaz kıldırmasıdır.[308]

2. Medine'de ilk cum'a namazı, Peygamber Efendimiz (s.a.v.), tarafından Medine'ye Kur'an öğreticisi olarak gönderilen Mus'ab b. Umeyr tarafından kılınmıştır.[309] Bir rivayete göre bu ilk cum'a namazı Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Mus'ab b. Umeyr'e bir mektup yazıp[310] ona emretmesi sonucu kılınmıştır.[311] Bir başka rivayete göre ise Mus'ab b. Umeyr'in Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e mektup yazıp[312] ondan izin istemesi ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in de ona izin vermesi sonucu kılınmıştır.[313]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), o gün Mus'ab b. Umeyr'e gönderdiği mektupta şöyle yazmıştı: "Yahudilerin cumartesi günü için hazırlık yaptıkları güne bak. O gün güneş zevali biraz geçince iki rek'at namaz kılmakla Allah'a yaklaş[314] ve o gün onlara hutbe oku. Bunun üzerine Mus'ab b. Umeyr, onları Sa'd b. Hayseme'nin evinde topladı. Onlar o gün on iki adamdı. Mus'ab b. Umeyr, onlara tek bir koyun kesip onlara bir ziyafet verdi.[315] Ebu Muhammed b. Hazm'ın kanaatine göre ise Mus'ab b. Umeyr, o gün onlara Nâki'ü'l-hadamât'da cum'a namazı kıldırmaya başlamıştır ve o gün onların sayısı ise kırk kişiydi.[316]

Halebî, *Siret*'inde Medine'de ilk cuma namazı ile ilgili şunu aktarmıştır: "Mus'ab b. Umeyr, Medine'ye geldiğinde Es'ad b. Zürare'nin yanında kalmıştır. Bunda ihtilaf yoktur. Es'ad b. Zürare, cum'a namazının toplanması için Mus'ab b. Umeyr'e yardımcı oluyordu. Mus'ab b. Umeyr ise hem hatipti, hem de namaz kıldırıyordu. Bu toplama her ikisine birden nispet ediliyordu. Gelen rivayetlerde Es'ad b. Zürare'nin namaz kıldırması mecazidir. O Medinelileri namaza toplamıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in cum'a namazının kılınması için Mus'ab b. Umeyr'e

[308] Belazurî, I, 243.
[309] İbn 'Abdilber, s. 698; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, V, 176.
[310] Süheylî, II, 255.
[311] İbn Sa'd, III, 111; Halebî, II,13.
[312] İbn Sa'd, III, 110.
[313] Abdürrezzak, III, 160; İbn Sa'd, III, 110.
[314] İbn Sa'd, III, 110; Süheylî, II, 255.
[315] İbn Sa'd, III, 110.
[316] Makrizî, I, 53.

emretmesi ile Evs ve Hazrec kabilelerinin birbirlerine namaz kıldırmaktan hoşlanmadıklarına dair rivayetler de bunu teyit ediyor."[317]

Dört şekilde telifi mümkün olan iki grup rivayet arasındaki ortak nokta: "Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hicretinden önce Medine'deki Müslümanların cum'a namazı kılmış olmalarıdır." Bu görüşleri dört madde halinde özetleyebiliriz:

1. Es'ad b. Zürare henüz Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den emir gelmeden cum'a günleri namaz kıldırmıştır.

2. Mus'ab b. Umeyr, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in memuru olarak kıldırmıştır.

3. Es'ad b. Zürare Medine yakınında bir köyde, Mus'ab b. Umeyr Medine içinde kıldırmıştır.

4. İlk cum'a namazı ikisinin işbirliği neticesinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in emri, Es'ad b. Zürare'nin cemaati toplaması, Mus'ab b. Umeyr'in teşvik ve imamlığıyla kıldırılmıştır.[318]

6. İKİNCİ AKABE BİATI VE MEDİNE'YE HİCRET

Yukarıda, Medine'de Mus'ab b. Umeyr'in büyük bir tebliğ faaliyeti yürüttüğünü ve bu faaliyet sonucunda İslamiyet'in birkaç ev istisna hemen hemen her eve girdiğini aktarmıştık. Daha sonra Mus'ab b. Umeyr, Peygamberliğin on üçüncü senesinde Zilhicce ayında,[319] İkinci Akabe'de Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile sözleşen Evs ve Hazrec hacılarından 70 kişi[320] ve onların kavimlerinin müşrik olan hacılarıyla birlikte Mekke'ye döndü.[321]

Mus'ab b. Umeyr, Mekke'ye gelir gelmez kendi evine gitmedi. O, Mekke'ye gelir gelmez, ilk önce Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in evine gitti. Mus'ab b. Umeyr, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e vazifesinin muvaffakiyetini arz etti ve Medine'de Ensar arasında İslami davetin hızlı yayılmasında ulaşılan başarıyı anlattı. Başta

[317] Halebî, II,12-13.
[318] Şulul, s. 372.
[319] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 612; Şulul, 373.
[320] İbn Sa'd, III,110.
[321] İbn Hişam, II, 86; Halebî, II, 19.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) olmak üzere bütün Müslümanlar Mus‘ab b. Umeyr’in konuşmasından son derece memnun oldu.[322]

Mus‘ab b. Umeyr, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in yanındayken annesine oğlu Mus‘ab’ın Mekke’de olduğu haberi ulaştı. Annesi Mus‘ab b. Umeyr’e bir haber gönderip ona şöyle dedi: “Ey hayırsız evlat! Sen benim içinde bulunduğum bir şehre geliyorsun ve ilk olarak beni ziyaret etmiyorsun öyle mi?” Mus‘ab b. Umeyr de annesine cevabında şöyle dedi: “Şüphesiz ben Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’den önce kimseyi ziyaret edemem.” Mus‘ab b. Umeyr, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile görüşüp vereceği bilgileri ona (s.a.v.) aktardıktan sonra ona (s.a.v.) selam verip oradan ayrıldı ve annesinin yanına gitti.[323]

Annesi Mus‘ab b. Umeyr’e “Demek ki sen hala dininden dönmüş olarak bulunuyorsun!” deyince Mus‘ab b. Umeyr: “Ben Resulullah (s.a.v.)’in dini üzereyim. O da İslam’dır ki Allahu Teala kendisi ve Resulü için bu dinden razı olmuştur.” karşılığını verdi. Annesi Mus‘ab b. Umeyr’e şöyle dedi: “Bir defa Habeşistan’da, diğer defa da Medine’de iken sana ağıt yaktım, gözyaşı döktüm, kıymetini bilmedin.” Mus‘ab b. Umeyr, annesine: “Siz beni dinimden döndürmeye çalışsanız da ben yine de dinimde kalacağım.” cevabını verince annesi onu yine hapsetmek istedi. Bunun üzerine Mus‘ab b. Umeyr, annesine: “Eğer beni hapsetmeye kalkarsan bana karşı duran kim olursa olsun onu öldürmeye çalışacağım.” dedi. Bunun üzerine annesi Mus‘ab b. Umeyr’e: “Peki o halde git ne halin varsa gör.” dedi ve ağlamaya başladı. Mus‘ab b. Umeyr, annesine: “Ey anneciğim! Sana bütün şefkatimle nasihat ediyorum. Allah’tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’in onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik yap.” dedi. Annesi Mus‘ab b. Umeyr’e “Karanlığı delen yıldızlara ant olsun ki, ben senin dinine girip de halkın bana gülmelerine ve aklımı zayıf görüp ayıplamalarına razı olmam. Ancak seni bulunduğun dinin üzerinde bırakıyorum. Ben de kendi dinimin üzerinde kalmaya devam edeceğim.” dedi.[324]

Mekke’ye gelen Medineli Ensar, Mekke’de Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile görüşüp teşrik günlerinin ikincisinde Akabe denilen yerde buluşmak üzere

[322] İbn Sa‘d, III, 110; Halebî, II, 19.
[323] İbn Sa‘d, III, 110; Arnold, s. 40; Hasan İbrahim Hasan, I, 128.
[324] İbn Sa‘d, III, 110-111; Arnold, s. 40; Hasan İbrahim Hasan, I, 128-129.

sözleştiler.[325] Kararlaştırılan günün gecesinin üçte ikisi geçtikten sonra gizlice teker teker ayrılıp Akabe'de toplandılar. Bu gecenin sonunda burada toplanan Medineli Müslümanların hepsi tek tek Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e biat ettiler. İkinci Akabe biatı denilen bu biatten sonra Peygamber Efendimiz (s.a.v.), ashabına Medine'ye hicret etmelerini emretti. Bundan sonra sahabiler, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Medine'ye hicret edinceye kadar peş peşe hicret etmeye başladı.[326]

Yukarıda Mus'ab Umeyr'in Medine'ye ilk hicret eden sahabi olduğunu aktarmıştık. Mus'ab b. Umeyr İkinci Akabe'de Mekke'ye geldikten sonra Zilhicce ayından kalan günler, Muharrem ve Safer aylarında Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile birlikte kaldı. Daha sonra Mus'ab b. Umeyr, Medine'ye Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den önce Rebiülevvel ayında, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Medine'ye gelişinden on iki gün önce hicret etti.[327] Mus'ab b. Umeyr, Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Sa'd b. Muaz'ın yanına gitti.[328]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Enes b. Malik'in evinde, hem muhacirler arasında hem de muhacir ve Ensar arasında "hak, iyilik, yardımlaşma ve birbirine mirasçı olma[329]" prensiplerine dayalı bir kardeşlik kurduğunu açıklamıştır.[330] Peygamber Efendimiz (s.a.v.), bu kardeşleştirme sürecinde Mus'ab b. Umeyr'i muhacirlerden Sa'd b. Ebi Vakkas ile kardeş yapmıştır.[331] Ayrıca Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'i Ensardan asıl adı Halid b. Zeyd olan ve bugün İstanbul'da medfun olan[332] Ebu Eyyub el-Ensari ile kardeş yapmıştır.[333] Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Mus'ab b. Umeyr ile Ensardan Zekvan b. Abdi Kays arasında kardeşlik kurduğu da aktarılmıştır.[334]

---

[325] İbn Hişam, II, 86; İbn Seyyidinnas, I, 271.
[326] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, I, 612-614-615-616.
[327] İbn Sa'd, III, 111.
[328] İbn Sa'd, III, 109.
[329] Enfal suresinin nazil olmasıyla ensar ve muhacirin birbirlerine mirasçı olma hükmü kaldırılmıştır. (İbn Habib, s.71.)
[330] İbn Habib, s. 71; Şulul, s.433.
[331] İbn Sa'd, III,111; İbn Habib, s. 71; Belazurî, I, 270; Algül, "Mus'ab b. Umeyr", *DİA*, XXVI, 226.
[332] İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, II, 121-122; İbn Hacer, II, 89-90.
[333] İbn Sa'd, III,111; Belazurî, I, 270; İbn Esir, Usdulğabe, II, 121; İbn Hacer, II, 90; Seydişehri, s. 548; Algül, *İslam Tarihi*, I, 329.
[334] İbn Sa'd, III,111; Belazurî, I, 270.

7. MUS‘AB B. UMEYR’İN KATILDIĞI GAZVELER

7.1. Bedir Gazvesi

Bedir, Medine’nin 160 km. kadar güneybatısında, Kızıldeniz sahiline 30 km. uzaklıkta, Medine-Mekke yolunun Suriye kervan yoluyla birleştiği yerde bulunan küçük bir kasaba idi.[335] Peygamber Efendimiz (s.a.v) ile müşrikler arasındaki ilk savaş Bedir’de meydana gelmiştir. Kaynaklarda Bedru’l-Kübra, Bedru’l-Kıtal[336] ve el-Batşetü’l-Kübra (Büyük Bedir Savaşı)[337] gibi değişik isimlerle anılan Bedir Gazvesi, hicretin ikinci senesinde ramazan ayının on yedinci gününde (15 Mart 624) gerçekleşmiştir. Bedir Gazvesinin Ramazan ayının on dokuzuncu gününde (17 Mart) gerçekleştiğini söyleyenler de vardır. Bu gazve cuma günü meydana gelmiştir.[338]

Bu gazvenin sebebi, Amr b. el-Hadrami’nin öldürülmesi ve Ebu Süfyan b. Harb’ın başkanlığında Kureyş’in büyük bir kervanının Şam tarafından gelmesi olmuştur.[339] Bu kervanda büyük ölçüde mal ve otuz veya kırk kişi kadar vardı.[340] Peygamber Efendimiz (s.a.v) bu durumu haber alınca, Müslümanları onlara karşı teşvik ederek, şöyle buyurdu: “Bu Kureyş’in kervanıdır ve onda Kureyş’e ait mallar vardır. Haydi! Bu kervana çıkınız. Umulur ki Allah, onları ganimet olarak size verir.” Bunun üzerine Müslümanlar, hazırlıklarını yapıp harekete geçti.[341]

Ebu Süfyan b. Harb, Peygamber Efendimiz (s.a.v)’in kendisine doğru geldiğini haber alınca korktu. Bunun üzerine o, Damdam b. Amr el-Gıfari’yi ücretle kiralayarak onu Mekke’ye gönderdi. Ebu Süfyan b. Harb ondan, savaş için hazırlanmak üzere Kureyş’i durumdan haberdar etmesini istedi. Bunun üzerine Damdam b. Amr el-Gıfari hızlıca Mekke’ye gitti.[342] Ebu Süfyan b. Harb’ın kendisi ise pusuya düşmemek için kervanı Bedir’e uğratmadan, Bedir’i sol tarafına alarak ve az kullanılan sahil yolunu takip ederek Mekke’ye doğru yola devam etti.[343]

---

[335] Mustafa Fayda, “Bedir Gazvesi”, *DİA*, c. V, s. 325.
[336] İbn Sa‘d, II, 10.
[337] Şulul, s. 496.
[338] İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, II, 14.
[339] İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, II, 14.
[340] İbn Hişam, II, 249; İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, II, 14.
[341] Vâkıdî, I, 20; İbn Hişam, II, 250; Belazurî, I, 288; İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, II, 14.
[342] İbn Hişam, II, 250; İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, II, 14.
[343] Sarıçam, s.155.

Damdam b. Amr Mekke'ye vardığında devesinin burnunu, kulaklarını kesmiş, eğerini ters çevirmiş, kendi gömleğini yırtmış ve şöyle bağırmıştı: "Ey Kureyş topluluğu! Kervana koşunuz, yetişiniz, mallarınız Ebu Süfyan ile birliktedir. Muhammed ve arkadaşları ona taarruz etmek üzeredirler. Onlara yetişip yetişemeyeceğinizi bilemiyorum. İmdat! İmdat!" Bunun üzerine halk, acele ile hazırlandı.[344]

Bedir savaşında müşriklerden çarpışmaya gidenlerin sayısı 950 kişi idi.[345] onların sayısının bin kişi olduğu da söylenmiştir.[346] Müşriklerin yanlarında 100 tane at[347] veya 200 tane at[348] ve 700 deve bulunuyordu.[349] Bu savaşta Müslümanların sayısının ise 305,[350] 313, 314,[351] 318 kişi olduğu söylendiği gibi 310 küsur kişi olduğu da söylenmiştir.[352] İslam mücahitlerinin yanında 70 tane deve[353] ve iki tane at bulunuyordu.[354] Müslümanlar, develere ikişer, üçer, dörder kişi nöbetleşe biniyorlardı.[355] Örneğin Mus'ab b. Umeyr'in devesine kendisi ile Suveybit b. Harmele, Mes'ud b. Rebi' nöbetleşe biniyorlardı.[356]

Bedir günü Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in büyük sancağı muhacirlerin sancağı-Cahiliye döneminde Kureyş'in sancaktarlığı ile görevli olan Abduddar oğullarından- Mus'ab b. Umeyr'in elinde, Hazrecliler'in sancağı Hubab b. Münzîr'in elinde ve Evsliler'in sancağı ise Sa'd b. Muaz'ın elindeydi.[357]

İbn İshak, Bedir savaşında beyaz bir sancak (liva) ve Ukab denilen iki tane siyah bayrağın olduğunu söylemiş; beyaz olan sancağın Mus'ab b. Umeyr'in elinde olduğunu, siyah olan bayraklardan birisinin Ali b. Ebi Talib'in elinde, diğerinin ise ensardan birinin elinde olduğunu aktarmıştır.[358]

---

[344] İbn Hişam, II, 252; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 15.
[345] Vâkıdî, I, 39; Belazurî, I, 290; Beyhakî, III, 32.
[346] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 16.
[347] Vâkıdî, I, 39; Belazurî, I, 290; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 16.
[348] Beyhakî, III, 32.
[349] Vâkıdî, I, 39; Belazurî, I, 290; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 16.
[350] İbn Sa'd, II, 11; İbn Seyyidinnas, I, 383.
[351] Belazurî, I, 290.
[352] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 16.
[353] Vâkıdî, I, 23; İbn Hişam, II, 255; İbn Seyyidinnas, I, 383.
[354] İbn Sa'd, II, 11; Belazurî, I, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 16.
[355] Vâkıdî, I, 24; İbn Hişam, II, 255; İbn Sa'd, II, 11; Belazurî, I, 289; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 16.
[356] Vâkıdî, I, 24; Köksal, III-IV, 283.
[357] Vâkıdî, I, 58; İbn Sa'd, II, 13; Belazurî, I, 293.
[358] İbn Hişam, II, 255; İbn Seyyidinnas, I, 383.

İbn Seyyidinnas'ın ma'ruf diye nitelendirdiği rivayete göre ise, Bedir savaşında Sa'd b. Muaz, Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e korumalık, Ali b. Ebi Talib ise o gün sancaktarlık yapıyordu.[359]

Bedir savaşında müşriklerin de üç tane sancağı vardı. Bu sancaklardan biri Mus'ab b. Umeyr'in kardeşi olan Ebu Aziz b. Umeyr'in elinde, biri Nadr b. Haris'in elinde, bir diğeri ise Talha b. Ebi Talha'nın elinde bulunuyordu.[360] Sancağı elinde bulunduran bu üç müşrik de Mus'ab b. Umeyr'in mensup olduğu Beni Abdiddar kabilesine mensuptu.[361]

Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında meydana gelen Bedir savaşında Mekkeli müşrikler kesin bir yenilgiye uğradı. Bu savaşta Ebu Cehil b. Hişam, Şeybe b. Rebia b. Abduşşems, Utbe b. Rebia b. Abduşşems, Velid b. Utbe ve Ümeyye b. Halef[362] gibi Kureyş müşrik liderlerinin de aralarında bulunduğu yetmiş kişi öldürüldü ve bir o kadar kişi de esir edildi.[363] Müslümanlar ise Bedir savaşında toplam on dört şehit verdi. Bu şehitlerden altısı muhacirlerden sekizi ise ensardandı.[364]

7.1.1. Mus'ab b. Umeyr'in Bedir Savaşında Esir Edilen Kardeşine Karşı Takındığı Tavır

İbn İshak, Abduddar oğullarının kardeşi Nübeyh b. Vehb'in kendisine şu şekilde rivayet ettiğini söylemiştir: "Peygamber Efendimiz (s.a.v), Bedir savaşından dönerken beraberinde getirdiği esirleri Ashab-ı Kiram arasında dağıttı ve onlara: 'Esirlere karşı iyi davranın.' diye tavsiyede bulundu. O gün Mus'ab b. Umeyr'in anne-baba bir kardeşi olan Ebu Aziz b. Umeyr de esirler arasında bulunuyordu.[365]

Ebu Aziz b. Umeyr şöyle dedi: 'Kardeşim Mus'ab, ensardan beni esir alan adamla birlikte yanımdan geçti. Kardeşim Mus'ab, ensarlı adama: 'O esirin elini sıkı

[359] İbn Seyyidinnas, I, 383.
[360] Vâkıdî, I, 58; İbn Sa'd, II, 13-14; Belazurî, I, 293.
[361] İbn Sa'd, II, 14.
[362] İbn Hişam, II, 284; İbn Sa'd, II, 16-17.
[363] Vâkıdî, I, 144; İbn Sa'd, II, 16; Beyhakî, III, 124; İbn Seyyidinnas, I, 432; İbn Kesir, V, 172.
[364] Vâkıdî, I, 145; İbn Sa'd, II, 16; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 31.
[365] İbn Hişam, II, 287; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 209; İbn Kesir, V, 191; Kandehlevî, II, 389.

tut. Çünkü onun çok zengin olan bir annesi var. Umarım ki oğlunu kurtarma karşılığında sana yüksek fidye verir.' diyordu.[366]

Sonra beni Bedir'den Medine'ye getirdikleri zaman, ben ensardan bir kabile arasında kaldım. Sabah ve akşam yemeklerini getirdikleri zaman bana ekmek veriyorlardı. Kendileri ise hurma yiyorlardı. Resulullah (s.a.v.), bana iyi davranmaları hususunda kendilerine tavsiyede bulunmuştu. Onlardan kimin eline bir ekmek parçası geçse onu hemen getirip bana veriyordu. Ben ise utandığımdan o ekmek parçasını almak istemiyordum ve onlara geri veriyordum. Fakat onlar ise bir daha o ekmek parçasına el sürmemek üzere onu bana geri veriyorlardı."[367]

İbn Hişam dedi ki: "Mus'ab b. Umeyr ensardan kardeşi Ebu Aziz b. Umeyr'i esir alan Ebu Yeser'e,[368] kardeşini kaçmaması için ona tavsiyede bulunması üzerine Ebu Aziz b. Umeyr, Kardeşi Mus'ab b. Umeyr'e şöyle dedi: 'Ey kardeşim! Senin benim hakkımdaki tavsiyen bu mudur?' Mus'ab b. Umeyr ise ona: 'Benim kardeşim sen değilsin o'dur.' diye cevap verdi.[369] Ebu Aziz b. Umeyr'in annesi Kureyşli esirler için verilen en yüksek fidyeyi sordu. Kendisine 'dört bin dirhem' diye cevap verildi. Bunun üzerine annesi dört bin dirhem gönderdi ve oğlunu esirlikten kurtardı.[370]

7.1.2. Nadr b. Haris'in Boynunun Vurulması

Bedir savaşında esir edilen yetmiş müşrik arasında Nadr b. Haris de bulunuyordu. O, o gün Mikdad tarafından esir edilmişti. Peygamber Efendimiz (s.a.v), Bedir'den çıkınca, Useyl'de iken esirler orada Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e arz edildi. Peygamber Efendimiz (s.a.v), Nadr b. Haris'i görünce uzun uzun ona baktı. Bunun üzerine Nadr b. Haris yanındaki adama: "Allah'a yemin olsun ki Muhammed beni öldürecek. Çünkü o, bana beni öldürecek gibi baktı." dedi Nadr b.

---

[366] İbn Hişam, II, 287; İbn Kesir, V, 191; Kandehlevî, II, 389-390.
[367] İbn Hişam, II, 287; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 209; İbn Kesir, V, 191; Kandehlevî, II, 390.
[368] Vâkıdî, Ebu Aziz b. Umeyr'in ilk önce Ebu Yeser tarafından esir edildiğini ancak esirlerin seçilip dağıtımının yapılmasından sonra onun Muhriz b. Fudla'nın eline esir düştüğünü aktarır (Bkz. Vâkıdî, I, 140).
[369] İslam'da, din kardeşliğinin, kan kardeşliğinden üstün olduğu, hatta müşterek bağ İslam ve iman olmayınca – anne-baba bir de olsa- kardeş olmayacağı açık ve kesin bir örnek olarak sergilenmektedir. Zira kan kardeşliği din kardeşliğine üstün tutulursa ırkçılığa dönüşür. Irkçılık ise cahiliye düzeninin ve İslam'ın temel düşünce kabul edilmediği düzeylerin kafatasçılık anlayışıdır. İslam dini bunu haram kılmış ve kesin bir hükme bağlamıştır (Kandehlevî, II, 390, 2. dipnottan naklen).
[370] Vâkıdî, I, 140; İbn Hişam, II, 287; Belazurî, I, 372.İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe*, VI, 209; İbn Kesir, V, 191; Kandehlevî, II, 390.

Haris'in yanındaki adam ise ona: "Vallahi sen korktuğun için sana öyle geliyor." dedi.[371]

Nadr b. Haris, Mus'ab b. Umeyr'e: "Ey Mus'ab! Sen akrabalık yönünden bana buradakilerin hepsinden daha yakınsın. Arkadaşınla benim için konuş. Ona, benim arkadaşlarım hakkında ne hüküm uygulayacaksa bana da aynı hükmü uygulamasını söyle. Eğer sen benim bu söylediğimi yapmazsan vallahi, o beni öldürecek." dedi. Mus'ab b. Umeyr, Nadr b. Haris'e: "Ama sen daha önce, Allah'ın kitabı zikredildiğinde onun hakkında şöyle şöyle söylüyordun ve Allah'ın peygamberi hakkında da şöyle şöyle söylüyordun." dedi. Nadr b. Haris, Mus'ab b. Umeyr'in söylediklerini duymazdan gelerek ona: "Ey Mus'ab! Bana da benim arkadaşlarım gibi muamele yapsın. Eğer benim arkadaşlarım öldürüleceklerse ben de öldürüleyim. Eğer onlara bir iyilik yapılıp eman verilecekse bana da bir iyilik yapılsın eman verilsin." dedi. Mus'ab b. Umeyr, Nadr b. Haris'e: "Ama sen onun ashabına da işkence yapıyordun." dedi. Nadr b. Haris, Mus'ab b. Umeyr'e: "iyi amma, Allah'a yemin ederim ki, eğer Kureyşliler seni esir etmiş olsalardı, ben hayatta olduğum müddetçe seni hiçbir zaman Kureyşliler'e öldürtmezdim." dedi. Mus'ab b. Umeyr, Nadr b. Haris'e: "Vallahi, ben senin doğru söylediğine inanmıyorum. Ayrıca ben senin gibi değilim. İslam dini aramızdaki akrabalık bağlarını kesmiştir." dedi.[372]

Peygamber Efendimiz (s.a.v), Nadr b. Haris'in boynunun vurulması için Hz. Ali'ye emir buyurunca, Mikdad Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e: "O, benim esirimdir. Ben ondan kurtarmalık akçesi olarak yararlanacağım." dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v), Hz. Ali'ye: "Vur onun boynunu!" emir buyurduktan sonra: "Allah'ım! Mikdad'ı fazl-u kereminle zengin yap!" diyerek, Mikdad hakkında dua buyurdu. Hz. Ali, Nadr b. Haris'i Useyl'de, bazı rivayetlerde ise es-Safra[373] diye bilinen yerde kılıç darbesiyle onun boynunu vurdu.[374]

[371] Vâkıdî, I, 106; Köksal, III-IV, 359-360.
[372] Vâkıdî, I, 106-107; Köksal, III-IV, 360.
[373] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 27; İbn Kesir, V, 188.
[374] Vâkıdî, I, 107; Köksal, III-IV, 360.

7.2. Uhud Gazvesi

Uhud Dağı, Medine'nin kuzeyinde, şehir merkezinden yaklaşık olarak 5 km uzaklıkta olup, doğu-batı istikametinde düz bir hat üzerinde 4-5 km kadar bir uzunluğa sahiptir.[375] Tam orta kısmında, şehre bakan yüzünde, yarım daire veya at-nalı şeklinde, binlerce kişiyi içine alabilecek büyüklükte doğal bir girinti bulunmaktadır. Daha içerlerde, dar bir geçitle birbirine bağlanan bir başka açık alan bulunmaktadır.[376]

Uhud Gazvesi, Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler arasında yapılmış olan ikinci büyük savaştır. Bu savaş, hicretin üçüncü senesinin Şevval ayının yedinci gününde (24 Mart 625) meydana gelmiştir.[377] Bu savaşın Şevval ayının ortasında meydana geldiğini söyleyenler de vardır.[378]

Uhud Gazvesinin meydana gelmesinin asıl sebebi, Bedir Gazvesi olmuştur. Çünkü bilindiği gibi, Bedir Gazvesinde müşriklerin ileri gelenleri öldürülmüştü.[379] Bu sebeple Kureyş müşriklerinden Abdullah b. Ebi Rebia, İkrime b. Ebi Cehil, Safvan b. Ümeyye,[380] Esved b. Muttalib, Cübeyr b. Mut'im, Haris b. Hişam, Huvaytıb b. Abduluzza, Hucayr b. Ebu İhab[381] ve Kureyşli müşriklerden babaları, oğulları ve kardeşleri Bedir Gazvesinde öldürülmüş bulunan diğer bazı kimseler, Ebu Süfyan'ın ve kervanda ticareti bulunan diğer bazı kimselerin yanına giderek, onlardan Darü'n-Nedve'de tutulmakta olan ticaret kervanındaki mallardan,[382] Peygamber Efendimiz (s.a.v)'e karşı açılacak olan savaşta kendilerine yardımda bulunmalarını ve intikam almalarında kendilerine katkıda bulunmalarını istediler. Kervanda ticareti bulunan kimseler de bunu kabul ettiler. Böylece Mekke müşrikleri savaş hazırlıklarına başladılar.[383]

---

[375] Şulul, s. 566.
[376] Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, çev. Nazire Erinç Yurter, İstanbul, Beyan Yay., 2002, s. 56-61.
[377] Vâkıdî, I, 199; İbn Sa'd, II, 33; Belazurî, I, 311-312.
[378] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 44; İbn Seyyidinnas, II, 5; İbn Kesir, V, 338.
[379] Taberî, II, 499; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 44.
[380] İbn Hişam, III, 23; Taberî, II, 500; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 44; İbn Seyyidinnas, II, 6; İbn Kesir, V, 339.
[381] Vâkıdî, I, 199; Belazurî, I, 312.
[382] Vâkıdî, I, 199; İbn Sa'd, II, 33; İbn Seyyidinnas, II, 6.
[383] İbn Hişam, III, 23-24; İbn Sa'd, II, 33, Belazurî, I,312; Taberî, II, 500; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 44; İbn Seyyidinnas, II, 6; İbn Kesir, V, 339.

Ticaret malları 1.000 deve yükü ve 50.000 dinar (altın) sermayeli idi. Ticaret malları altın karşılığında satılıp, bir altına bir altın kazanç sağlandı.[384] Ebu Süfyan'ın önderliğindeki Kureyş müşrikleri, Peygamber Efendimiz (s.a.v) ile yapacakları savaş ile ilgili mali gücü ticaret kervanlarından sağlayınca, Kinanelerden ve Tihame halkından da askeri destek sağlamak üzere harekete geçtiler.[385] Bu maksatla Amr b. el-As, Hübeyre b. Ebi Vehb, İbn ez-Zib'ari ile Ebu 'İzze el-Cumahi'yi çevredeki Araplara gönderdiler ve onlardan savaşa katılmalarını istediler.[386] Sakif'ten, Kinaneden ve başka kabilelerden büyük bir asker topladılar.[387]

Uhud Gazvesi için toplanan müşriklerin sayısı yüzü Sakif kabilesinden olmak üzere[388] toplam üç bin kişi idi. Askerlerden yedi yüzü zırhlıydı. Atların sayısı iki yüz, develerin sayısı üç bin idi.[389] Müşriklerin yanlarında pek çok silah ve askeri malzeme de bulunmaktaydı.[390]

Uhud gazvesinde Mekke müşrik ordusu içinde bulunan bazı erkekler, kadınlarını kendileriyle birlikte develer üstünde hevdeçler içinde yola çıkardılar.[391] Bu savaşta kadınların götürülmesinin amacı, kadınların savaşmak için erkekleri cesaretlendirmeleri ve erkeklerin kadınlardan çekinip savaştan kaçmamalarını sağlamaktı.[392] Kureyş ordusuna katılan kadınların sayısı on beş idi.[393] Bu kadınlar beraberlerinde defler almış, Bedir savaşında öldürülenlere ağıtlar yakıp ağlayarak, müşrikleri savaş için galeyana getirmeye çalışıyorlardı.[394] Uhud Savaşında, müşrik ordusunun komutanlığını yapan Ebu Süfyan,[395] bu savaşa, Hz. Muaviye'nin annesi olan[396] karısı Hind bt. Utbe b. Rebi'a[397] ile birlikte çıkmıştı.[398] Beni Malik b. Hisl'in

[384] Vâkıdî, I, 200; İbn Sa'd, II, 33; İbn Seyyidinnas, II, 6.
[385] İbn Hişam, III, 24; Taberî, II, 500; İbn Seyyidinnas, II, 6; İbn Kesir, V, 340.
[386] Vâkıdî, I, 200; Belazurî, I,312.
[387] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 44.
[388] Vâkıdî, I, 203.
[389] İbn Sa'd, II, 34; Belazurî, I,313; Taberî, II, 504-505; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 46.
[390] Vâkıdî, I, 203.
[391] Vâkıdî, I, 202; İbn Sa'd, II, 34; Belazurî, I, 312; Taberî, II, 504.
[392] İbn Hişam, III, 25; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 44; İbn Kesir, V, 341.
[393] İbn Sa'd, II, 34; Taberî, II, 504.
[394] Belazurî, I,313; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 45; Köksal, III-IV, 487.
[395] İbn Hişam, III, 25; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 44; İbn Kesir, V, 341.
[396] Belazurî, I,312.
[397] İbn Kesir, V, 341.
[398] Vâkıdî, I, 202; İbn Hişam, III, 25; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 44.

kadınlarından biri olan,[399] Mus'ab b. Umeyr'in annesi Hunnas bt. Malik b. Mudarrib de Uhud Savaşına oğlu Ebu Aziz b. Umeyr ile birlikte katılmıştı.[400]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in amcası Hz. Abbas; Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in emriyle Mekke'de oturmakta, oradaki Müslümanlara kuvvet ve destek olmakta, ayrıca Mekke'de olup bitenleri Medine'ye bildirmekteydi. Hz. Abbas, Medine'ye gelmek istediği zaman Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ona: "Sen bulunduğun yerde daha güzel cihat etmektesin. Senin Mekke'de oturman daha hayırlıdır." diye cevap yazdırmıştı.[401]

Hz. Abbas, Kureyş müşriklerinin çarpışmak için hazırlanıp Medine'ye yürüyecekleri sırada, durumu Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e acele yazarak bildirdi.[402] Peygamber Efendimiz (s.a.v.), amcası Hz. Abbas'tan haber alır almaz Mekke'den hareket eden ordu hakkında bilgi toplamak üzere Fedale'nin iki oğlu Enes ve Munis'i görevlendirdi. Bunlar, Medine'nin güneybatısında yer alan Akik vadisinde müşrik ordusunu gözetleyerek onların sayısı, durumu ve konak yerleri hakkında Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e bilgi getirdiler.[403] Peygamber Efendimiz (s.a.v.) daha sonra Hubab b. Münzir b. Cemuh'u düşman kuvvetlerinin sayısı ve hazırlıkları hakkında bilgi toplamak için görevlendirdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), ondan öğrendiği bilgileri sadece kendisine aktarmasını istedi. Hubab b. Münzir düşman askerlerinin arasına girerek bu görevi başarıyla yerine getirdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) elde ettiği bilgileri en ince detaylarına kadar değerlendirdi.[404]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Müslümanları toplayarak ne yapılması gerektiğini onlarla tartıştı.[405] Münafıkların da katıldığı bu toplantıda iki husus üzerinde duruldu: Ya Medine içinde kalınarak savunma tertibatı alınacak veya şehir dışında düşmanla karşılaşılarak meydan savaşı yapılacaktı.[406] Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben rüyamda sığırlar gördüm ve bunu hayra yorumladım.

[399] İbn Hişam, III, 25.
[400] Vâkıdî, I, 203; Belazurî, I,313.
[401] Zehebî, *Siyer*, II, 98-99; Köksal, III-IV, 487.
[402] İbn Sa'd, II, 33; İbn Seyyidinnas, II, 7.
[403] Vâkıdî, I, 206-207; Sarıçam, s. 169-170.
[404] Vâkıdî, I, 207-208; Sarıçam, s.170.
[405] Vâkıdî, I, 209.
[406] Sarıçam, s.170.

Aynı şekilde kılıcımın sırtında da hafif bir körelme gördüm. Elimi çok sağlam bir zırha koyduğumu görüyordum. Bunu da Medine ile yorumladım. Eğer sizler Medine'de kalmayı ve onları dışarıda bırakmayı uygun görüyorsanız Medine'de kalalım. Onlar dışarıda kalırlarsa bu onların hayrına olmaz. Üzerimize gelecek olurlarsa onlarla da savaşırız."[407]

Abdullah b. Ubeyy b. Selul de Medine'nin dışına çıkmak istemediği için Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile aynı görüşteydi.[408] Ayrıca Muhacir ve Ensarın yaşlılarından bazıları da Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile aynı görüşteydi. Ancak Bedir Gazvesi'ne katılamamış olan gençler, düşmanı Medine dışında karşılamayı ve onlarla meydan savaşı yapılmasını istediler. Evs ve Hazrec'den Numan b. Malik b. Sa'lebe, Sa'd b. Ubade ile Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in amcası Hz. Hamza gibi bazı kahramanlar da meydan savaşı yapılması görüşünü benimsediler ve: "Ya Resulallah! Eğer düşmanımızın karşısına çıkmazsak, onlar, bizim kendileriyle karşılaşmaktan korktuğumuzu zannederler. Bu da, onlara bize karşı cesaret kazandırmış olur. Yüce Allah, bizi Bedir Gazvesinde üç yüz kişilik bir toplulukla onlara karşı muzaffer kıldı. Bugün ise biz daha çok sayıda kişileriz!" dediler. Ebu Said el-Hudri'nin babası Malik b. Sinan da: "Ya Resulallah! Vallahi, şu an iki güzel seçenek arasındayız. Bu seçeneklerden birincisi, Yüce Allah'ın bizi onlara karşı galip getirmesidir-ki, böyle olmasını dileriz- bu da Bedir Gazvesi gibi bir gazve olur, onlardan kaçıp kurtulanlardan başkası kalmaz. Diğer seçenek ise ya Resulallah! Yüce Allah'ın bize şehitlik nasip etmesidir. Vallahi, ya Resulallah! Bu iki seçenekten hangisi olursa olsun bence onda hayır vardır." dedi.[409]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in ashabı arasında çoğunluğun isteği meydan savaşı olunca, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de düşmanı Medine dışında karşılamaya karar verdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) evine girdi ve zırhını giydi.[410] Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer de Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile birlikte içeri girip, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sarığını sarmasına ve zırhını giyinmesine yardım ettiler.[411]

---

[407] İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 45.
[408] İbn Hişam, III, 26; Taberî, II, 502; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 45; İbn Seyyidinnas, II, 8.
[409] Vâkıdî, I, 210-211.
[410] İbn Hişam, III, 27.
[411] Vâkıdî, I, 213; İbn Sa'd, II, 35.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) silahını kuşanınca, Kureyşle karşılaşmak için Medine'nin dışına çıkmak görüşünü savunanlar: "Biz Resulullah (s.a.v.)'i zorladık, hoşuna gitmediği bir şeyi yapmak zorunda bıraktık. Ona vahiy geldiği halde, biz ona görüş bildirdik." diyerek gidip Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den özür dilediler ve ona (s.a.v.): " Arzuladığını yap." dediler.[412] Fakat Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onlara: "Hiçbir peygambere zırhını giyindikten sonra savaşmadan onu çıkarmak ona yakışmaz.[413]" dedikten sonra: "Haydi, Allah'ın yardımıyla gidiniz ve ben size ne buyurursam onu yapmaya çalışınız. Eğer sabrederseniz, her biriniz görevinizi yaparsanız, Allah zaferi bize ihsan edecektir." buyurdu.[414]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Medine'den hareket etmeden önce, halka Mescidde namaz kıldırmak üzere, İbn Ümmü Mektum'u yerine vekil olarak bıraktı.[415] Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Medine'den Uhud'a hareket ettiği zaman İslam ordusunun sayısı bin kişiydi.[416] Fakat daha savaş başlamadan önce Abdullah b. Ubeyy b. Selul, askerlerin üçte birini alarak geri döndü. Abdullah b. Ubeyy b. Selul ile birlikte dönenler Münafıklık yapan ve şüphede bulunan kimselerdi[417] ve bunların sayısı üç yüz kişi civarındaydı.[418] Abdullah b. Ubeyy b. Selul'un adamlarıyla birlikte geri dönmesinden sonra İslam ordusunda Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile birlikte sadece yedi yüz mücahid kalmıştı.[419] Bu mücahitlerden zırhlı olanların sayısı yüz kişiydi.[420] Ayrıca İslam ordusunun içinde biri Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e ait diğeri de Ebu Bürde b. Niyar'a ait olmak üzere iki tane at da bulunmaktaydı.[421]

Mekke'li müşrikler Uhud Gazvesi için Mekke'den çıktıklarında Dârü'n-nedve'de bağlanan üç sancaktan birini Süfyan b. Üveyf, diğerini Ehabiş'ten bir adam, bir diğerini ise Talha b. Ebi Talha taşımaktaydı. Bir başka rivayete göre ise Kureyşli müşrikler Mekke'den çıktıkları zaman, Talha b. Ebi Talha'nın elinde

[412] Taberî, II, 503; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 45.
[413] İbn Hişam, III, 27; Taberî, II, 503; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 45; İbn Seyyidinnas, II, 8.
[414] Vâkıdî, I, 214; İbn Sa'd, II, 35.
[415] Vâkıdî, I, 199; İbn Hişam, III, 27; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 45; İbn Seyyidinnas, II, 8.
[416] İbn Hişam, III, 27; Belazurî, I,316; Taberî, II, 504; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 45.
[417] İbn Hişam, III, 27; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 45-46; İbn Seyyidinnas, II, 8-9.
[418] İbn Sa'd, II, 38; Taberî, II, 504.
[419] İbn Sa'd, II, 38; Taberî, II, 504; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 46.
[420] Vâkıdî, I, 215; Taberî, II, 504.
[421] Belazurî, I,316; Taberî, II, 504.

bulunan bir tek sancağın etrafında toplanmışlardı. Vâkıdî'ye göre zikrettiğimiz ikinci rivayet daha doğru olan bir rivayettir.[422]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Uhud Gazvesi için üç mızrak getirip onlara üç sancak bağladı.[423] Evsliler'in sancağını Useyd b. Hudayr'a verdi. Hazreclilerin sancağını Hubab b. Münzir'e verdi, Hazreclilerin sancağının Sa'd b. Ubade'ye verildiği de söylenmiştir. Muhacirlerin sancağını ise Hz. Ali'ye verdi, muhacirlerin sancağının Mus'ab b. Umeyr'e verildiği de söylenmiştir.[424]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), ordusunu düzene soktuğu sırada müşriklerin sancağının kimin elinde olduğunu sordu. Ona müşriklerin sancağının Abduddar oğullarının elinde olduğu söylendi.[425] Peygamber Efendimiz (s.a.v.): "Biz ahde onlardan daha bağlıyız." diyerek, "Mus'ab b. Umeyr nerede?" diye sordu. Mus'ab b. Umeyr: "Burdayım ya Resulullah!" dedi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'e: "Sancağı al." dedi. Bunun üzerine Mus'ab b. Umeyr sancağı aldı ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in önünde ilerledi.[426]

Belazurî, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in muhacirlerin sancağını başta Hz. Ali'ye verdiğini söyler. Ancak müşriklerin sancağını kimin taşıdığını sorduktan sonra aldığı cevap Talha b. Ebi Talha olunca, biz ahde onlardan daha bağlıyız diyerek sancağı Mus'ab b. Umeyr el-Abderi'ye verdiğini rivayet etmiştir.[427] Beyhakî ve Halebî de buna benzer bir rivayette Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in muhacirlerin sancağını başta Hz. Ali'ye verdiğini fakat daha sonra sancağı Hz. Ali'den alıp Mus'ab b. Umeyr'e verdiğini aktarmışlardır.[428]

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) savaş başlamadan önce Abdullah b. Cübeyr'i elli kişilik okçular birliğinin başına kumandan tayin etti ve onlara şu talimatı verdi: "Siz, atacağınız oklarla atlıları bizden uzak tutun ki, arkamızdan bizi çevirip bize

[422] Vâkıdî, I, 203.
[423] Vâkıdî, I, 215; İbn Sa'd, II,35.
[424] Vâkıdî, I, 215; İbn Sa'd, II,35; İbn Seyyidinnas, II, 15; Halebî, II, 299.
[425] Giriş bölümünde Kureyş'in bayrağını taşıma imtiyazının Abduddar oğullarının elinde olduğunu söylemiştik.
[426] Vâkıdî, I, 221; İbn Sa'd, II,37.
[427] Belazurî, I, 316-317.
[428] Beyhakî, III, 226; Halebî, II, 299.

hücum etmesinler. Savaş ister lehimize, ister aleyhimize olsun yerinizden ayrılmayın."[429]

Uhud savaşı mübareze şeklinde başladı. Kureyş ordusundan ileri atılan ordu sancaktarı Talha b. Ebi Talha'yı Hz. Ali, daha sonra meydana çıkan Osman b. Ebi Talha'yı da Hz. Hamza öldürdü.[430] Ondan sonra savaş kızıştı. İslam ordusu düşmanın ordu merkezine kadar ilerledi. Savaşın ilk safhasında düşman yirmiden fazla ölü verdi. Sancaktarlar birer birer öldüğünden, yere düşen sancağı kaldıracak kimse bulunamadı. Sancak yere düşünce müşrikler dağılmaya başladılar. Sağ ve sol kanat komutanları çekilmek zorunda kaldılar. Savaş Müslümanlar tarafından kazanılmış görünüyordu. İslam askerleri düşmanı kovalarken savaş alanından uzaklaştılar ve daha sonra da düşmanın bıraktığı eşyaları toplamaya başladılar. Abdullah b. Cübeyr'in idaresindeki okçular düşmanın bozulduğunu ve Müslümanların galip geldiğini görünce ganimetten mahrum olmamak amacıyla onun ikazına rağmen yerlerini terk ettiler. Bu iki hatalı davranış, savaşın gidişatını değiştirdi. Müslümanları arkadan vurmak için fırsat kollayan Halid b. Velid okçuların azaldığını görünce derhal harekete geçti. Yerlerinden ayrılmayan Abdullah b. Cübeyr ve on arkadaşı müşriklerle çarpışa çarpışa şehit düştüler. Sonunda Halid b. Velid Ayneyn tepesinin doğusundan Müslüman ordusunun arkasına sarktı ve ganimet toplamakta olan Müslüman askerler üzerine ani bir baskın yaptı. Bunu gören Kureyş ordusu da geri dönerek Müslümanlara saldırdı. Önden ve arkadan yapılan iki hücumdan dolayı iki ateş arasında kalan Müslümanlar paniğe kapıldılar ve savaş düzenleri bozuldu. Saflar bozulmuş Müslümanların bir kısmı da silahlarını bırakmışlardı.[431]

Müşrik ordusundan dört kişi, İbn Kamie, Abdullah b. Şihab, Utbe b. Ebi Vakkas ve Übey b. Halef özellikle Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'i hedef almışlardı. İbn Kamie, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yanına kadar sokulmayı başararak bir kılıç darbesiyle onun yüzünü yaraladı. Bu şiddetli darbeden Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in miğferi ikiye bölünerek halkaları yanağına battı. Utbe b. Ebi Vakkas tarafından atılan bir taşla Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in alt dudağı yarıldı ve bir dişi kırıldı. Abdullah b. Şihab onu alnından yaraladı. İçlerinde Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'ninde bulunduğu bir grup sahabi Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in

[429] Beyhakî, III, 227; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, II, 47.
[430] Belazurî, I, 53-54.
[431] Sarıçam, s. 172-173.

etrafında halka oluşturarak onu korudular. Ebu Dücane vücuduyla onu bir kalkan gibi koruyor, Sa'd b. Ebi Vakkas da düşmana ok atıyordu. Düşmanın vurduğu kılıç darbelerine karşı Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'i koruyan Talha b. Ubeydullah'ın kolu kesildi ve çolak kaldı.[432]

7.2.1. Mus'ab b. Umeyr'in Şehadeti

Uhud günü Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'i canla başla koruyanlar arasında İslam sancaktarı Mus'ab b. Umeyr de bulunmaktaydı. Mus'ab b. Umeyr, şehit edilene kadar Peygamber Efendimiz (s.a.v.) için savaştı. Mus'ab b. Umeyr'i atlı müşriklerden olan İbn Kamietu'l-Leysî şehit etti. İbn Kamie, Mus'ab b. Umeyr'in Peygamber Efendimiz (s.a.v.) olduğunu zannediyordu.[433] İbn Kamie, İslam sancağını elinde tutan Mus'ab b. Umeyr'in yanına geldi ve onun sağ eline vurarak onun elini kesti. Mus'ab b. Umeyr sağ eli kesilince "Muhammed ancak peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir." ayetini[434] okudu ve sancağı sol eline eline aldı. İbn Kamie Mus'ab b. Umeyr'in üzerine tekrar eğilip bu sefer onun sol elini kesti. Bunun üzerine Mus'ab b. Umeyr, sancağın önüne eğildi, onu iki koluyla tutup göğsüne bastırdı ve yine "Muhammed ancak peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir." ayetini[435] okudu. Daha sonra İbn Kamia üçüncü kez Mus'ab b. Umeyr'in yanına geldi ve bir mızrak darbesiyle onu şehit etti. Mus'ab b. Umeyr şehit edildiğinde kırk yaşında[436] veya biraz daha fazlaydı.[437]

Mus'ab b. Umeyr şehit edildiğinde İslam sancağı yere düştü. Abduddar oğullarından olan Suveybit b. Sa'd b. Harmele ve Ebu'r-Rum b. Umeyr hemen oraya gelerek İslam sancağını yerden kaldırdılar. Müslümanlar Uhud'dan ayrılıp Medine'ye varıncaya kadar Müslümanların sancağı Ebu'r-Rum b. Umeyr'in elindeydi.[438]

Uhud günü Müslümanların sancaktarlığını yapan Mus'ab b. Umeyr şehit edildiğinde yere düşen İslam sancağını onun suretine giren bir meleğin taşıdığı rivayet edilir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.), günün sonlarına doğru, Mus'ab

[432] Sarıçam, s. 173-174-175.
[433] Zehebî, *Siyer*, I, 148.
[434] Âl-i İmrân 3/144.
[435] Âl-i İmrân 3/144.
[436] Belazurî, I, 53.
[437] İbn Sa'd, III, 176; İbn 'Abdilber, s. 699; İbnül-Esir, *Üsdü'l Ğabe*, V, 176.
[438] İbn Sa'd, III, 113.

b. Ümeyr'e: "İlerle ey Mus'ab!" dedi. Melek Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e döndü ve ona: "Ben Mus'ab değilim." dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.), onun Mus'ab suretinde savaşan bir melek olduğunu ve onun kendisine yardım için gönderildiğini anladı.[439]

7.2.2. Mus'ab b. Umeyr'in Techiz ve Tekfini

Uhud savaşında aralarında Mus'ab b. Umeyr'in de bulunduğu Ashab-ı Kiram'ın ileri gelenlerinden birçok kimse şehit olmuştu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'in na'şının başucunda durdu. Mus'ab b. Umeyr yüz üstü düşmüştü. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onun başucunda otururken şu ayeti okudu: "Müminlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sadık kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir."[440] Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sonra şöyle dedi: "Şüphesiz Allah'ın Resulü şehadet ediyor ki siz kıyamet gününde Allah katında da şehitsiniz." Daha sonra Peygamber Efendimiz (s.a.v.), insanlara dönerek şöyle dedi: "Ey insanlar! Onlara gelin, onları ziyaret edin ve onlara selam verin. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki bunlar, kıyamet gününe kadar kendilerine selam veren her bir Müslümanın selamını alır ve onlara bu selamı iade ederler.[441]

Bir zamanlar zenginlik ve refah içinde yaşayan Mus'ab b. Umeyr şehit edildiğinde onu kefenleyecek bir örtü dahi bulunamamıştı. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'in yanına geldiğinde Mus'ab b. Umeyr, eski bir hırkanın içinde saçları dağılmış, vücudu ise kılıç ve mızrak darbeleriyle parçalanmış bir vaziyette yatıyordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), üzüntülü bir halde şunları söyledi: "Seni Mekke'de gördüğümde, senden daha güzel giyinen, senden daha yakışıklı kimse yoktu. Oysa şimdi sen saçın dağınık bir vaziyette sana kefen olarak sarılmış bir elbisenin içerisindesin." Daha sonra Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'in defnedilmesini emretti. Bunun üzerine Mus'ab b. Umeyr'i

[439] İbn Sa'd, III, 112.
[440] Ahzâb, 33/23.
[441] İbn Sa'd, III, 112-113; İbnül-Esir, *Üsdül Ğabe*, V, 177.

kabrine kardeşi Ebu'r-Rum b. Umeyr, Âmir b. Rebia ve Suveybit b. Sa'd b. Harmele indirdiler ve gömdüler.[442]

Ashab-ı Kiram'dan Habbab b. Eret Mus'ab b. Umeyr için şunları anlatıyor: "Biz Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile birlikte Medine'ye sadece Allah rızası için hicret ettik. Artık mükâfatını Allah'tan bekleriz. Bazı arkadaşlarımız mükâfat olarak bu dünyada Allah'ın nimetlerinden faydalandılar. Bazı arkadaşlarımız ise bu dünyada mükâfatlarından hiçbir şey yemeden ahirete göç ettiler. Mus'ab b. Umeyr de bunlardan birisiydi. O Uhud günü şehit edildiğinde arkasından kefen olarak kullandığımız bir elbiseden başka bir şey bırakmamıştı. O, öyle bir elbiseydi ki onunla Mus'ab b. Umeyr'in başını örttüğümüzde ayakları açıkta kalıyordu, ayaklarını örttüğümüzde başı açıkta kalıyordu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), onunla Mus'ab b. Umeyr'in başını örtmemizi ve ayaklarının üstüne de izhir denilen kokulu bir ottan koymamızı bize emretti."[443]

[442] İbn Sa'd, III, 113.
[443] İbn Sa'd, III, 113; Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-Sahih*, thk. Muhibiddin el-Hatip, Kahire, el-Matbaatus-Selefiyye ve Mektebetuha, 1980, c. I, s. 393; İbn Abdilber, s.699; İbnül-Esir, *Usdul Ğabe*, V, 177; Zehebî, *Siyer*, I, 146.

SONUÇ

İslam öncesi Hicaz toplumunun kültürel yapısı ve sosyolojik arka planının iyi bilinmesi, o devrin insanlarının davranışlarının daha iyi anlaşılmasına ve değerlendirilmesine yardımcı olur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ile hem anne hem de baba tarafından akraba olan Mus‘ab b. Umeyr, Abduddar oğullarına mensuptu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in beşinci kuşaktan dedesi olan Kusay, vefat etmeden önce kavminin idaresi ile ilgili olan Darunnedve, Hicabe, Liva, Rifade ve Sikaye gibi elindeki bütün görevleri, Mus‘ab b. Umeyr’in dördüncü kuşaktan dedesi olan oğlu Abduddar’a bırakmıştı. Kusay’ın vefatından sonra bu görevler Abduddar oğulları’nın elinde kaldı. Ancak sonra Abdumenaf b. Kusay’ın oğulları Abduşems, Haşim, Muttalib ve Nevfel, Abduddar b. Kusay’ın oğullarının ellerinde bulunan ve vaktiyle Kusay'ın, oğlu Abduddar’a verdiği Hicabe, Liva, Sikaye ve Rifade görevlerini Abduddar oğullarının ellerinden almaya karar verdiler. Abdimenaf oğulları ve Abduddar oğulları birbirleriyle savaşmaya karar vermiş iken ansızın, uzlaşmaya varılması fikri ortaya çıktı. Sikaye ile Rifade görevlerinin Abdümenaf oğullarına verilmesi, Hicabe, Liva ve Darunnedve görevlerinin Abduddar oğullarının elinde kalması şart koşuldu. İki taraf bu şartı kabul edip barış yaptılar ve savaştan vazgeçtiler. Her iki taraf müttefikleriyle yaptıkları antlaşmayı hiç bozmadan devam ettirdiler. İslami döneme kadar böyle kaldılar. Bunlardan anlaşılacağı üzere bu kabile, cahiliye devrinde etkili bir statüye sahipti ve Haşim oğulları ile aralarında da öteden beri husumet vardı. Bu sebeple Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğine Mekke'de şiddetle muhalefet etmeleriyle tanınmışlardı. İşte Mus‘ab b. Umeyr, böyle bir sülâlenin içinde yetişip büyümüştü.

Mus‘ab b. Umeyr’in annesi ve babası onu çok severdi ve onun bir dediğini iki etmezlerdi. O hiçbir Mekkeli gencin ailesinden görmediği müsamahayı ailesinden görürdü. Mus‘ab b. Umeyr’in annesi Hunnas çok zengin bir kadındı ve oğlu Mus‘ab’a çok bağlıydı. Ailesinin göz bebeği olan Mus‘ab; Müslüman olmadan önce, ailesinin yanında çok zengin, müreffeh ve gösterişli bir hayat yaşıyordu.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Erkam b. Ebi’l Erkam’ın evinde iken Mus‘ab b. Umeyr’i İslam dinine davet etti. Bu haber Mus‘ab b. Umeyr’e ulaşınca, Mus‘ab b.

Umeyr, Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evinde olan Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yanına gitti ve onun bu davetini orada tasdik edip hemen Müslüman oldu.

Mus'ab b. Umeyr'in annesi otoriter bir kadındı. Mus'ab b. Ümeyr, annesinin tehdidi ile karşı karşıya geleceğini bildiği halde İslam'a girmişti. Nitekim Mus'ab b. Umeyr Müslüman olduktan sonra annesi tehdit ettiği şeyi gerçekleştirdi. Nimet ve servet içerisinde olan oğlu Mus'ab'ı bunlardan mahrum etmekle kalmadı, onu bir yere hapsettirdi. Fakat Mus'ab b. Umeyr, ailesinin ailesinin baskılarına rağmen kaçıp Habeşistan'a hicret etti. Ama Habeşistan'da fazla kalamadı ve geri döndü. Çünkü o, güçlüklere karşı koymayı, güçlüklerden kaçmaya tercih edecek yapıdaydı.

Mus'ab b. Umeyr, davetçilerin ilkidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) onu, birinci akabe biatında kendisine biat edenlerle birlikte Medine'ye göndermek üzere seçmişti. Mus'ab b. Umeyr'in Habeşistan hicreti, ona İslam'ı tebliğ konusunda geniş tecrübeler kazandırmıştı. Mekke'de göğüs germiş olduğu acı tecrübeler ona karşılaştığı güçlüklerle mücadele etmeyi öğretmişti. Buna onun derin ilmini, siyasi tecrübesini, geniş ufkunu ilave edersek Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Medine'de İslam'ı yaymak, Müslümanlara Kur'an okutup dinlerini öğretmek, İslam adap ve prensiplerini bildirmek üzere niçin onu seçtiğini daha iyi anlamış oluruz. Mus'ab b. Umeyr, Medine'ye gitmekle tehlikeli bir görevi üstlenmiş bulunuyordu. Çünkü Medine'ye henüz Müslüman olmamış bir toplumla karşı karşıya kalmak üzere gidiyordu. Fakat Mus'ab b. Umeyr üstlendiği görevinin bilincindeydi. Bütün tehlikesine rağmen bu görevi yerine getirmeliydi. Mus'ab b. Umeyr'in yetişme tarzı, geçmişi ve İslam'a girişinden beri ortaya koyduğu davranışlar onu bu göreve layık hale getirmişti.

Mus'ab b. Ümeyr, Medine'ye geldiğinde Beni Ğanm içindeki Ebu Umame Es'ad b. Zürare b. Udes'in evinde kaldı. O günlerde Medine'de Müslüman olanların sayısı kırk kişiye ulaşmıştı. Mus'ab b. Umeyr, Müslümanları zaman zaman Es'ad b. Zürare'nin evinde zaman zaman da Zafer oğullarının, Abduleşhel oğulları ile birlikte ikamet ettikleri semtteki evlerinde toplardı. Mus'ab b. Umeyr, orada Medinelileri İslam dinine davet ediyor, onlara Kur'an-ı Kerim okuyor ve öğretiyordu. Ayrıca Mus'ab b. Umeyr onlara namaz kıldırıyordu. Mus'ab b. Umeyr, Medine'de tebliğ faaliyetini çok başarılı bir şekilde yürüttü. Nitekim birinci senenin sonunda Medine'nin ileri gelenlerinden Sa'd b. Muaz ve Useyd b. Hudayr'ın da

aralarında bulunduğu birçok kimse Müslüman olmuştu. İçinde Müslüman olmayan sadece dört aile kalmıştı. Ayrıca Mus'ab b. Umeyr, Medine'de iken İslam'da ilk defa cum'a namazını kıldıran kişi olarak tarihe geçmiştir.

Mus'ab b. Umeyr, hem Bedir Gazvesine, hem de Uhud Gazvesine katılmış ve bu iki gazvede de Müslümanların sancaktarlığını yapmıştır. Mus'ab b. Umeyr'in Bedir Gazvesinde esir edilen kardeşi Ebu Aziz b. Umeyr ile yaşamış olduğu diyalog bize gerçek din kardeşliğinin ne anlama geldiğini göstermiştir.

Uhud günü Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'i canla başla koruyanlar arasında İslam sancaktarı Mus'ab b. Umeyr de bulunmaktaydı. Mus'ab b. Umeyr, şehit edilene kadar Peygamber Efendimiz (s.a.v.) için savaştı. Mus'ab b. Umeyr'i atlı müşriklerden olan İbn Kamie'tul-Leysi şehit etti. Bir zamanlar zenginlik ve refah içinde yaşayan Mus'ab b. Umeyr şehit edildiğinde onu kefenleyecek bir örtü dahi bulunamamıştı.

Kısacası, Mus'ab b. Umeyr, Müslüman olmadan önce son derece müreffeh bir hayat yaşamıştır. Fakat Müslüman olduktan sonra ise Allah ve Resulünün rızasını dünya nimetlerine tercih etmiştir. Mus'ab b. Umeyr geçmişinde rahat bir hayat yaşadığı için Müslüman olduktan sonra çok sıkıntı çekmiştir. Fakat onun Allah ve Resulüne olan bağlılığı tüm sıkıntılarının üstesinden gelmesine vesile olmuştur. Mus'ab b. Umeyr, Müslüman olduktan sonra Allah ve Resulünün rızasını kazanmak için elinden geleni yapmıştır ve en sonunda bu uğurda canını seve seve feda etmiştir.

KAYNAKÇA

Abdürrezzak, Ebu Bekr Abdürrezzak b. Hemmam b. Nafi' es-San'ani, *el-Musannef* (Ma'mer b. Raşid el-Ezdi'nin *Kitab'ul Cami*'iyle beraber), thk. ve tlk. Habiburrahman el-A'zami, 2. Baskı, I-XII, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslami, 1983.

Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi,* I-IV, İstanbul: Gonca Yayınları, 1986.

-,"*Mus'ab b. Ümeyr*", *DİA*, XXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

-, "Musab bin Umeyr (r.a.)", *Yeni Ümit Dergisi*, S. 31, (1996), 37-41.

Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Hz. Muhammed s.a.v. Dönemi)*, 1. Baskı, İstanbul: Ensar Yayınları, 2006.

Arı, Mehmet Salih Arı, "Cahiliye Toplumundan Medeni Topluma Geçiş Süreci: Yeni bir Sosyal Düzenin Doğuşu ", *İSTEM*, Ek sayı:1, (2008) , 211-227.

Arnold, Thomas Walker, *İntişar-ı İslam Tarihi*, çev. Hasan Gündüzler, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1982.

Atasoy, İhsan, Mehmet Paksu, Cemal Uşşak ve Zeki Sarıtoprak, *Sahabeler Ansiklopedisi (İki Cilt Bir Arada)*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2010.

Avcı, Casim, "Kureyş", *DİA*, XXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Aykaç, Mehmet, "Hamne bint Çahş", *DİA*, XV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Ay, Mehmet Emin, "Mus'ab b. Umeyr", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, ilmi red. Ahmed Ağırakça-Hamdi Döndüren-Ömer Tellioğlu, tsh. Mehmet Ayaydın-Mehmet Arda-Asaf Erhan Demir, V, İstanbul: Şamil Yayınları, 2000.

el-Belâzuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892*), Ensâbu'l Eşrâf*, thk. Muhammed Hamidullah, I-XIII, Mısır: Dâru'l-Maarif, t.y..

Berki, A.Himmet, Osman Keskioğlu, *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed (s.a.v.) ve Hayatı,* tsh. Altan Çap-Mehmet Ali Soy, 24. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. El-Hüseyin (ö.458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvali Sahibi'ş-şeria*, tlk. Abdü'l-Mu'tî Kal'acî, 1.Baskı, I-VII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.

Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/870), *el, Câmi'u's-Sahih*, thk.

Muhibiddin el-Hatip, I-IV, Kahire: el-Matbaatus-Selefiyye ve Mektebetuha, 1980.

Çağatay, Neşet, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Ça*ğı, Ankara: Mars T ve S.A.Ş. Yayınları, 1957.

Çelikkol, Yaşar, *Cahiliye Döneminde Mekke (M. 400-600 Yılları Arası Mekke'nin Fiziki, Etnik, Dini ve İdari Yapısı),* Yayımlanmamış Doktara Tezi, Ankara:Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, İlmî Müşavir ve Red. Hakkı Dursun Yıldız, I-XIV, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.

Döndüren, Hamdi*, "*Vesk*", Şamil İslam Ansiklopedisi,* VIII, İstanbul: Şamil Yayınları, 2000.

Fayda, Mustafa, "Câhiliye", *DİA*, VII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

-, "Arube", *DiA*, III, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

-, "Bedir Gazvesi", *DİA*, V, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.

Fığlalı, Ethem Ruhi, "Darunnedve", *DİA*, VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1993.

Halebî, Ebi'l Ferec Nurettin Ali b. İbrahim b. Ahmet el-Halebi eş-Şafii (ö.1044/1634), *Siretu'l Halebiyye ve Huve'l-Kitabu'l-Müsemma İnsanu'l-Uyun fi Sireti'l-Emini'l-Me'mun,* thk. Abdullah Muhammed el-Halyuli, I-III, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.

Halid, Muhammed Halid, *Ümmetin Yıldızları 60 Seçkin Sahabe*, çev. Abdulkerim Akbaba, tsh. ve Red. Osman Arpaçukuru, İstanbul: Vakit Gazetesi Yayınları, 2006.

Hamidullah, Muhammed, *Hz. Peygamberin Savaşları*, çev. Nazire Erinç Yurter, İstanbul: Beyan Yayınları, 2002.

-, *İslam Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, I-II, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.

Hasan, İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi (1-132/622-750) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatı Hulefa-yi Raşidin Dönemi-Emeviler*, çev. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, 4. Baskı, I-XIV, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1999.

Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, I-II, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1989.

İbn 'Abdilber, Ebû 'Umer Yûsuf b. Abdullah b. 'Abdilber el-Kurtubi en-Nemeri

(ö.463/1071), *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Adil Mürşit, 1. Baskı, Amman: Dâru'l A'lam, 2002.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. b. Abdulvahid eş- Şeybani el-Cezeri (630/1232), *el-Kâmil Fi't-Târih*, thk. Ebi'l Fida' Abdullah el- Kadi, 1. Baskı, I-XI, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

-,*Üsdu'l ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, thk. ve tlk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mua'vviz- eş-Şeyh Adil Ahmed Abdu'l-Mevcuz, I-VIII, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y..

İbn Habib, Ebi Ca'fer Muhammed b. Habib b. Ümeyye b. Amr el-Haşimi el-Bağdadi (ö.245/859), *Kitabü'l-Muhabber*, tsh. İlze Lichtenstadter, y.y., Dâru'l-Afaki'l-Cedide, t.y..

İbn Hacer, Ebi Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el- Kenani el-Askalanî el- Mısrî (852/1449), *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe*, I-IX, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l İlmiyye, t.y..

İbn Hazm; Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelusî (456/1064), *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, thk. ve tlk. Abdusselam Muhammed Harun, 5. Baskı, Kahire: Dâru'l-Maârif, 1707.

İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik (218/883), *Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, I-IV, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l Arabi, 1990.

İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr (ö. 151/768), *Siretü İbn İshak*, thk. Ahmed Ferid el-Müzeydiyyi, 1.Baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l İlmiyye, 2004.

İbnü'l-Kelbî, Hişam Ebu-l Munzir b. Muhammed b. es-Saib b. el-Kelbi (ö. h.204), *Cemheretu'n Neseb*, thk. Suheyl Zekkar, 2. Baskı, I-II, Dımaşk: Daru'l-Yakzati'l-Arabiyye, 1939.

İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşiyyi ed-Dımeşki (774/1372), *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Abdullah b. Abdi'l Muhsin et-Türki, 1. Baskı, I-XXI, y.y.: Hicr Yayınları, 1997.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' ez-Zühri (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübra*, thk. Ali Muhammed Amr, 1.Baskı, I-XI, Kahire: Mektebetu'l-Hanci, 2001.

İbn Seyyidinnâs, Ebü'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Seyyidinnâs el-Ya'murî (ö. 734/1333), *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Megazi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, thk. Muhammed el-İd el-Hatravi-Muhyiddin Meto, I-II,

Medine: Mektebetu Daru'l-Tuni, t.y..

İsfahânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmet b. İshak b. Mihran el-İsfehâni (430/1038), *Delailu'n-Nubuvve,* thk. Muhammed Revvas Kal'arci-'Abdilberr Abbas, 2. Baskı, I-II, Beyrut: Daru'n-Nifas, 1986.

-,*Ma'rifetü's-Sahabe,* thk. Adil b. Yusuf el-Aziz, 1. Baskı, I-VII, Riyad: Dâru'l-Vatani li'n-neşr, 1998.

Kandehlevî, Muhammed Yusuf, *Hayatü's-Sahabe Hz. Peygamber ve Ashabının Yaşadığı İslamiyet,* çev. Cengiz Yağcı-Mehmet Karabulut, I-IV, İstanbul: Huzur Yayınları, 2004.

Karaman, Hayreddin, "*Cuma*", *DİA*, VIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Kazancı, A. Lütfi, " Abduddar (Beni Abduddar)", *DİA*, I, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi: Peygamberler Peygamberi Hazret-i Muhammed Aleyhisselam ve İslamiyet Mekke Devri,* 2. Baskı, I-VIII, İzmir: Işık Yayınları, 2009.

el-Makdisî, Cemaleddin Yusuf b. Hasan b. Abdulhadi, *eş-Şeceretun-Nebeviyye Fi Nesebi Hayri'l-Beriyye (s.a.v.),* şerh ve tlk. Ahmet Selahaddin, 1.Baskı, Kahire: Daru Hira', 1997.

Makrizî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdilkadir b. Muhammed el-Makrizî, *İmtaü'l-Esma' bima li'n- Nebiyyi mine'l-Ahvali ve'l Emvali ve'l-Hafedeti ve'l-Metai,* thk. ve tlk. Muhammed Abdulhamid en-Nümeysi, I-XV, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, t.y..

Nedvi, Şah Muhyiddin Ahmed, Sait Sahip Ensari, *Asr-ı Saadet Ashab-ı Kiram,* haz. Eşref Edip, I-IV, İstanbul: Sebilürreşad Yayınları,1963.

Önkal, Ahmet, "Hicret" , *DİA*, XVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

-,"Akabe Biatları", *DİA*, II, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.

Sarıcık, Murat, *İslam Öncesi Dönem Cahiliye Kültürü,* Isparta, Fakülte Yayınları, 2002.

Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı,* 2. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.

Semhudî, Nureddin Ali b. Ahmed es-Semhudi (ö.911/1505), *Vefaü'l-Vefa bi Ahbari*

Dari'l-Mustafa, thk. ve tlk. Muhammed Muhyiddin Abdulmecid, I-IV, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, t.y..

Seydişehri, Mahmud Es'ad, *İslam Tarihi Tarih-i Din'i İslam İslamiyet Öncesi Araplar Mekke devri-Medine Devri*, sad. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul: Marifet Yayınları, 1983.

Sırma, İhsan Süreyya, "Asr-ı Saadet Öncesinde Mekke Toplumu", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, ed. Vecdi Akyüz, I-V, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.

es-Süheylî, Ebil Kasım Abdurrahman b. Abdillah b. Ahmed b. Ebil Hasan el-Hes'emi es-Süheyli (ö. 581/1185), *er-Ravdü'l-Ünf fi* S*erhi's- Sîretin-Nebeviyye li İbn Hişâm,* thk. Abdurrahman el-Vekîl, I-IV, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y..

Şâmî, İmam Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf es-Salihi eş- Şami (ö.942-1536), *Subulü'l-Huda ve'r-Reşad fi Sireti Hayri'l-İbad, thk.* Abdulaziz Abdulhak Hilmi, I-XII, Kahire: yay. y., 1997.

Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 3. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.

et-Taberî, Ebu ca'fer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *Tarihu'l Umem ve'l-Muluk,* thk. Muhammed Ebu Fazl İbrahim, 2. Baskı, I-XI Mısır: Daru'l-Maarif, t.y..

Terzi, Mustafa Zeki, *Hz. Peygamber ve Hulefa-yi Raşidin Döneminde Askeri Teşkilat,* Samsun: Sönmez Yayınları, 1990.

Tirmizi, Ebi İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (ö.279-892), *el-Câmi'u's-Sahîh Sunenu't-Tirmizi,* thk. ve şerh Ahmet Muhammed Şakir, I-V, y.y.: yay. y., t.y.

Ünal, İsmail Hakkı, "Es'ad b. Zürare", *DİA*, XI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

el-Vahidî, Ebi'l Hasan Ali b. Ahmed en-Neysâbûrî (468/1076) , *Esbâbu'n-Nüzûl ve biha meşşe en-Nasiv ve Mensuh,* Beyrut: yay. y., t.y..

el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Megazî,* thk. Marsden Jones, 3. Baskı, I-II, Londra: Oxford University, 1966.

Zapsu, Abdurrahim, *Büyük İslam Tarihi/Hz.Muhammed (s.a.v.) Dönemi,* İstanbul: Risale Yayınları, 2006.

Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Siyeru A'lami'n-Nübela*, thk. Şuayb el-Arnavut- Hüseyin el-Esed, 3.baskı, I-XXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985.

-,*Tarihu'l-İslami ve Vefeyati'l-Meşahiri ve'l-A'lam es-Siretu'n- Nebeviyye*, thk. Ömer Abdusselam Tedmuri, I-LIII, y.y.: Daru'l-Kitabi'l-Azli, t.y..

-,*Tecridu Esmâi's-Sahâbe,* I-II, Beyrut: Dâru'l-Maârif, t.y..

Ziriklî, Hayreddin, *el-A'lam Kamusu't-Teracim Li Eşhuri'r- Rical ve'n-Nisa' Mine'l-Arab ve'l Musta'ribine ve'l Musteşrikin,* 25. Baskı, I-VIII, Beyrut: Daru'l-İlmi'l-Malayin, 2002.

Zübeyrî, Ebu Abdullah b. Mus'ab b. Abdillah b. Mus'ab (236/850), *Kitabu Nesebi Kureyş*, tsh.ve tlk. İleyfi Berûfensâl, 3. Baskı, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, t.y..